

З Б І Р Н И К Н А У К О В И Х П Р А Ц Ї

ВІСНИК

УНІВЕРСИТЕТУ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

З а с н о в а н и й у 2 0 0 7 р о ц і . В и х о д и т ь т р и ч і н а р і к .

№ 2 (29)

2017

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ

Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи».
04070 м. Київ, вул. Андріївська, 1.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 21815-11715 від 31.12.2015

Рекомендовано до друку вченою радою ДВНЗ «Університет банківської справи»
(Протокол № 11 від 30 червня 2017 року)

Збірник наукових праць внесено до Переліку наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (економічні науки):
Наказ МОН України № 374 від 13.03.2017.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

доктор економічних наук, професор Т. С. СМОВЖЕНКО
(головний редактор);

доктор економічних наук, професор Г. М. АЗАРЕНКОВА
доктор економічних наук, професор О. І. БАРАНОВСЬКИЙ
доктор економічних наук, професор О. Д. ВОВЧАК
доктор економічних наук, професор О. О. ДРУГОВ
доктор технічних наук, професор А. А. ЗАСЯДЬКО
доктор економічних наук, професор І. С. КРАВЧЕНКО
доктор економічних наук, професор А. Я. КУЗНЕЦОВА
доктор економічних наук, професор О. О. ЛАПКО
доктор економічних наук, професор Б. І. ПШИК
доктор економічних наук, професор В. С. РУДНИЦЬКИЙ
доктор філософських наук, професор З. Е. СКРИННИК
доктор економічних наук, професор Р. А. СЛАВ'ЮК
доктор економічних наук, професор Н. В. ТКАЧЕНКО
доктор економічних наук, професор Б. В. САМОРОДОВ
доктор філософських наук, професор Г. Ф. ХОРУЖИЙ
доктор технічних наук, професор В. М. ЧАПЛИГА
доктор наук, професор Еріх КЕЛЛЕР
доктор габілітований, професор Станіслав ОВСЯК
доктор габілітований, професор Гражина ВОЗНЄВСЬКА
доктор економічних наук, професор Арвідас ПАШКЕВІЧУС
доктор технічних наук, професор Ян МІНІСТР
кандидат технічних наук, професор Дімітер ВЕЛЕВ
доктор економічних наук, професор І. З. СТОРОНЯНСЬКА
доктор економічних наук, професор І. С. ГУЦАЛ

кандидат економічних наук, доцент І. В. ТЯЖКОРОБ
(відповідальний секретар)

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи».
04070 м. Київ, вул. Андріївська, 1.

Тел.: (044) 425-96-13, факс: (044) 462-53-41, (032) 297-72-37.

E-mail: visnuk_ubs@ukr.net (відповідальний секретар),

сайт видання: visnuk.ubsnbu.edu.ua.

При передруку матеріалів, опублікованих у збірнику,
посилання на «Вісник Університету банківської справи» обов'язкове.

УДК 336.71

СУТНІСТЬ І ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ¹

Барановський Олександр Іванович,
доктор економічних наук, професор,
проректор з наукової роботи
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: bai@ubs.gov.ua

Анотація. Обґрунтовано значущість наукового інтересу до проблематики функціонування і розвитку фінансового сектору національної економіки. Критично проаналізовано підходи дослідників до визначення сутності і функціонального призначення фінансового сектору національної економіки. Наголошено на загальносистемних характеристиках фінансового сектору. Наведено авторське бачення сутності фінансового сектору національної економіки. Представлено авторську класифікацію різновидів фінансового сектору національної економіки.

Ключові слова: фінансовий сектор, різновиди фінансового сектору, функції фінансового сектору, структура фінансового сектору, фінансова система, фінансовий ринок.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 1; бібл.: 53.

SUBSTANCE AND FUNCTIONAL PURPOSE OF FINANCIAL SECTOR OF NATIONAL ECONOMY

Baranovskyi Oleksandr,
Doctor of Science in Economics, Professor,
Prorector of SHEI «Banking University»
e-mail: bai@ubs.gov.ua

Abstract. Importance of scientific interest to problems of creation and development of financial sector of national economy is substantiated. Advantages and disadvantages of financial sector functioning in financial systems of different types are determined. Approaches of scientists to definition of substance and functional purpose of financial sector of national economy are critically analyzed. Treatment of financial sector as a system of economic relations, sphere or part of economy, part of real sector, service area, determinant of economic growth, complex of facilities, dedicated self-organized sub-system of financial system, complex of financial instruments, complicated system, non-material industrial factor is presented. It is stressed on system-wide characteristics of financial sector such as structure, integrity, non-additivity, limitation, hierarchy, territory segmentation, motivation, justification, conjuncture, subjectivity, functionality. Author's view of financial sector of national economy substance is presented. Author's classification of types of financial sector of national economy is presented. Views on correlation of financial sector of national economy and financial markets and financial system are reviewed. Shadow banking system is characterized.

Keywords: financial sector, types of financial sectors, functions of financial sector, structure of financial sector, financial system, financial market.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 1; bibl.: 53.

СУЩНОСТЬ И ФУНКЦИОНАЛЬНОЕ НАЗНАЧЕНИЕ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Барановский Александр Иванович,
доктор экономических наук, профессор,
проректор по научной работе
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: bai@ubs.gov.ua

Аннотация. Обоснована значимость научного интереса к проблематике функционирования и развития финансового сектора национальной экономики. Критически проанализированы подходы исследователей к определению сущности и функционального назначения финансового сектора национальной экономики. Акцентировано внимание на общесистемные характеристики финансового сектора. Дано авторское видение

¹ Статтю підготовлено в рамках НДР «Теорія та методологія трансформаційних процесів у фінансовому секторі країни» (номер державної реєстрації 0117U002441), що виконується за рахунок видатків із загального фонду держбюджету.

сущности финансового сектора национальной экономики. Представлена авторская классификация разновидностей финансового сектора национальной экономики.

Ключевые слова: финансовый сектор, разновидности финансового сектора, функции финансового сектора, структура финансового сектора, финансовая система, финансовый рынок.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 1; библи.: 53.

Вступ. Науковий інтерес до проблематики функціонування й розвитку фінансового сектору зумовлений процесами фінансiалiзацiї нацiональних економiк країн свiту зокрема i свiтового господарства загалом. Утiм, його функціонування відбувається в умовах значної невизначеностi i волатильностi кiлькiсних i якiсних параметрiв, супроводжується численними аномалiями i диспропорцiями. А вiдтак функціонування i стратегiчний розвиток фінансового сектору нацiональної економiки постiйно має перебувати в полі зору законодавчої, виконавчої i судової гілок влади, бiзнесового й експертного спiвтовариства, науковцiв.

Аналіз досліджень i постановка завдання. Проблематикою визначення сутностi глобального фінансового сектору, фінансового сектору нацiональної економiки та його взаємозв'язку i взаємозумовленостi з рештою її секторiв, впливу розвитку фінансового сектору на економiчне зростання займались такі вiтчизнянi i зарубiжнi вченi, як Л. Алексеєнко, Е. Алтватер (E. Altvater), Дж. Бакія (J. Bakija), Дж. Бхагваті (J. Bhagwati), Д. Бен-Амі (D. Ben-Ami), Б. Бернанке (B. Bernanke), О. Білорус, М. Бінсвангер (M. Binswanger), П. Вахтель (P. Wachtel), Т. Веблен (T. Veblen), А. Галетовік (A. Galetovic), Е. Галімова, М. Гейне (M. Heine), М. Гертлер (M. Gertler), Р. Гільфердінг (R. Hilferding), Р. Голдсміт (R. Goldsmith), О. Горюнов, А. Гриценко, Д. Герлі (J. Gurley), А. Демергуч-Кунт (A. Demergüç-Kunt), Ю. Дяченко, Б. Емундс (B. Emunds), Т. Євдокімова, В. Зимовець, Л. Зінгалес (L. Zingales), О. Зуєва, Х. Іто (H. Ito), Л. Йонунг (L. Jonung), Дж. М. Кейнс (J. M. Keynes), Ю. Коваленко, В. Корнівська, А. Коул (A. Cole), Г. Кріппнер (G. Krippner), Р. Левін (R. Levine), І. Левіна, Р. Лукас (R. E. Lucas), Б. Мак-Каллум (B. McCallum), Л. Менков (L. Menkhoff), Х. Мінскі (H. Minsky), Я. Міркін, О. Молчанова, Дж. Олівер (J. Olivier), О. Орхангазі (O. Orhangazi), К. Перез (C. Perez), А. Піру (A. Pigou), С. Радзієвська, Р. Райан (R. Rajan), А. Решеф (A. Reshef), Дж. Робінсон (J. Robinson), П. Руссо (P. Rousseau), А. Семенов, Дж. Стігліц (J. Stiglitz), С. Стрендж (S. Strange), А. Тернер (A. Turner), Дж. Тобін (J. Tobin), Н. Толксдорф (N. Tolsdorf), Н. Фергюсон (N. Ferguson), Т. Філіппон (T. Philippon), П. Ханнсон (P. Hannson), Б. Хейм (B. Heim), Х. Херр (H. Herr), В. Чік (V. Chic), М. Чінн (M. Chinn), І. Школьник, А. Шляховий, Е. Шоу (E. Shaw), Р. Штетнер (R. Stottner), Й. Шумпетер (J. Schumpeter).

Утiм, попри значну увагу дослідникiв до зазначеної проблематики, i досi відсутнi усталене бачення як сутностi фінансового сектору нацiональної економiки, так i взаємодії рiзних секторiв останньої, а також перебігу й розвитку трансформаційних процесiв у фінансовому секторі. Відсутність же узгодженого комплексного бачення теоретико-методологічних засад фi-

нансового сектору i його мiсця у фінансовій системі не призвели до поліпшення його якiсних характеристик, що не дозволяє цьому секторові економiки повною мірою забезпечити економiчне зростання [1].

А тому подiбнi дослідження залишаються актуальними.

Мета статті полягає в уточненні сутностi i функціонального призначення фінансового сектору нацiональної економiки.

Результати дослідження. Визначення сутностi фінансового сектору нацiональної економiки передбачає систематизацію уявлень про його природу в рiзних теорiях i наукових школах.

Переваги / недоліки функціонування фінансового сектору у фінансових системах рiзного типу пояснюються теорiєю Дж. Стігліца *про асимптотичну ефективність фінансових ринків* [2], згідно з якою банкоцентричнi фінансові системи протиставляються ринкоцентричним, у яких зростання інформаційної ефективностi знижує стимули учасникiв ринку до пошуку інформації про найперспективнiші об'єкти інвестування [3, с. 18]. При цьому, як вважає С. Тадессе (S. Tadesse), відносна ефективність цих рiзновидiв фінансової системи зумовлюється як зовнішнім оточенням, так i рівнем проблем, притаманних економiчним агентам. Ринкоцентричний рiзновид ефективнiший у країнах iз розвиненим фінансовим сектором, тоді як банкоцентричний – у країнах зі слабозвиненим фінансовим сектором [4].

Застосування положень *теорії порівняльних переваг* до фінансово-кредитного сектору нацiональної економiки вимагає врахування галузевої специфіки, під впливом якої інструменти i технології економiчного регулювання можуть помітно змiнитися. А *теорія міжнародної експансії виробництва й надання послуг i транснаціоналізації капіталу*, що безпосередньо стосується банків, була розроблена в 1970–1980-х роках Х. Грубелем (H. Grubel) [5], котрий у своїх працях виділяв як конкурентну перевагу наявність мережевої структури [6, с. 10].

Поняття фінансової i банківської систем, банківського сектору, фінансового ринку i ринку фінансових послуг є тісно взаємопов'язаними, хоча i не чітко субординованими. Маючи багато спільного, вони пересікаються між собою, але тільки в певному сегменті [7, с. 61].

В економiчній літературі виокремлюють *фінансовий, фінансово-бюджетний, фінансово-кредитний, фінансово-банківський, банківсько-кредитний, банківський сектори, сектор фінансових послуг, сектор фінансових корпорацій*. Поряд із цим поширеною є й думка щодо виокремлення у структурі фінансового сектору нацiональної економiки *банківського i страхового сегментів, кредитного i біржового підсекторів*.

Що стосується визначення сутності фінансового сектору національної економіки, то занадто спрощеними, на наш погляд, є визначення *фінансового сектору* (*financial sector*) економіки як: галузі з надання послуг, що обслуговує галузі виробництва і промисловості [8, с. 18]; частини економіки, пов'язаної з діяльністю фінансових інститутів [9], сегмента економіки, де відбувається формування і розподіл фінансових ресурсів та послуг [10, с. 63]; відносно відокремленої взаємодіючої сукупності господарських суб'єктів фінансово-кредитних інститутів [11, с. 38]; фінансово-кредитних інститутів чи посередників [12]; набору гравців, пов'язаних між собою укладеними договорами [13, с. 120]; організаційної підструктури фінансової системи, що являє собою сукупність банків, небанківських фінансових інститутів та інших інфраструктурних професійних учасників фінансового ринку, що надають фінансові послуги [14, с. 66]; транзакційної підсистеми, яка опосередковує фінансові потоки між суб'єктами економічної системи [15, с. 268]; складної системи, в якій учасники мають можливість самостійного обігу фінансових активів незалежно від обігу реальних товарів [16, с. 149].

Такі визначення, на наш погляд, не розкривають повною мірою природу фінансового сектору, оскільки, по-перше, з функціонуванням фінансових інститутів пов'язані всі частини економіки і сфери життєдіяльності країни. По-друге, сутність фінансового сектору не може бути розкрита без характеристики його функціонального призначення. По-третє, некоректним є протиставлення фінансових активів і реальних товарів, оскільки перші також є різновидом товарів.

Розгляд фінансового сектору як діяльності всіх фінансових інститутів, спрямованої на формування і функціонування фінансової політики [17], також виглядає абстрактно, оскільки також, по-перше, не конкретизує функції зазначених інститутів. По-друге, некоректним є вживане в цьому разі словосполучення «функціонування фінансової політики», по-третє, формування і реалізація фінансової політики здійснюється не тільки фінансовими інститутами, а й регуляторами та іншими державними установами, саморегульованими професійними організаціями.

Економічний словник тлумачить фінансовий сектор як сферу економіки, пов'язану переважно з довгостроковими і короткостроковими кредитуваннями і запозиченнями. До фінансового сектору належать банки, відмінні від них фінансові посередники на зразок будівельних товариств (у Великій Британії) чи позико-ощадних асоціацій (у США), а також торговельні банки, страхові компанії, пенсійні фонди і різноманітні фінансові менеджери й консультанти [18]. Це визначення хоча й дає доволі докладний перелік фінансових інститутів, проте зводить функціональне призначення фінансового сектору здебільшого до кредитування і запозичень, з чим, на наше переконання, навряд чи можна погодитись.

А. Поліщук убачає у фінансовому секторі сукупність державних і приватних установ, які здійснюють мобілізацію вільних грошових капіталів, страхування і надання позичок [19, с. 29]. Розширюючи

таким чином функціональне призначення інститутів фінансового сектору, дослідник усе ж таки поза увагою залишає такі його неодмінні, на наше переконання, функції, як формування грошової маси, валютне курсоутворення, сприяння і безпосереднє здійснення інвестиційної діяльності, недержавне пенсійне забезпечення.

Визначають фінансовий сектор і як набір інститутів, інструментів і законодавчої бази, що дозволяють здійснення обороток у формі взяття і погашення боргів, тобто надання кредитів [20]. У такому контексті, крім інститутів, виокремлюються й інструменти та законодавча база, однак сфера фінансового сектору обмежується виключно наданням кредитів, що не тільки комплексно не характеризує його спрямованість, а й, по суті, є лише частиною кредитної діяльності. Поряд із цим у такому разі в єдине ціле об'єднані жодним чином нерівнозначні і непорівнянні між собою інститути, інструменти і законодавча база.

Зазначають також, що фінансовий сектор, або сектор фінансових корпорацій, включає всі корпорації і квазікорпорації-резиденти, основною функцією яких є фінансове посередництво чи пов'язана з ним допоміжна фінансова діяльність [20].

Ідеться й про те, що фінансовий сектор охоплює інституційні одиниці, які здійснюють фінансові операції. А основні ресурси діяльності фінансових установ формуються з фондів, утворених унаслідок прийняття фінансових зобов'язань (грошових депозитів і відсотків, акцій, облігацій, довгострокових державних фондів) [21, с. 576]. Утім, такий погляд не може претендувати на повну об'єктивність, оскільки фінансові операції здійснюють й інституційні одиниці реального сектору економіки, органи державного управління, некомерційні організації й домашні господарства.

Розглядається фінансовий сектор і як один із найважливіших ринкових сегментів взаємодії суб'єктів економіки, у результаті функціонування якого реалізовується механізм трансформації фінансових ресурсів в активно діючий інвестиційний капітал, що сприяє сталому розвитку економіки. У фінансовому секторі відбувається акумуляція і перерозподіл фінансових ресурсів на засадах збалансованості економічних інтересів між його учасниками з метою капіталізації фінансових ресурсів і формування доданої вартості в економіці [22].

Трапляється й думка, що фінансовий сектор охоплює фінанси самих підприємств, фінансові відносини, які виникають у ході формування і виконання зведеного бюджету між ланками самої бюджетної системи, кредитні відносини комерційних банків з юридичними і фізичними особами та у сфері банківської системи [23, с. 6]. Утім, за такого підходу, на наш погляд, неврахованими залишаються фінансові відносини, що виникають у валютній та інвестиційній сферах, на страховому ринку, в сегменті небанківських кредитних установ.

Погляду, що фінансовий сектор є важливою детермінантою економічного зростання, дотримуються А. Галетовік, Дж. Олівер, Дж. Герлі, Е. Шоу, М. Бінсвангер, Дж. Бхагваті, Я. Сергієнко [24–30].

Фінансовий сектор представляють і у формі сукупності механізмів, що опосередковують функціонування реального сектору, і елементів, що обслуговують виключно інтереси капіталу [31]. Проте за такого підходу не враховуються «самообслуговування» фінансовим сектором себе як такого, а також обслуговування структур, які не мають на меті інтереси капіталу чи отримання прибутку.

В. В. Зимовець асоціює фінансовий сектор із консолідованими активами і зобов'язаннями банківської системи [32, с. 317] (що, на наш погляд, істотно звучує його суб'єктний ряд); І. О. Школьник і А. Ю. Семенов – системою фінансових посередників у формі діяльності банків і небанківських фінансових установ у взаємозв'язку зі суб'єктами реального сектору економіки з приводу перерозподілу тимчасово вільних фінансових ресурсів, що забезпечує потреби інституційних секторів економіки у формуванні державних фінансів, фінансів підприємств і фінансів домогосподарств [33, с. 36].

Д. Герлі і Е. Шоу розглядають роль фінансового сектору в економіці з огляду на фінансові установи, які є посередниками між надлишком і дефіцитом грошових коштів [34].

У широкому сенсі фінансовий сектор економіки виступає як багаторівнева інституційна система взаємопов'язаних елементів, що забезпечують синергетичний ефект його функціонування шляхом оптимального поєднання економічних інтересів усіх його суб'єктів, об'єднаних цільовою функцією впорядкування руху фінансових потоків, спрямованого на збалансований розвиток реального і віртуального секторів економіки. До цієї системи входять: власне фінансові інститути (гроші, кредит, податки, ліквідність, цінний папір тощо); інститути-організації, що функціонують у фінансовому секторі та безпосередньо забезпечують цей рух (банки, небанківські фінансово-кредитні установи, інститути фондового ринку); держава, яка встановлює формальні правила і норми взаємодії економічних суб'єктів у фінансовому секторі та контролює їх дотримання всіма учасниками; сукупність відповідних формальних правил і норм; загальні неформальні інститути (довіра, сталість, транспарентність, соціальна пам'ять, тіньова економіка, очікування, звичаї, традиції, помилкові уявлення, корупція, мережа, ієрархія тощо) [35, с. 156].

Розглядають фінансовий сектор і як систему економічних відносин, що виникають у процесі купівлі-продажу фінансових ресурсів.

Ю. М. Коваленко робить висновок, що більшість авторів у визначенні фінансового сектору обмежуються перерахуванням його окремих сегментів (банківського, страхового тощо) або фінансових інститутів, що входять до його складу, або видів фінансових послуг, які надають ці інститути [36, с. 32]. Вона наголошує на потребі визнати, що сьогодні фінансовий сектор має подвійний характер: з одного боку, він створений на основі і для реального сектору, а з другого – він пов'язаний і не пов'язаний з останнім [37] і розуміє під ним сферу обміну фінансовими послугами, які

є результатом функціонування його інституційних одиниць, а також соціальну (антропогенну) систему, яка розвивається за закономірностями, що визначені людиною [36, с. 119, 131].

Логіка фінансового сектору, відмінна від закономірностей, що спостерігаються в реальному, проявляється в тому, що [38]: фінансовому сектору притаманний так званий «казино-капіталістичний характер» [39] – результат його функціонування, на відміну від реального сектору, залежить переважно від випадкових чинників; йому характерний надшвидкий оборот капіталу, емпіричним проявом якого є домінування короткострокових форм фінансування; висока волатильність ринку капіталу і її зростання контрастують із відносно стабільним процесом виробництва товарів і послуг; якщо «обіг» у реальному секторі супроводжується створенням вартості (тобто реальних активів), то колосальне зростання оборотів у сфері фінансів не завжди супроводжується відповідним зростанням сукупних фінансових активів.

В умовах фінансової економіки відбувається відчуження власності від свого суб'єкта. Саме цей процес зумовлює основні особливості фінансового сектору – його відокремленість і відносну незалежність від реального виробництва, здатність сприймати і переводити у вартісну форму чинники часу, очікування, соціально-політичні характеристики господарства, а найголовніше – об'єднувати всіх суб'єктів економіки в єдиний макроекономічний процес, знімати обмеження в русі капіталу і здійснювати ризиковані інвестиції в умовах невизначеності [40].

Фінансовий сектор як складна система має такі загальносистемні характеристики [41]:

- 1) структурованість – наявність складної внутрішньої архітектури взаємопов'язаних елементів (підсекторів, що включають різноманітні інституційні одиниці);
- 2) цілісність – опосередкування функціонування сектору рядом нерозривних взаємозв'язків (контрактні відносини, управління ризиками, пруденційний нагляд тощо);
- 3) емерджентність (неадитивність) – функціонування за власними закономірностями, що не являє собою просту суму інституційних одиниць і відносин між ними;
- 4) обмеженість – відокремлення його системної функції від функціонування економіки;
- 5) ієрархічність – належність до економіки і фінансової системи країни;
- 6) територіальна сегментація – залежність попиту і пропозиції на фінансові послуги від території, що охоплює сектор;
- 7) умотивованість – забезпечення створення одного і прозорого глобального економічного простору і підвищення конкурентоспроможності й ефективності окремої фінансової корпорації / квазікорпорації;
- 8) динамічність – перетікання фінансових ресурсів фінансових корпорацій / квазікорпорацій з однієї сфери в іншу; швидке реагування на ендегенні зміни;

9) кон'юнктурність – відповідність кількості товарів фінансового сектору величині попиту, збіг у просторі виробництва і споживання, які мають здійснюватись в одному і тому самому місці або на відстані;

10) суб'єктність – персональний контакт споживача послуги із виробником із забезпеченням останнім дотримання певних вимог щодо нормативів, фінансового моніторингу, професійно-кваліфікаційних, етичних, культурних якостей тощо;

11) функціональність – забезпечення цільового спрямування сектору через його функції.

При цьому потенціал фінансового сектору національної економіки, насамперед, зумовлюється можливостями останньої, попитом на фінансові ресурси всіх економічних агентів.

Отже, фінансовий сектор національної економіки тлумачать як: *систему економічних відносин, сферу / частину економіки, частину реального сектору, галузь із надання послуг, детермінанту економічного зростання, сукупність механізмів, цілеспрямовану самоорганізуючу підсистему фінансової системи, сукупність фінансових інститутів, складну систему, нематеріальний виробничий чинник.*

Фінансовим сектором національної економіки, на наш погляд, слід вважати її відокремлену сферу, що сприяє формуванню міжсекторальних фінансових потоків; організаційно-економічні форми утворення грошової маси в обігу та визначення ціни грошей, валютного курсоутворення і підтримання стійкості національної грошової одиниці; надання послуг з акумулювання, кредитування й інвестування, лізингу, розрахунково-касового обслуговування і переказу грошових коштів, страхування, андеррайтингу, недержавного пенсійного забезпечення, біржової торгівлі цінними паперами; здійснення операцій із нерухомістю; хеджування ризиків; перетворення нафти, газу, металів, продовольства на фінансові активи, що забезпечують клієнтам фінансових інститутів та їхнім контрагентам доступ до фінансових ресурсів і продуктів.

Поглибленню визначення сутності фінансового сектору економіки, виробленню оптимальних управлінських рішень щодо його розвитку і трансформації сприяє чітка класифікація його різновидів, яка, на наш погляд, повинна бути такою, як це відображено в табл.

Таблиця

Класифікація різновидів фінансового сектору

Класифікаційні ознаки	Різновиди фінансового сектору
Ступінь розвитку	розвинений; такий, що формується
Упровадження інновацій	традиційний, наукомісткий, високотехнологічний, інноваційний
Місце розташування	національний, зарубіжний, міжнародний, світовий
Стабільність	стабільний, волатильний, турбулентний
Статус	офіційний, тіньовий, офшорний
Характер фінансової системи	що функціонує в межах банкоцентричної (bank-based financial system) чи ринкоцентричної (market-based financial system) фінансових систем
Швидкість трансформацій	інерційний, швидкозростаючий
Типовість	типовий, неоднорідний
Концентрація	неконсолідований, консолідований; низькоконцентрований, висококонцентрований
Фондування	ресурсозабезпечений, ресурсозалежний
Рівень капіталізації	висококапіталізований, помірно капіталізований, низькокапіталізований
Конкурентоспроможність	конкурентоспроможний, неконкурентоспроможний
Ліквідність	високоліквідний, з достатнім рівнем ліквідності, з недостатнім рівнем ліквідності
Рівень регулювання	суворо регламентований (регульований), лібералізований
Орієнтованість	клієнтоорієнтований, проектноорієнтований
Однорідність	уніфікований, диференційований
Рівень монополізму	монополізований, олігопольний, немонополізований
Можливість входження іноземного капіталу	відкритий, закритий (національно значущий)
Участь держави у капіталі фінансового сектору	з незначною державною участю, зі значною державною участю
Інтегрованість у світовий фінансовий сектор	інтегрований, неінтегрований, гармонізований
Прибутковість діяльності	рентабельний, збитковий
Рівень розвитку	стагнаційний; той, що швидко розвивається
Ефективність	низькоефективний, ефективний, високоефективний

Примітка. Складено за [42] і на основі власних напрацювань.

Фінансовий сектор національної економіки розглядають як у відриві від фінансових ринків, так і ототожнюють з останніми, а також включають їх до складу фінансового сектору. Так, за визначенням Ю. Ю. Дяченка, фінансовий сектор, поряд із бюджетною системою і фінансовими ринками, є цілеспрямованою

самоорганізуючою підсистемою фінансової системи і являє собою сукупність фінансових інститутів, що здійснюють певні операції з надання фінансових послуг, і пов'язаних один з одним фінансовими відносинами; поділяється на банківський та небанківський фінансові сектори [43]. Утім, на наш погляд,

по-перше, фінансовий сектор не може відокремлюватися від фінансового ринку, оскільки його інститути функціонують на ринкових засадах. По-друге, зазначеними підсистемами фінансова система не обмежується, оскільки включає також фінанси домогосподарств і корпоративні фінанси, державний борг.

А. Семенов підкреслює, що фінансовий сектор складається з фінансових установ як інститутів, що надають фінансові послуги і виступають єдиною ланкою між фінансовою системою і реальним сектором економіки, забезпечують функціонування фінансового ринку [44].

Зазначають, що у структурі фінансового сектору представлені різноманітні фінансові ринки, на яких здійснюються операції з тисячами різноманітних фінансових інструментів [16, с. 149].

Натомість розробники Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2015 року розглядають його як одну з найважливіших сфер національної економіки, де відбувається формування і розподіл фінансових ресурсів та послуг і яка пов'язана з діяльністю фінансових установ. Під фінансовим сектором у цьому документі розуміється фінансовий ринок, який забезпечує накопичення і розподіл інвестиційних ресурсів та фінансових послуг, взаємодію виробників і споживачів цих послуг за правилами, визначеними державою та її регуляторними органами. Складовими фінансового ринку виступають ринок банківських послуг, ринок кооперативного кредитування, страховий ринок, фондовий ринок, ринок інвестиційних послуг, недержавних пенсійних послуг та інші ринки фінансових послуг [45].

Говорять про фінансовий сектор і як про складну систему, в якій учасники мають можливість самостійного обігу фінансових активів незалежно від обігу реальних товарів, у структурі якої представлені різні фінансові ринки, на яких відбуваються операції з тисячами різних фінансових інструментів. Сектор має розгалужену інфраструктуру і численні фінансові інститути. По суті, основне завдання фінансового сектору – ефективний перерозподіл тимчасово вільних грошових ресурсів між суб'єктами реального сектору, які в разі відсутності фінансових ринків могли б інвестувати лише в межах власних накопичень [16, с. 149].

На думку Ю. М. Коваленко, прирівнювати фінансовий сектор економіки до фінансового ринку неможливо: по-перше, ринок (фінансовий, або товарний) – це тільки форма організації взаємодії продавців і покупців будь-яких активів (у нашому варіанті – фінансових). Сам по собі ринок нічого не виробляє, тоді як у рамках сектору як структурної частини економіки має вестись економічна діяльність. Фінансовий сектор забезпечує функціонування фінансового ринку, однак не зводиться до нього. У такому разі логічно виникає потреба розглянути сутність і структуру цього ринку, оскільки його часто ототожнюють також і з фінансовою системою, особливо в роботах західних учених [36, с. 80].

Також неоднозначно розглядають дослідники і взаємозв'язок *фінансового сектору з фінансовою системою*. Так, Ю. М. Коваленко зазначає, що фінансо-

вий сектор – це, передусім, частина економіки, яку за певними ознаками можна виділити від інших частин економіки в теоретичних або практичних цілях. Фінансова ж система (у широкому розумінні) опосередковує будь-яку господарську діяльність, пронизує всю економіку, не обмежуючись будь-яким окремим її компонентом. Тому за ототожнення цих понять відбувається невинуватене розширення меж фінансового сектору із втратою специфіки цього економічного явища й ускладненням його вивчення [1, с. 82].

Водночас фінансовий сектор сприяє підтримці стабільності податкової і бюджетної систем держави.

Як сектори світового фінансового ринку найчастіше розглядаються валютний, кредитний, фондовий, страховий, інвестиційний та похідних фінансових інструментів.

Фінансовий сектор включає банківські (універсальні, ощадні, іпотечні, клірингові) і небанківські фінансові установи (страхові та фінансові компанії, інститути спільного інвестування, депозитарії, клірингові палати, пенсійні фонди, кредитні спілки, ломбарди, біржі та позабіржові торговельно-інформаційні системи, інститути розвитку, фонди фінансування експорту й імпорту, а також венчурного бізнесу).

Водночас існує й думка, що суб'єктами фінансового сектору також є [18]: фінансові посередники на зразок будівельних товариств (у Великобританії) чи позико-ощадних асоціацій (у США), а також різноманітні фінансові менеджери й консультанти.

Класифікатор галузей американської економіки (*Standard Industrial Classification – SIC*), що застосовувався в системі національних рахунків США з 1937 до 1997 рр., об'єднував у фінансовий сектор банківські і небанківські фінансові установи, страхові компанії і компанії, що займаються операціями з нерухомістю. При аналізі динаміки розвитку фінансового сектору США у великій кількості робіт використовується таке його широке визначення. У застосовуваному з 1997 року новому класифікаторі галузей економіки (*North American Industry Classification System*) виокремлені розділи «Фінанси і страхування», «Компанії, що займаються операціями з нерухомістю» [3, с. 19].

На практиці, зокрема, у Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 року сегментами фінансового сектору визначені банківський сектор, сектор небанківських фінансових установ, фондовий ринок і ринок капіталу.

У розвинених країнах *частка банківського сектору* залежить від моделі економіки і пов'язаної з нею моделі фінансування бізнесу, перебуваючи в межах **30–80%** (зона середніх значень – **60–70%**).

У перехідних і економіках, що розвиваються, частка банківського сектору вища (**50–98%**), а зона середніх значень – **75–85%** [46, с. 72].

Виокремлюють і *тіньові банки* як представників *тіньового банківського бізнесу* (*shadow banking system*), під якими Рада з фінансової стабільності розуміє кредитних посередників поза банківським сектором (інвестиційні фонди, лізингові компанії чи компанії – торговці цінними паперами, які не є банками, але виступають посередниками між інвесторами

і позичальниками та відіграють певну роль у трансформації заощаджень у кредити. За звітом МВФ (листопад 2015 р.), активи зазначених інститутів 2014 року становили 68 трлн доларів США [47].

Важливе значення у визначенні сутності фінансового сектору національної економіки відводиться достеменному з'ясуванню його функціонального призначення, погляди науковців на що з часом еволюціонували.

Так, як зазначає Л. Ігоніна [48, с. 112], що дослідила таку еволюцію, панівна на ранніх стадіях становлення фінансових інститутів ортодоксальна позиція, згідно з якою їхня діяльність зводилась виключно до функції забезпечення господарського обороту грошима, певною мірою подальшого розвитку піддалась переосмисленню. У рамках неокласичної платформи економічної науки роль фінансового сектору в суспільному господарстві стала пов'язуватися з ефективним розподілом ресурсів на основі подолання невизначеності результату інвестування і зниження ризику вкладень. Фундатор *еволюційної теорії* Й. Шумпетер розглядав цю роль через призму *концепції розвитку*, методологічно розмежовуючи участь фінансових інститутів у «господарському кругообігу», що передбачає грошове опосередковування рутинних господарських процесів, і у «процесі розвитку», що вимагає активізації ринкового фінансування інвестицій [49, с. 230].

Натомість, на її думку, логіка обґрунтування ролі фінансів у господарській системі Дж. М. Кейнса базувалась на зверненні до тріади фундаментальних психологічних чинників («психологічної схильності до споживання, психологічного припущення про майбутній дохід від капітальних активів і психологічного сприйняття ліквідності» [50, с. 228], за допомогою першого доводилась ключова роль інвестицій при формуванні агрегованого випуску, а решти двох – залежність динаміки інвестицій від функціонування фінансового ринку. Його ж послідовники, представники *теорії фінансового кейнсіанства* (Х. Мінські, Л. Рей, Ч. Уолен), за оцінкою дослідниці, зосередили свою увагу на вивченні фінансових аспектів акумуляції виробничого капіталу в ринковій економіці.

До основних *функцій фінансового сектору* з погляду західної науки можна віднести посередницьку і трансформаційну, в ході реалізації яких він виконує

такі завдання: мобілізація та об'єднання заощаджень; забезпечення управління ризиками; забезпечення інфраструктури; забезпечення економічного зростання; забезпечення корпоративного управління [51, с. 205].

Ю. Ю. Дяченко виокремлює такі функції фінансового сектору, як мобілізація заощаджень, управління ризиками, надання прозорого інформаційного поля для фінансових інститутів, проведення моніторингу фінансових операцій і здійснення корпоративного контролю, забезпечення спеціалізації та результативності надання фінансових послуг [43].

За Р. Левінім [52], серед функцій фінансового сектору: інформаційна, контролю і моніторингу, управління ризиками, акумуляції заощаджень, зниження витрат обігу.

Ю. М. Коваленко наголошує, що, розглядаючи функції фінансового сектору в економіці, маємо виявляти не сам процес функціонування його одиниць як окремих економічних суб'єктів, а взаємодію з іншими секторами економіки [36, с. 119].

Наріжною функцією фінансового сектору є опосередкування функціонування реального сектору економіки, тобто забезпечення безперервності і замкненості виробничого процесу й реального відтворення; надання різних фінансових послуг, а відтак сприяння посиленню взаємодії підприємств і суб'єктів фінансового ринку [53, с. 9–10].

Поряд з цим, **фінансовий сектор національної економіки, на наш погляд, виконує й такі функції: забезпечення міжгалузевого переливу капіталів; валютне курсоутворення; підтримання стійкості національної грошової одиниці; формування грошової маси; сприяння і безпосереднє здійснення інвестиційної діяльності; недержавне пенсійне забезпечення; стимулювання зниження рівня бідності і зменшення розриву між багатими і бідними.**

Висновки. Таким чином, виходячи зі значущості фінансового сектору у функціонуванні та розвитку національної економіки, неоднозначності поглядів на його природу, дослідження його сутності, різновидів, структури, функціонального призначення, співвідношення з фінансовою системою і фінансовим ринком потребує комплексного підходу та подальшого поглиблення.

Список використаної літератури

1. Коваленко Ю. М. Фінансова система і фінансовий сектор: організаційно-інституційний підхід / Ю. М. Коваленко // *Фінанси України*. – 2011. – № 4. – С. 75–88.
2. Stiglitz J. E. Credit Markets and the Control of Capital / J. E. Stiglitz // *Journal of Money, Credit and Banking*. – 1985. – Vol. 17, Issue 2. – P. 133–152.
3. Евдокимова Т. В. Трансформация роли финансового сектора в экономике США в начале XXI века : дис. на соискание учёной степени канд. экон. наук : спец. 08.00.14 – мировая экономика / Т. В. Евдокимова. – М., 2015. – 178 с.
4. Tadesse S. Financial Architecture and Economic Performance: International Evidence / S. Tadesse // *The University of South Carolina*. – 2001. – August. – 39 p.
5. Grubel H. The Theory of International Banking / H. Grubel // *Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review*. – 1977. – № 123. – P. 349–363.
6. Лозовая Ю. Н. Влияние финансового кризиса на изменение институциональной структуры банковского сектора / Ю. Н. Лозовая // *Экономический вестник Ростовского государственного университета*. – 2010. – Т. 8, № 1 (ч. 2). – С. 6–12.

7. Львовчкін С. Фінансова інфраструктура ринкової економіки: концептуальні підходи / С. Львовчкін, В. Опарін, В. Федосов // Економіка України. – 2008. – № 11. – С. 57–71.
8. Грищенко Т. В. Вплив фінансiалiзацiї економіки на функціонування граничних ринків капіталу / Т. В. Грищенко, Г. В. Анзіна // Проблеми економіки. – 2015. – № 1. – С. 16–21.
9. Словарь бизнес-терминов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/31064.
10. Алексеєнко Л. Пріоритети розвитку фінансового сектору в умовах інституційних трансформацій / Л. Алексеєнко, Є. Соколовський // Світ фінансів. – 2014. – № 3. – С. 63–71.
11. Вагизова В. И. Развитие региональной экономической системы: современные противоречия реального и финансового секторов экономики / В. И. Вагизова // Казанский экономический вестник. – 2012. – № 1. – С. 36–42.
12. Значение и роль финансового сектора в экономике [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://helpiks.org/4-42804.html>.
13. Щепелева М. А. Подходы к оценке риска финансового сектора / М. А. Щепелева // Вестник ГМИМО. – 2014. – № 6. – С. 117–125.
14. Малий І. Й. Макроекономічне регулювання фінансового сектору / І. Й. Малий, Т. О. Королюк // Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України : зб. матер. наук.-практ. конференції, 27–28 жовтня 2016 р. / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2016. – С. 66–69.
15. Галанцева И. В. Исследование источников противоречий между финансовым и реальным секторами и определение основных подходов к их разрешению / И. В. Галанцева, Ф. К. Ахмедзянова // Вестник Казанского технологического университета. – 2012. – Т. 15, № 12. – С. 266–270.
16. Пархоменко А. А. Взаимодействие реального и финансового секторов экономики на этапе финансового кризиса / А. А. Пархоменко // Вестник Томского государственного университета. – 2010. – № 338. – С. 149–151.
17. Дятлов Д. А. Методология управления рисками финансового сектора экономики РФ [Електронний ресурс] / Д. А. Дятлов. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/9_EISN_2007/Economics/21359.doc.htm.
18. Экономический словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dic.academic.ru/dic.nsf/econ_dict/22679.
19. Полищук А. И. Кредитная система: опыт, новые явления, прогнозы и перспективы / А. И. Полищук. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 216 с.
20. Значение и роль финансового сектора в экономике [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://helpiks.org/4-42804.html>.
21. Большая экономическая энциклопедия. – М. : Эксмо, 2007. – 816 с.
22. Страхова В. Реформа фінансового сектору, моніторинг процесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reforms.in.ua/reforms/reformafinansovogosektoru>.
23. Розвиток фінансового сектору та економічне зростання : [монографія / редкол. : А. І. Даниленко (відп. ред.) та ін.]. – К. : НАН України, 2001. – 238 с.
24. Galetovic A. Finance and Growth: A Synthesis and Interpretation of the Evidence / A. Galetovic // Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review. – 1996. – Vol. 49, № 196. – P. 59–82.
25. Olivier J. Growth-Enhancing Bubbles / J. Olivier // International Economic Review. – 2000. – Vol. 41, № 1. – P. 133–151.
26. Gurley J. G. Financial Structure and Economic Development / J. G. Gurley, E. S. Shaw // Economic Development and Cultural Change. – 1967. – Vol. 15, № 3. – P. 257–268.
27. Binswanger M. Stock Markets, Speculative Bubbles and Economic Growth: New Dimensions in the Coevolution of Real and Financial Markets / M. Binswanger. – Cheltenham : Edward Elgar, 1999. – 384 p.
28. Binswanger M. Stock Returns and Real Activity in the G-7 Countries: Did the Relationship Change during the 1980s? / M. Binswanger // The Quarterly Review of Economics and Finance. – 2004. – Vol. 44, № 2. – P. 237–252.
29. Бхагвати Дж. В защиту глобализации / Дж. Бхагвати. – М. : Ладомир, 2005. – 451 с.
30. Сергиенко Я. О финансовом механизме длинноволновых технико-экономических изменений / Я. Сергиенко // Вопросы экономики. – 2004. – № 1. – С. 66–73.
31. Левина И. Г. О двойственной природе финансового сектора (методологические замечания) // Ломоносов – 2005: секция «Экономика». – М. : МГУ, 2005. – Т. 1 / гл. ред. В. Н. Сидоренко. – С. 88–90.
32. Зимовець В. В. Державна фінансова політика економічного розвитку : [монографія] / В. В. Зимовець. – К. : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2010. – 356 с.
33. Школьник І. О. Фінансовий сектор України: теоретичний аналіз економічної дефініції / І. О. Школьник, А. Ю. Семеног // Вісник Української академії банківської справи. – 2013. – № 1 (34). – С. 31–36.
34. Gurley J. G. Money in a Theory of Finance / J. G. Gurley, E. S. Shaw. – Washington D. C. : Brooking Institution, 1960. – 371 p.
35. Решетило В. П. Фінансові ринки та їх вплив на розвиток підприємств реального сектору економіки / В. П. Решетило // Комунальне господарство міст. – 2013. – № 108. – С. 155–163.

36. Коваленко Ю. М. Інституціоналізація фінансового сектору економіки : монографія / Ю. М. Коваленко. – Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2013. – 608 с.
37. Коваленко Ю. М. Витоки відриву фінансового сектору від реального та способи його подолання / Ю. М. Коваленко // Фінансовий механізм структурної модернізації економіки України : монографія / [за заг. ред. С. В. Онишко, В. П. Унінець-Ходаківської]. – Ірпінь : НУДПСУ, 2013. – 606 с.
38. Левина И. К вопросу о соотношении реального и финансового секторов / И. Левина // Вопросы экономики. – 2006. – № 9. – С. 83–102.
39. Strange S. Casino Capitalism / S. Strange. – N. Y. : Basil Blackwell, 1986. – 240 p.
40. Рязанова О. Е. Трансформация института собственности в условиях глобализации экономики : автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра экон. наук : спец. 08.00.01 – экономическая теория / О. Е. Рязанова. – М., 2009. – 26 с.
41. Коваленко Ю. М. Концептуальные основы устойчивого развития финансового сектора экономики // Финансовое управление развитием экономических систем : [монография] / Ю. М. Коваленко. – Новосибирск : «СИБ-ПРИНТ», 2012. – Кн. 9. – Разд. 3.1. – С. 85–95.
42. Вовченко Р. С. Фінансова безпека банківського сектору економіки : дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / Р. С. Вовченко. – К., 2016. – 237 с.
43. Дяченко Ю. Ю. Реструктуризація фінансового сектора в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : спец. 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки / Ю. Ю. Дяченко. – К., 2010. – 21 с.
44. Семенов А. Ю. Вплив діяльності фінансових установ на економічне зростання України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. экон. наук : спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / А. Ю. Семенов. – Суми, 2011. – 22 с.
45. Стратегія розвитку фінансового сектора України до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ufn.com.ua/konceptia/002.doc.
46. Миркин Я. М. Финансовое будущее России: экстремумы, бумы, системные риски / Я. М. Миркин. – М. : GELEOS Publishing House; Кэпитал Трейд Компани, 2011. – 480 с.
47. Авис О. У. Консолидация банковского сектора России и перспективы формирования институтов «теневое банкинга» [Електронний ресурс] / О. У. Авис // Региональная экономика и управление. – Режим доступу : eee-region.ru/article/4914.
48. Игонина Л. Л. Финансовое развитие и экономический рост / Л. Л. Игонина // Вестник Финансового университета. – 2016. – № 1. – С. 111–120.
49. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.
50. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс. – М. : Гелиос АРВ, 2002. – 352 с.
51. Олійник О. О. Сучасні теоретичні підходи до визначення функцій та завдань фінансової системи / О. О. Олійник // Науковий вісник НУБІП України. – 2013. – № 181-5. – С. 200–209. – (Серія: економіка, аграрний менеджмент, бізнес).
52. Levin R. Finance and Growth: Theory and Evidence / R. Levin // NBER Working Paper. – 2004. – № 10766. – P. 5.
53. Барсегов Г. Г. Дивергенция финансового сектора и реального сектора экономики: гипотеза и реальность / Г. Г. Барсегов // Вестник СГСЭУ. – 2010. – № 3 (32). – С. 9–14.

References

1. Kovalenko, Yu. M. (2011). Finansova systema i finansovyi sektor: organizatsiyno-institutsiynyi pidkhid [Financial system and financial sector: the organizational and institutional approach]. *Finansy Ukrainy. – Finance of Ukraine*, 4, 75–88 [in Ukrainian].
2. Stiglitz, J. E. (1985). Credit Markets and the Control of Capital. *Journal of Money, Credit and Banking*. – Vol. 17, Issue 2, p. 133–152.
3. Yevdokimova, T. V. (2015). Transformaciya roli finansovogo sektora v ekonomike SSHA v nachale XXI veka [Transformation of a role of the financial sector in USA economy in the beginning of 21st century]. *Candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
4. Tadesse, S. (2001). Financial Architecture and Economic Performance: International Evidence. *The University of South Carolina*.
5. Grubel, H. (1977). The Theory of International Banking. *Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review*, 123, p. 349–363.
6. Lozovaya, Y. N. (2010). Vliyanie finansovogo krizisa na izmeneniye institutsionalnoy struktury bankovskogo sektora [Impact of the financial crisis on change of the institutional structure of banking sector]. *Vestnik ekonomiki Rostovskogo gosudarstvennogo universiteta – Economic reporter of Rostov State University*. – Vol. 8, 1 (part 2), p. 6–12 [in Russian].
7. Lyovochkin, S., Oparin V., & Fedosov V. (2008). Finansova infrastruktura rynkovoy ekonomiki: kontseptualni pidkhody [Financial infrastructure of market economy: the conceptual approaches]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 11, 57–71 [in Ukrainian].

8. Gishchenko, T. V. & Anzina, G. V. (2015). Vplyv finansializatsiyi ekonomiki na funktsionuvannya granychnykh rynkiv kapitalu [Impact of the financialisation of economy on functioning of the marginal capital markets]. *Problemy ekonomiki – Economy problems*, 1, 16–21 [in Ukrainian].
9. Business terms dictionary. (n.d.). *dic.academic.ru*. Retrieved from http://dic.academic.ru/dic.nsf/fin_enc/31064.
10. Alekseenko, L. & Sokolovskiy, E. (2014). Prioritety rozvytku finansovogo sektoru v umovakh instytutitsynnykh transformatsiy [Priorities of the development of the financial sector in conditions of the institutional transformation]. *Svit finansiv – Finance world*, 3, 63–71 [in Ukrainian].
11. Vagizova, V. I. (2012). Razvitiye regionalnoy ekonomicheskoy sistemy: sovremennyye protivorechiya realnogo i finansovogo sektorov ekonomiki [Development of a regional economic system: modern contradictions of real and financial sectors of economy]. *Kazanskiy ekonomicheskyy vestnik – Economic reporter of Kazan*, 1, 36–42 [in Russian].
12. Znacheniy i rol finansovogo sektora v ekonomike [Value and role of the financial sector of economy] (n.d.). *helpiks.org*. Retrieved from <http://helpiks.org/4-42804.html> [in Russian].
13. Shchepeleva, M. A. (2014). Podkhody k otsenke riska finansovogo sektora [Approaches to evaluation of a risk in the financial sector]. *Vestnik MGIMO – Reporter of MGIMO*, 6, 117–125 [in Russian].
14. Malyy, E. Y. & Korolyuk, T. O. (2016). Makroekonomichne reguluvannya finansovogo sektoru [Macroeconomic regulation of financial sector]. *Svitovi tendentsiyi ta perspektivy rozvytku finansovoyi systemy Ukrainy – World tendencies and perspectives of development of financial system of Ukraine: Proceedings of the Scientific conference in Kyiv National University named after T. Shevchenko* (p. 66–69). Kyiv [in Ukrainian].
15. Galanseva, E. V. & Akhmedzyanova, F. K. (2012). Issledovaniye istochnikov protivorechiy mezhdru finansovym i realnym sektorami i opredeleniye osnovnykh podkhodov k ikh razresheniyu [Research on sources of contradictions in financial and real sector and defining of main approaches to their resolving]. *Vestnik Kazanskogo tekhnologicheskogo universiteta. – Reporter of Kazan technological university*, Vol. 15 (12) [in Russian].
16. Parkhomenko, A. A. (2010). Vzaimodeystviye realnogo i finansovogo sektorov ekonomiki na etape finansovogo krizisa. [Interaction of real and financial sectors of economy at financial crisis stage]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta – Reporter of Tomsk State University*, 338, 149–151 [in Russian].
17. Dyatlov D. A. (n.d.). Metodologiya upravleniya riskami finansovogo sektora ekonomiki Rossiyskoy Federatsii [Risk management methodology of financial sector of economy of Russia]. Retrieved from http://www.rusnauka.com/9_EISN_2007/Economics/21359.doc.htm [in Russian].
18. Economic dictionary. (n.d.). *dic.academic.ru*. Retrieved from http://dic.academic.ru/dic.nsf/econ_dict/22679.
19. Polishchuk, A.I. (2005). Kreditnaya sistema: opyt, novyye yavleniya, prognozy i perspektivy [Credit system: experience, new conditions, forecasts and perspectives]. – Moscow : Finansy i statistika [in Russian].
20. Znacheniy i rol finansovogo sektora v ekonomike [Value and role of the financial sector in economy]. (n.d.). Retrieved from <http://helpiks.org/4-42804.html> [in Russian].
21. Bolshaya ekonomicheskaya enciklopediya [Big economic encyclopedia]. (2007). Moscow : Eksmo [in Russian].
22. Strakhova, V. (n.d.). Reforma finansovogo sektoru, monitoring processu [Reform of financial sector, process monitoring]. *reforms.in.ua*. Retrieved from http://reforms.in.ua/reforms/reforma_finance_sector [in Ukrainian].
23. Danilenko, A. I. (Eds.). (2001). Rozvytok finansovogo sektora ta ekonomichne zrostantnya [Development of financial sector and economic growth]. – Kyiv : National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
24. Galetovic, A. (1996). Finance and Growth: A Synthesis and Interpretation of the Evidence. *Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review*. Vol. 49 (196), p. 59–82.
25. Olivier, J. (2000). Growth-Enhancing Bubbles. *International Economic Review*. Vol. 41, (1), p. 133–151.
26. Gurley, J. G. & Shaw, E. S. (1967). Financial Structure and Economic Development. *Economic Development and Cultural Change*. Vol. 15, (3), p. 257–268.
27. Binswanger, M. (1999). *Stock Markets, Speculative Bubbles and Economic Growth: New Dimensions in the Coevolution of Real and Financial Markets*. Cheltenham : Edward Elgar.
28. Binswanger, M. (2004). Stock Returns and Real Activity in the G-7 Countries: Did the Relationship Change during the 1980s? *The Quarterly Review of Economics and Finance*. – Vol. 44 (2), p. 237–252.
29. Bkhagvati, J. (2005). V Zashchitu globalizatsii [In support of globalization]. Moscow : Ladomir [in Russian].
30. Sergiyenko, Y. (2004). O finansovom mekhanizme dlinnovonnykh tekhniko-ekonomicheskikh izmeneniy [About financial mechanism of longwave technical and economical changes]. *Voprosy ekonomiki – Economy questions*, 1, 66–73 [in Russian].
31. Levina, I. G. (2005). O dvoystvennoy prirode finansovogo sektora (metodologicheskiye zamechaniya) [About dual nature of financial sector (methodological comments)]. *Lomonosov – 2005: «Ekonomika», ch. «Economy»* Vol. 1. (V. N. Sidorenko, Ed.). Moscow : MGU [in Russian].
32. Zimovets, V. V. (2010). Derzhavna finansova politika ekonomichnogo rozvytku [State financial politics of economic development]. Kyiv : Institute of economics and forecasting of National Academy of Sciences of Ukraine, [in Ukrainian].
33. Shkolnik, E. O. & Semenog A. Yu. (2013). Finansovyi sektor Ukrainy: teoretychnyi analiz ekonomichnoyi definitsiyi [Financial sector of Ukraine: theoretical analysis of economical definitions]. *Vistnyk Ukrainy akademi bankivskoyi spravy – Reporter of Ukrainian banking academy*, 1 (34) (p. 31–36) [in Ukrainian].

34. Gurley, J. G. & Shaw E. S. (1960). *Money in a Theory of Finance*. Washington D. C. : Brooking Institution.
35. Reshetylo, V. P. (2013). Finansovi rynki ta ikh vplyv na rozvytok pidpryemstv realnogo sektora ekonomiki [Financial markets and their impact on the development of the enterprises of a real sector of economy]. *Komunalne gospodarstvo mist – Communal management of cities*, 108, 155–163 [in Ukrainian].
36. Kovalenko, Yu. M. Instututsializatsiya finansovogo sektora ekonomiki [Institutionalization of the financial sector of economy] : monograph / Yu. M. Kovalenko. – Irpin : Natiional university of State Patrol Duty of Ukraine, 2013. – 608 p. [in Ukrainian].
37. Kovalenko, Yu. M. (2013). Vytoky vidryvu finansovogo sektoru vid realnogo ta sposoby yogo podolannya [Sources of the separation of the financial sector from real sector and means of its avoiding]. *Finansovyi mekhanizm strukturnoyi modernizatsiyi ekonomiki Ukrainy – Financial mechanism of structural modernization of economy*. Irpin : NUDPSU [in Ukrainian].
38. Levina, E. (2006). K voprosu o sootnosheniyi realnogo i finansovog sektorov [To the question of the correlation of real and financial sectors]. *Voprosy ekonomiki. – Economy questions*, 9, 83–102 [in Russian].
39. Strange, S. (1986). *Casino Capitalism*. – New York : Basil Blackwell.
40. Ryazanova, O. Ye. (2009). Transformatsiya instituta sobstvennosti v usloviyakh globalizatsiyi ekonomiki [Transformation of the ownership institute in conditions of the globalization of economy]. *Doctor's thesis*. Moscow [in Russian].
41. Kovalenko, Yu. M. (2012). Kontseptualnye osnovy ustoychivogo razvitiya finansovogo sektora ekonomiki [Conceptual basis of the stabile development of the financial sector of economy]. *Finansovoye upravleniye razvitiyem ekonomicheskikh sistem – Financial management of development of economic systems*. Novosibirsk: «SIB-PRINT». Vol. 9, ch. 3.1 [in Russian].
42. Vovchenko, P. S. (2016). Finansova bezpeka bankivskogo sektoru ekonomiki [Financial security of the banking sector of economy]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
43. Dyachenko, Yu. Yu. (2010). Restrukturizatsiya finansovogo sektora v Ukraine [Restructuring of the financial sector in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Russian].
44. Semenog, A. Yu. (2011). Vplyv diyalnosti finansovykh ustanov na ekonomichne zrostannya Ukrainy [Impact of the financial institutions' activities on the economic growth of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Sumy [in Ukrainian].
45. *Strategiya rozvytku finansovogo sektora Ukrainy do 2015* [Strategy of the development of the financial sector of Ukraine till 2015]. (n.d.). Retrieved from www.ufin.com.ua/koncepcia/002.doc. [in Ukrainian].
46. Mirkin, Y. M. (2011). *Finansovoye budushcheye Rossii: ekstremumy, bumy, sistemnyye riski* [Financial future of Russia: extremum, bams, system risks]. Moscow : GELEOS Publishing House ; Capital Trade Company [in Russian].
47. Avis, O. U. (n.d.). Konsolidatsiya bankovskogo sektora Rossii i perspektivy formirovaniya institutov “tenevogo bankinga” [Consolidation of the banking sector of Russia and the perspectives of creation of the institutes of “shadow banking”]. *Regionalnaya ekonomika i upravleniye – Regional economy and management*. Retrieved from www.region.ru/article/4914/ [in Russian].
48. Igonina, L. L. (2016). Finansovoye razvitiye i ekonomicheskii rost [Financial development and economic growth]. *Vestnik Finansovogo Universiteta – Reporter of Finance University*, 1, 111–120 [in Russian].
49. Shumpeter, Y. (1982). *Theory of economic development*. – Moscow : Progress.
50. Keynes, J. M. (2002). *General theory of employment, percentage and money*. Moscow : Gelios APB.
51. Oliynyk, O. O. (2013). Suchasni teoretychni pidkhody do vyznachennya funkciy ta zavdan finansovoyi systemy [Modern theoretical approaches to defining functions and tasks of financial systems]. *Naukovyi visnyk NUBIP Ukrainy. Seria : ekonomika, agrarnyi menedzhment, biznes. – Scientific reporter of NUBIP of Ukraine. Series : economy, agriculture management, business*, 181-5 (p. 200–209) [in Ukrainian].
52. Levin, R. (2004). *Finance and Growth: Theory and Evidence*. *NBER Working Paper*, 10766.
53. Barsegov, G. G. (2010). Divirgentsiya finansovogo sektora i realnogo sektora ekonomiki: gipoteza i realnost [Divergence of the financial sector and real sector of economy: hypothesis and reality]. *Vestnik SGSEU – Reporter of SGSEU*, 3 (32) [in Russian].

УДК 336.71:330

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

Другов Олексій Олександрович,
доктор економічних наук, професор,
проректор ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: oleksiy.druhov@gmail.com

Анотація. Досліджено теоретико-методологічні аспекти і прикладні засади функціонування іноземного капіталу в банківській системі України. Проведено емпіричний аналіз. Запропоновано підходи до побудови етапності участі іноземних інвесторів у банківській системі України та її подальші сценарії.

Ключові слова: іноземний капітал, банківська система України, етапи входження іноземних інвесторів.

Формул: 0; **рис.:** 2; **табл.:** 0; **бібл.:** 9.

TRANSFORMATION OF FOREIGN CAPITAL IN THE BANKING SECTOR OF UKRAINE

Druhov Oleksiy,
Doctor of economic sciences, professor,
vice-rector of SHEI «Banking University»
e-mail: oleksiy.druhov@gmail.com

Abstract. The foreign capital and the participation of the foreign investors in the Ukrainian banking system are one of the key factors of its stability and development. From this point of view, it is necessary to analyze the history, modern state and prospects of the foreign capital in Ukrainian banking system functioning. In the article are observed the theoretical and methodological aspects of the FDI in Ukrainian banking system, the results of empirical analyses are displayed. The author adduces the stages of foreign investors invasion to Ukrainian market. Follows the results of research author displayed the potential scenarios of the foreign investors participation in Ukrainian banking system depends on development of economic and politic situation in the country.

Keywords: foreign capital, Ukrainian banking system, the stages of the foreign investors invasion.

Formulas: 0; **fig.:** 2; **tabl.:** 0; **bibl.:** 9.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНОСТРАННОГО КАПІТАЛА В БАНКОВСКОМ СЕКТОРЕ УКРАИНЫ

Другов Алексей Александрович,
доктор экономических наук, профессор,
проректор ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: oleksiy.druhov@gmail.com

Аннотация. Исследованы теоретико-методологические аспекты и прикладные основы функционирования иностранного капитала в банковской системе Украины. Проведен эмпирический анализ. Предложены подходы к построению этапности участия иностранных инвесторов в банковской системе Украины и ее дальнейшие сценарии.

Ключевые слова: иностранный капитал, банковская система Украины, этапы вхождения иностранных инвесторов.

Формул: 0; **рис.:** 2; **табл.:** 0; **библ.:** 9.

Вступ. Іноземний капітал та участь іноземних інвесторів у роботі банківської системи зі світового досвіду є одними з основних чинників, що визначають її розвиток та ефективність. Іноземні інвестори привносять зі своїм приходом інші технології банківського обслуговування, методики і підходи до

побудови організаційно-економічної структури банківських установ, фінансові ресурси, потрібні для розвитку їхньої діяльності. Окрім того, варто зазначити, що прихід іноземних інвесторів може нести в собі і певні загрози, і ризики для стабільної роботи банківської системи.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Потрібно зазначити, що чимало наукових праць із питання функціонування іноземного капіталу в банківській системі України було здійснено у 2005–2008 роках, тобто в період активного приходу в українські банки іноземних інвесторів та інвестицій. Зокрема, В. Гєєць дає оцінку позитивним і негативним наслідкам припливу іноземного капіталу для банківської системи України, О. Барановський оцінює можливості та перспективи створення в Україні філій іноземних банків, О. Сугоняко з критичних позицій оцінює можливість подальшого розширення частки іноземних інвесторів у банківській системі України. Питання залучення іноземного капіталу під кутом консолідації капіталу банківської системи України досліджував В. Міщенко. Особливості регулювання та діяльності філій іноземних банків в Україні та країнах Центральної і Східної Європи наведено у працях С. Юргелевича, О. Савельєва, Ю. Ліневича.

З того часу ситуація суттєвим чином змінилась. Світова фінансова криза, потім політико-економічна нестабільність в Україні призвели до зменшення зацікавленості європейських інвесторів у роботі українських банків. Нестабільність у банківській системі, обмеження Національного банку України, банкрутства банків призвели до виходу частини з них з української банківської системи. Натомість в іноземному капіталі зростає частка російських інвесторів, які, напевно, першочергово послуговуються не тільки економічними, а й політичними чинниками.

Окремо потрібно зазначити реакцію закордонних інвесторів на нестабільність у світовій фінансовій системі та в банківській системі України, про можливість якої багато писали до 2007 року, тільки частина з яких насправді мала місце. Загалом же банки з іноземним капіталом, а також українські державні банки стали такими собі «острівцями безпеки» банківської системи, без яких важко уявити реальні наслідки політико-економічної нестабільності та різких заходів НБУ щодо нестабільних банків. Знов же таки, окремо можна описувати політику банків із російським капіталом, які, попри негативну для них кон'юнктуру, наразі продовжують свою діяльність.

Усе це зумовлює актуальність і доцільність дослідження питання залучення до роботи банківської системи іноземного капіталу, що безпосередньо впливає на трансформацію усього фінансового сектору України і, напевно, буде одним із визначальних факторів її подальшого існування та розвитку.

Результати дослідження. Світовий досвід впливу іноземного капіталу на розвиток банківської системи є багатограним і певною мірою суперечливим. Те, що для одних країн було беззаперечним благом, – підвищення рівня інвестування економіки, привнесення нових технологій, зниження рівня процентних ставок на кредити і підвищення якості обслуговування, – для інших у певні моменти історії закінчувалось фактичною втратою економічного суверенітету, зниженням рівня економічної безпеки і фінансово-економічними кризами.

З погляду теорії і практики, не можна вважати, що іноземний банківський капітал – це такий самий, як і вітчизняний, тільки трохи ефективніший та цивілізованіший, і проблема тільки в його подальшому залученні. В економіці за все потрібно платити. Треба розуміти, що саме доведеться віддати за приплив порівняно дешевших фінансових ресурсів. Оптимальний вибір у цій сфері потребує чітких уявлень про переваги і витрати. Обираючи національну стратегію щодо залучення і функціонування іноземного банківського капіталу, варто враховувати зарубіжний досвід у цій сфері.

Основні мотиви входження іноземних банків на східно- і центральноєвропейські ринки добре описані у праці [1]. Це були ринкові (захоплення нових ринків та отримання вищих прибутків) і регуляторні фактори. Ділова стратегія іноземних банків мала схожий характер у Чехії, Угорщині та Польщі. На ранній стадії входження їхня основна діяльність зводилася до обслуговування клієнтів із материнської країни (ознаки так званої захисної експансії). На той час ці цільові клієнти були більш платоспроможними, ніж навіть великі внутрішні компанії. Тобто іноземний капітал підтримував передусім діяльність іноземного бізнесу, розширюючи тим самим його присутність на території країни і створюючи умови для експорту з неї прибутків.

Пізніше основним мотиваційним фактором стало одержання ринкових переваг. У країнах Східної та Центральної Європи обсяг банківських послуг є набагато нижчим, аніж у розвинених економіках. Однією з типових ознак відкриття ринків є «зняття вершків»: потужні іноземні банки, продаючи більш складні послуги, легко залучають кращих клієнтів, що несуть найнижчі ризики, чим ускладнюють конкуренцію для решти банків.

Прихід іноземних банків в Україну, опанування ними вітчизняних фінансових ринків слід розглядати не тільки з позицій сучасних тенденцій у світовій системі господарювання, пов'язаних із наростанням процесів глобалізації, міжнародної інтеграції та посилення їхнього впливу на економічний розвиток незалежних держав, а й із позицій інтересів національної економіки кожної держави. Більшість фахівців, що досліджують процеси глобалізації та міжнародної інтеграції, відзначають їхню об'єктивність і незворотність, але при цьому звертають увагу на неоднозначність і суперечливість можливих наслідків. Ситуація на теперішній час така, що від реалізації глобалізаційних процесів більше позитивів отримують розвинуті країни світу. Саме розвинуті країни розробляють і реалізують стратегії захоплення нових фінансових, товарних, фондових та інших ринків, використовуючи дешеві ресурси менш розвинених держав, нав'язуючи їм свою товарну і фінансову політику, політику збуту продукції тощо. У результаті розвинуті держави мають можливість підвищувати конкурентоспроможність власних економічних систем за рахунок перерозподілу ресурсних і фінансових потоків. Усі ці процеси притаманні й для України. Оскільки присутність на вітчизняному фінансовому ринку іноземних інвесторів,

у тому числі й іноземних банків, є вже реальністю, особливої актуальності набувають питання, пов'язані з оцінкою їхнього впливу на розвиток вітчизняної банківської системи і національну економіку в цілому.

Важливо не тільки підвищувати капіталізацію банківських установ, а й розробляти і реалізовувати механізми, які забезпечать підвищення їхньої конкурентоспроможності. Тобто капіталізацією теж слід управляти. Важливо дослідити, як вплинуть процеси підвищення капіталізації на зниження фінансових ризиків вітчизняних банків, на вдосконалення банківських технологій. Відповідно доцільно проаналізувати рівень капіталізації доходів, праці, активів.

Якщо приплив зарубіжного банківського капіталу належним чином регулюється і контролюється, структура банківської системи поліпшується, банки отримують більше стимулів для виходу на міжнародні фондові ринки, більш динамічно розвиваються місцеві фондові ринки, стає ефективнішим трансмісійний механізм грошово-кредитної політики, а відсоткова ставка знижується.

Важливим при цьому є [1]:

- розвиток ринку іноземної валюти (дозвіл банкам здійснювати форвардні операції і торгувати в обох напрямках в один день);
- удосконалення ризик-менеджменту в банках (використання інструментів хеджування, розширення можливості кредитування надійних агентів у іноземній валюті тощо);
- боротьба з волатильним рухом капіталу [зменшення можливості короткострокового надходження капіталу в країну (один із варіантів на майбутнє – через більш гнучкий обмінний курс), контроль, моніторинг];
- посилення ролі монетарної політики (розвиток міжбанківського ринку, посилення ролі процентної ставки, взаємодії монетарної та фінансової політик тощо).

Крім того, світовий досвід показує, що під час рецесії присутність іноземних банків має схильність до зростання через зниження цін на активи.

Вважаємо, що збільшення присутності іноземного капіталу в банківській системі країни може мати як позитивні, так і негативні прояви. Тобто одні країни від таких процесів можуть справді «вигравати», здебільшею кредитні ресурси, підвищуючи рівень капіталізації банків, розширюючи спектр банківських послуг з їхнім інноваційним наповненням, упроваджуючи нові перспективні та економічно вигідні технології ведення банківських операцій. Водночас інші країни можуть потрапити в повну залежність від фінансового капіталу інших країн, а також економічних тенденцій і політичних процесів, призвести до витіснення з ринку неконкурентоспроможних національних банківських установ, вплив фінансових ресурсів із країни (у разі депозитного входження на ринок), високого ризику кризи фінансової системи країни тощо.

До позитивних моментів, пов'язаних із присутністю іноземних банків, віднесемо такі:

- упровадження досконаліших систем корпоративного менеджменту іноземних банків і сучасних інформаційних технологій сприятиме зростанню рівня обслуговування трансакцій у банківській системі, скороченню їх термінів, розширенню спектра послуг, удосконаленню технології їх надання, поліпшенню ефективності функціонування національної банківської системи загалом;
- пропозиція нових інноваційних банківських продуктів і послуг іноземними банками на вітчизняному ринку стимулюватиме маркетингові дослідження та сучасні розробки банківських установ щодо формування власної клієнтської бази і задоволення її потреб за умов конкуренції;
- використання іноземними банками ефективних стратегічно орієнтованих моделей управління ризиками зумовлюватиме якісно новий підхід національних банківських організацій щодо розроблення і впровадження власної стратегії та політики щодо ризиків із позиції врахування сукупних витрат на застосування методів їхнього регулювання;
- зростання пропозиції кредитів з боку іноземних банків спричинить зменшення їхньої вартості для суб'єктів господарської діяльності, зокрема підвищення можливості кредитування малого бізнесу і розвитку споживчого кредитування;
- іноземні банки з більшою капіталізацією, на відміну від місцевих, будуть спроможні здійснювати кредитну діяльність навіть під час економічного спаду. Аналізуючи досвід країн Латинської Америки, науковці зауважили, що іноземні банки не зменшували пропозицію кредитів, під час економічного спаду вони розглядали таку ситуацію як можливість розширити присутність своїх філій шляхом процесів злиття і поглинання [2].

Серед негативних чинників зазначимо такі:

- іноземні банки можуть бути менш схильними до кредитної діяльності у приймаючій країні, коли економічна ситуація у країні різко змінюється, або надавати кредити виключно великим компаніям, насамперед з іноземним капіталом, залишаючи організації з низьким кредитним рейтингом та роздрібний кредитний ринок місцевим банкам;
- присутність іноземних банків може послабити позиції не достатньо розвинутої банківської системи країни з перехідною економікою;
- місцеві банки, які неспроможні на рівних конкурувати з іноземними, збанкрутують, що може призвести до фінансової нестабільності у країні та її дефолту.

З позицій нашого дослідження важливим є емпіричний аналіз участі іноземних інвесторів у роботі банківської системи. Основні показники цього наведено на *рис. 1 і 2*.

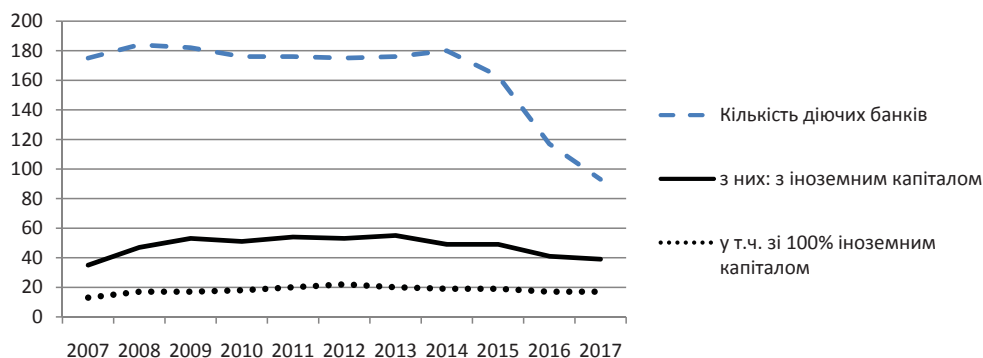

Рис. 1. Число банків з іноземним капіталом у загальній кількості діючих банків в Україні у 2007–2017 роках [3]

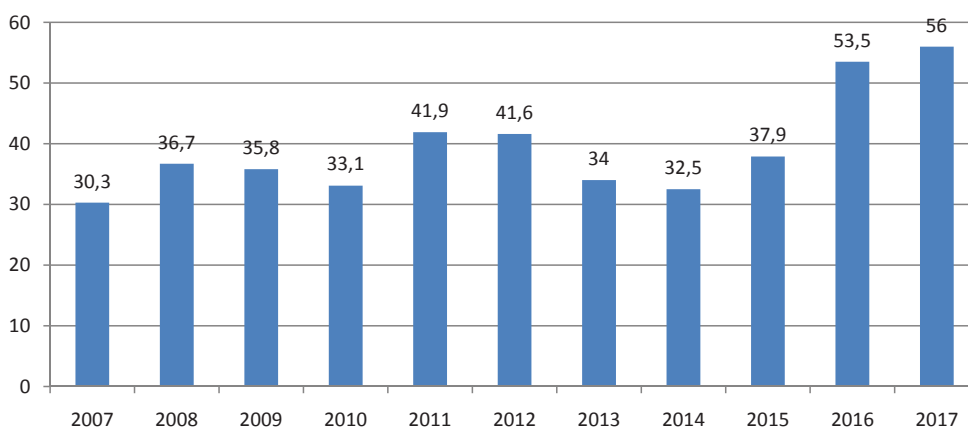

Рис. 2. Частка іноземного капіталу в банківській системі України [3]

Наведемо висновки зі статистики, наведеної на рисунках.

1. Чисельність банків з іноземним капіталом є доволі стабільною протягом аналізованого періоду. На неї світова фінансова криза і політико-економічна нестабільність вплинули несуттєво.

2. На фоні значного скорочення загальної кількості банків в Україні відносна чисельність банків з іноземним капіталом суттєво зростає. Якщо говорити про топ-10 українських банків, то всі банки, окрім державних, підконтрольні іноземним інвесторам.

3. Що стосується причин різкого збільшення частки іноземного капіталу в першому півріччі 2016-го, то вони є наслідком масштабної докапіталізації, проведеної банками з іноземним капіталом. Потреба значного збільшення найбільшими банками свого статутного капіталу виникла за підсумками діагностики і стрес-тестування, проведених НБУ. Іноземні інвестори завжди були більш дисципліновані у виконанні регуляторних вимог НБУ і в першому півріччі збільшували статутні капітали своїх «дочок» активніше в порівнянні з місцевими банками.

Щодо теоретико-методологічних засад аналізу участі іноземних інвесторів у роботі банківської системи України важливим фактором є побудова правильної етапізації цього процесу. Виходячи з аналізу літератури і наших міркувань, пропонуємо представити її таким чином.

І етап – з 1991 до 1998 рр. [4] У цей період відкривалися перші представництва іноземних банків. Слабка активність пояснюється складною криміногенною ситуацією, українською нестабільною політичною обстановкою, відсутністю сформованих ринкових інститутів та ін. У перші роки діяльність іноземних банків мала переважно спекулятивний характер. Кінець першого етапу ознаменувався кризою 1998 року, який призвів до погіршення стану банківської системи і відпливу іноземного капіталу з України [5].

ІІ етап – з 1999 до 2005 рр. – характеризується встановленням більш дієвого контролю над операціями банків з іноземним капіталом з боку державних органів і чіткішими «правилами гри» на фінансовому ринку України. Зі стабілізацією економічної ситуації і розвитком банківського сектору України іноземні банки почали активніше займатися роздрібним бізнесом і обслуговуванням іноземних компаній, почали створювати досить розгалужену мережу філій і доповнили свій бізнес обслуговуванням фізичних осіб. Особливих успіхів у цьому напрямі досяг «Райффайзенбанк Україна», який створив мережу з більш ніж 50 філій і відділень, переважно у великих містах України.

Кінець другого періоду характеризується лібералізацією валютного законодавства і спрощенням доступу іноземного капіталу в банківську систему України. Однак частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків України на 1 січня 2005 року становила всього 9,6 відсотка.

III етап – з 2006 року до 2008-го. Зростання частки іноземного капіталу в банківському секторі України обумовлене скасуванням низки обмежень щодо доступу іноземного капіталу до банківського сектору – 2006 року було ухвалено зміни до Закону «Про банки і банківську діяльність» у частині надання іноземним банкам права відкривати свої філії на території України, а також пошуком інвестицій для підтримки ліквідності вітчизняних банків. Серед основних факторів, що сприяли значній активізації діяльності іноземних банків в Україні протягом 2005–2008 рр., можна виділити, по-перше: позитивні структурні зрушення у вітчизняній економіці та високі темпи зростання ВВП; по-друге: активне зростання попиту на банківські послуги з боку населення; по-третє: розширення зовнішньоекономічних зв'язків українських підприємств; по-четверте: можливість отримання високих прибутків; по-п'яте: вступ до Світової організації торгівлі та дотримання всіх вимог щодо лібералізації доступу іноземного банківського капіталу [6, с. 56].

IV етап – 2008–2013 роки. Діяльність іноземних банків в умовах світової фінансової кризи та рецесії після неї. Потрібно відзначити, що під час розгортання світової кризи фінансові проблеми банків з іноземним капіталом не призвели до ліквідації чи продажу їхніх українських філій. Більше того, іноземні банки в перші місяці кризи були зацікавлені в утриманні і навіть нарощуванні своїх позицій у банківському секторі України, про що свідчать такі факти:

- вчасна рекапіталізація;
- відсутність банків з іноземним капіталом серед тих банків, у яких була введена тимчасова адміністрація;
- ретельне виконання вимог резервування НБУ, незважаючи на значні збитки, викликані зростанням неповернень за кредитами [7] – найбільші збитки в першому кварталі 2009 року, окрім Укрпромбанку, показали: УкрСиббанк (мінус 851,822 млн грн), «Надра» (мінус 557,535 млн грн), Райффайзен Банк Аваль (мінус 368,969 млн грн), ОТП Банк (мінус 211,768 млн грн), Сведбанк (мінус 167,659 млн грн), Альфа-банк (мінус 161,443 млн грн) і Ерсте Банк (мінус 143,651 млн грн);
- вчасне погашення зовнішніх боргів [8], при цьому на ринку вже сформувалася певна тенденція, коли державні банки і фінансові установи з іноземним капіталом погашають свої публічні борги вчасно, а банки з українським капіталом намагаються домовитись із кредиторами про реструктуризацію.

Така поведінка іноземних інвесторів може свідчити про їхні наміри щодо подальшого розширення присутності в українському банківському секторі, чому сприяє дешевизна вітчизняних банківських установ, які нині продають за суму, нижчу від вартості власного капіталу. Про наміри іноземних інвесторів узяти участь у рекапіталізації проблемних вітчизняних банків заявляв голова правління Сведбанку Сергій Тігіпко; ЄБРР задекларував готовність виділити близько 500 млн євро для рефінансування низки українських

банків шляхом викупу акцій і субординованих кредитів; російський Внешекономбанк викупив 75% акцій Промінвестбанку.

V етап – 2014–2017 роки (і дотепер). Діяльність банків з іноземним капіталом в умовах політико-економічної нестабільності в Україні. Загалом, у цей період можемо спостерігати зменшення зацікавленості іноземних інвесторів щодо роботи в Україні. Це призвело до продажу частини європейських банків українським або російським інвесторам (для прикладу Унікредит банк було продано Альфа груп). Але більшість банків з іноземним капіталом і далі доволі ефективно функціонують в Україні.

Перш за все, аналізуючи сучасні риси іноземного капіталу в банківській системі України, потрібно виділити основні висновки роботи банків з іноземним капіталом у період світової фінансової кризи і політико-економічної нестабільності в Україні. До них можна віднести таке [9]:

- іноземні банки більш активно кредитували населення, ніж галузі української економіки, що пов'язано з різницею процентних ставок і світовими тенденціями ведення банківського бізнесу. Відтак позитивний вплив на економіку України з боку банківської системи залишався на низькому рівні, а випереджаючі темпи розвитку фінансового сектору сприяли тільки поглибленню розриву між ним і реальним сектором;
- попри збільшення активних операцій і капіталізацію банківської системи, не спостерігалось здешевлення кредитів та подовження термінів їх надання, підвищення показників прибутковості банківської діяльності;
- не відбулося очікуваного зниження процентних ставок у силу значних темпів інфляції, високої облікової ставки НБУ і ризиків кредитування реального сектору економіки України;
- помилки, допущені західними банками у процесі їхньої діяльності в Україні, не дозволяють стверджувати про вищу порівняно з вітчизняними банками ефективність ризик-менеджменту, якості антикризового управління та управління кредитним портфелем;
- у період кризи іноземні материнські банки послабили свою спроможність підтримувати українських «дочок»: глобальні банки щокварталу фіксують мільярдні збитки, унаслідок цього курс акцій великих впав у кілька разів; скорочуються відділення і звільняються банківські працівники; у розвинутих країнах Європи спостерігається посилення протекціонізму національних регуляторних органів, зокрема тенденція до репатріації капіталів материнськими банками з країн, що розвиваються, для задоволення нових регуляторних нормативів.

Загалом, підсумовуючи наведений у статті матеріал, виділимо майбутні тренди участі іноземних інвесторів у роботі банківської системи України. Для цього доцільно застосувати сценарний підхід.

Перший сценарій передбачає стабільність політичної ситуації та поступове економічне зростання в Україні.

Другий сценарій – періодична політична турбулентність і відносно стабільна економічна ситуація.

Третій сценарій передбачає ускладнення політичної ситуації, з подальшими негативними наслідками для економіки.

За умови першого сценарію, іноземні банки будуть зацікавлені в розширенні своєї участі в роботі української банківської системи (для них це значний перспективний ринок). Відповідно, їхня частка зростатиме.

За умови другого сценарію, іноземні банки будуть утримуватись від розширення участі, частина з іноземних інвесторів може вийти з українського ринку, але, швидше за все, вони продадуть свої частки іншим іноземним інвесторам. Тобто, загалом, частка іноземних інвесторів залишатиметься стабільною, хоча й зацікавленості в розвитку особливої не буде.

За реалізації третього сценарію іноземні інвестори шукатимуть можливостей перепродати свої частки в капіталі українських банків, єдиними реальними покупцями при цьому будуть інвестори з Росії. Частка іноземного капіталу зменшуватиметься, а потенційні позитиви їхньої участі мінімізуються.

Висновки

1. Присутність іноземного капіталу в банківській системі може мати і позитивні, і негативні наслідки для неї та економіки. В українському варіанті, як показав досвід світової фінансової кризи і політико-економічної нестабільності, банки з іноземним капіталом стали в Україні тими «острівцями безпеки», які дозволили дещо знизити негатив від зазначених вище явищ і, до певної міри, зберегти довіру громадян до банків та цілої системи.

2. Частка іноземного капіталу в банківській системі України, фактично стабільна протягом останніх десяти років, різко зросла 2016 року і сягнула 56%, що було пов'язано з докапіталізацією материнськими банками українських відділень.

3. Важливим фактором розроблення теоретико-методологічних засад аналізу іноземного капіталу в банківській системі України є побудова правильної етапізації функціонування іноземного капіталу в банківській системі України. Для цього було доповнено і запропоновано 5-етапний варіант класифікації, від початку його входження до 2017 року.

4. На основі проведеного в роботі аналізу було запропоновано сценарії подальшої участі іноземних інвесторів у роботі вітчизняної банківської системи, яка містить три різні сценарії, залежно від розвитку політико-економічної ситуації в Україні.

Список використаної літератури

1. Геєць В. Іноземний капітал у банківській системі України [Електронний ресурс] / В. Геєць. – Режим доступу : https://dt.ua/ECONOMICS/inozemniy_kapital_u_bankivskiy_sistemi_ukrayini.html.
2. Юргелевич С. Правове регулювання створення та діяльності філій іноземних банків в Україні: досвід країн Центральної та Східної Європи / С. Юргелевич, О. Савельєв // Вісник НБУ. – 2003. – № 4. – С. 39–41.
3. Статистичні дані Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.
4. Кочетков В. Діяльність банків з іноземним капіталом в Україні [Електронний ресурс] / В. Кочетков, Т. Мостиський // Ефективна економіка. – 2014. – № 5. – Режим доступу : <http://www.m.nayka.com.ua/?op=8&j=efektivna-ekonomika&s=ua&w=%D0%A2.%D0%90.%D0%9C%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9>.
5. Кириченко М. Иностранный капитал в банковской системе Украины / М. Кириченко // Финансовый директор. – 2008. – № 1. – С. 3–6.
6. Прімерова О. К. Оцінка участі іноземного капіталу у банківській системі України / О. К. Прімерова // Статистика України. – 2008. – № 4. – С. 54–58.
7. Костогриз В. Іноземний капітал в банківській системі України: сучасна проблематика / В. Костогриз, Ю. Беззубенко // Фінансовий простір. – 2012. – № 2 (6). – С. 91–98.
8. Алексеев А. Кредитный конвейер: зачем он банкам и их клиентам / А. Алексеев // Зеркало недели. – 2007. – № 7 (636). – 24 февраля. – С. 8.
9. Белінська Я. Щодо впливу зростання присутності іноземного капіталу на банківську систему України : аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень України [Електронний ресурс] / Я. Белінська, Я. Жаліло. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/monitor/July2009/01.htm>

Reference

1. Heiets, V. Inozemnyi kapital u bankivskii systemi Ukrainy [Foreign capital in the banking system of Ukraine]. (n.d.). *dt.ua*. Retrieved from https://dt.ua/ECONOMICS/inozemniy_kapital_u_bankivskiy_sistemi_ukrayini.html [in Ukrainian].
2. Iurhelevych, S., & Saveliev, O. (2003). Pravove rehulivannia stvorennia ta diialnosti filii inozemnykh bankiv v Ukraini: dosvid krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy [Legal regulation of the creation and operation of branches of foreign banks in Ukraine: the experience of Central and Eastern European countries]. *Visnyk NBU – Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 4, 39–41 [in Ukrainian].

3. Statystychni dani Natsionalnoho banku Ukrainy [Statistical data of the National Bank of Ukraine]. (n.d.). *www.bank.gov.ua*. Retrieved from *www.bank.gov.ua* [in Ukrainian].
4. Kochetkov, V., & Mostyskyi, T. (2014). Diialnist bankiv z inozemnym kapitalom v Ukraini [Activities of Banks with Foreign Capital in Ukraine]. *Efektivna Ekonomika – Effective Economics*, 5. Retrieved from <http://www.m.nayka.com.ua/?op=8&j=efektivna-ekonomika&s=ua&w=%D0%A2.+%D0%90.+%D0%9C%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9> [in Ukrainian].
5. Kirichenko, M. (2008). Inostrannyj kapital v bankovskoj sisteme Ukrainy [Foreign capital in the banking system of Ukraine]. *Finansovij direktor – Financial Director*, 1, 3–6 [in Ukrainian].
6. Primierova, O. K. (2008). Otsinka uchasti inozemnoho kapitalu u bankivskii systemi Ukrainy [Estimation of foreign capital participation in the banking system of Ukraine]. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, 4, 54–58 [in Ukrainian].
7. Kostohryz, V., & Bezzubenko, Iu. (2012). Inozemnyi kapital v bankivskii systemi Ukrainy: suchasna problematyka [Foreign Capital in the Banking System of Ukraine: Current Issues]. *Finansovyj prostor – Financial Space*, 2, 91–98 [in Ukrainian].
8. Alekseev, A. (2007). Kreditnyj konvejer: zachem on bankam i ih kliientiv [Credit conveyor: why he banks and their customers]. *Zerkalo nedeli – Mirror of the week*, 7, 8 [in Ukrainian].
9. Belinska, Ia., & Zhalilo, Ia. Shchodo vplyvu zrostannia prysutnosti inozemnoho kapitalu na bankivsku systemu Ukrainy. Analitychna zapyska Natsionalnoho instytutu stratehichnykh doslidzhen Ukrainy [About the influence of the growth of the presence of foreign capital on the banking system of Ukraine. Analytical note of the National Institute for Strategic Studies of Ukraine]. (n.d.). *old.niss.gov.ua*. Retrieved from <http://old.niss.gov.ua/monitor/Juli2009/01.htm> [in Ukrainian].

УДК 336.71(477)

БАНКІВСЬКЕ РЕГУЛЮВАННЯ І БАНКІВСЬКИЙ НАГЛЯД ЯК СКЛАДОВІ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вовчак Ольга Дмитрівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри банківської справи
Інституту банківських технологій та бізнесу
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: vovchak.olga@meta.ua

Бедненко Владислав Миколайович,
аспірант
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: vlad.bednenko@gmail.com

Анотація. Досліджуються питання сутності банківського регулювання, банківського нагляду, державного регулювання банківської діяльності та їх застосування в теоретичному і практичному аспектах, а також висвітлюються питання банківського регулювання і банківського нагляду як складових системи державного регулювання банківської діяльності.

Ключові слова: банківське регулювання, банківський нагляд, державне регулювання банківської діяльності.
Формул: 0; рис. 0; табл.: 0; бібл.: 15.

BANKING REGULATION AND BANKING SUPERVISION AS COMPONENTS OF THE STATE REGULATION OF BANKING ACTIVITY SYSTEM

Vovchak Olga,
Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Banking
of the Institute of Banking Technologies and Business
of SHEI «Banking University»
e-mail: vovchak.olga@meta.ua

Bednenko Vladyslav,
Postgraduate Student
of SHEI «Banking University»
e-mail: vlad.bednenko@gmail.com

Abstract. This article examines the nature of banking regulation and banking supervision, issues of government regulation of banking activities and their theoretical and practical aspects, as well as questions of banking regulation and banking supervision as part of the state banking regulation. It is noted that state regulation of banking activity includes banking regulation and banking supervision. This approach contributes to the adequate use of these concepts in banking and deepens the theoretical foundations in the field of banking regulation.

Keywords: banking regulation, banking supervision, state regulation of banking activity.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 15.

БАНКОВСКОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ И БАНКОВСКИЙ НАДЗОР КАК СОСТАВЛЯЮЩИЕ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Вовчак Ольга Дмитриевна,
доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедрой банковского дела
Института банковских технологий и бизнеса
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: vovchak.olga@meta.ua

Бедненко Владислав Николаевич,

аспірант

ГВУЗ «Університет банківського дела»

e-mail: vlad.bednenko@gmail.com

Аннотация. Исследуются вопросы сущности банковского регулирования, банковского надзора, государственного регулирования банковской деятельности и их применение в теоретическом и практическом аспектах, а также освещаются вопросы банковского регулирования и банковского надзора как составляющих системы государственного регулирования банковской деятельности.

Ключевые слова: банковское регулирование, банковский надзор, государственное регулирование банковской деятельности.

Формул: 0; рис. 0; табл.: 0; библи.: 15.

Вступ. Державне регулювання банківської діяльності є важливим елементом розвитку сучасної банківської справи. Головне завдання банків полягає у перерозподілі вільних фінансових ресурсів від одних суб'єктів до інших і між видами економічної діяльності. Для того, щоб банки здійснювали такий перерозподіл ефективно, потрібно забезпечити належний та ефективний, а не формальний контроль з боку держави. Однак у багатьох країнах світу, у тому числі й Україні, державне регулювання банківської діяльності ще не відповідає цим критеріям. Так, згідно з офіційною інформацією, розміщеною на сайті Національного банку України, упродовж січня 2014 року – квітня 2017-го Національний банк України вивів із ринку 91 банк [1]. Здебільшого, основною причиною ухвалення відповідних рішень була низька якість активів, що вплинуло на неотримання банками нормативів капіталу. Ці факти, з одного боку, свідчать про неналежний рівень банківського регулювання, що призвело до кризи і виведення банків з ринку, а з другого – підкреслюють актуальність, теоретичну і практичну значимість порушеної проблеми.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Аналіз наукових праць учених, у яких досліджуються питання державного регулювання діяльності банків, у тому числі банківського регулювання і банківського нагляду (В. Авер'янова, О. Барановського, О. Вовчак, Р. Гриценка, О. Дзюблук, І. Д'яконової, Л. Кльоби, В. Коваленко, О. Коренєвої, В. Кротюка, А. Кузнецової, О. Любуна, І. Лютого, І. Михасюка, В. Міщенко, А. Мороз, С. Мочерного, О. Орлюка, В. Пасічника, О. Скаска, Т. Смовженко, М. Суржинського, О. Щуревича, А. Яценюка та інших), засвідчив, що проблему регулювання державою діяльності банків, визначення основних завдань і напрямів банківського регулювання і банківського нагляду та їх удосконалення розглянуто достатньо широко. Водночас в умовах загальносвітової фінансової нестабільності, яка призводить до фінансових криз, постійне вдосконалення державного регулювання діяльності банків, банківського регулювання і банківського нагляду залишається актуальним.

Метою статті є розкриття теоретичних засад державного регулювання банківської діяльності та його складових – банківського регулювання і банківського нагляду в контексті їх адекватного використання в регуляторній діяльності.

Результати дослідження. Розвиток сучасної економічної системи, визначення причин, що призвели

до фінансово-економічної кризи, і пошук найбільш ефективних засобів для мінімізації втрат від глобалізації у фінансовій сфері та в банківському секторі засвідчує, що однією з основних причин кризи є недоліки в державному регулюванні фінансових відносин. Межі між розвиненими країнами і країнами, що розвиваються, поступово стираються внаслідок фінансової інтеграції та впровадження інноваційних технологій на фінансових ринках. Тому розвиток фінансової системи хоч і впливає на підвищення ефективності та якості фінансових послуг, але й наражає на нові ризики, що стають системними, а їхній рівень суб'єкти ринку і державні органи визначити неспроможні. Остання криза 2014–2016 років із новою силою підтвердила обмежені можливості систем регулювання як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Аналіз зарубіжної і вітчизняної економічної літератури дозволяє дійти висновку про наявність багатьох недоліків у сучасному регулюванні діяльності банків і, водночас, про відсутність належно розроблених теоретико-методологічних підходів до процесу розбудови найбільш ефективної системи такого регулювання. Зокрема, В. Коваленко, аналізуючи процеси впливу світової кризи на національний фінансовий ринок, дійшла висновку про те, що рівень відкритості національних економік має відповідати рівневі розвитку банківських систем та якості функціонування інститутів внутрішнього регулювання. Неврахування зазначеного чинника особливо гостро проявляється в умовах подолання кризових явищ, коли виникає необхідність модернізації національної системи регулювання з метою своєчасного виявлення та ідентифікації системних ризиків, забезпечення чіткими засобами процесу подолання фінансової нестабільності в разі її виникнення та створення надійного підґрунтя для зближення інтересів інвесторів і заощадників [2, с. 185]. Підтримуючи позицію автора, вважаємо, що основними завданнями реформи системи сучасного державного регулювання діяльності банків має стати створення нових установ та розроблення нових правил і норм, що розв'язували б проблему своєчасного визначення системних ризиків та ймовірності їх збільшення. Водночас було б доцільно не створювати надмірного адміністративного регулювання і не заважати впровадженню фінансових інновацій комерційними банками.

Проведений аналіз літературних джерел засвідчив, що в сучасних наукових розробках немає єдиного

погляду на природу банківського регулювання. При цьому досить часто в економічній літературі такі терміни, як «банківське регулювання» і «банківський нагляд», використовуються як синоніми. Одні автори «під регулюванням розуміють вплив держави на розвиток банківського сектору економіки, інші – як систему заходів, за допомогою яких центральний банк забезпечує стійкість і надійність банківських установ» [2, с. 187]. Також поняття «державне регулювання банківської діяльності» має різні дефініції, а в деяких випадках отожднюється із поняттями «банківське регулювання» і «банківський нагляд». З огляду на це важливим науковим завданням є вироблення уніфікованого підходу до визначення сутності банківського регулювання і банківського нагляду як складових частин державного регулювання банківської діяльності.

На нашу думку, державне регулювання банківської діяльності є окремим і самостійним поняттям, яке за своєю суттю охоплює значно більшу сферу регулювання державою такого специфічного об'єкта регулювання, як «банківська діяльність». Участь у державному регулюванні банківської діяльності беруть багато різних державних органів, які мають як нормотворчі, так і виконавчі функції. Насамперед, в Україні Верховна Рада України ухвалює закони, на виконання яких уже діють нормативно-правові акти Президента України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та інших органів державної виконавчої влади, які в межах наданих повноважень регламентують певні питання діяльності банків і контролюють дотримання банками встановлених в актах законодавства вимог і норм, у тому числі шляхом використання таких механізмів, як банківське регулювання і банківський нагляд.

Що ж до понять «банківське регулювання» і «банківський нагляд», то більшість вітчизняних учених вважають їх двома самостійними, водночас взаємопов'язаними науковими поняттями. Західні вчені загалом не розмежовують цих понять, а вживають термін «банківський нагляд». Свідченням цього є назва європейського органу у сфері банківської співпраці – Базельський комітет з питань банківського нагляду. Може траплятися і термін «банківське регулювання», яке визначається як державне втручання в банківський сектор [3, с. 21–22]. Щодо банківського нагляду, то його в німецькому довіднику з банківської справи «*Gablers Bank – Lexicon*» визначено як діяльність у рамках загального моніторингу національної економіки державними установами з метою поточного спостереження за кредитними установами з часу їх заснування і, за потреби, впливу на них [4].

Вітчизняні вчені О. Коренева, В. Коваленко, А. Яценюк і В. Міщенко визначають банківський нагляд як «моніторинг процесів, що мають місце в банківській сфері на різних стадіях функціонування банків, а саме створення нових банків та їхніх установ, діяльність банків, реорганізації та ліквідації банків» [5, с. 48], а під державним регулюванням банківської діяльності розуміють відповідну правову базу, тобто закони, що регламентують діяльність банків, а також ухвален-

ня відповідними установами, уповноваженими державою, що регламентують функціонування банків у формі нормативних актів, інструкцій, директив [5, с. 47–48]. Водночас О. Орлюк вважає, що державне регулювання банківської діяльності є однією з форм державного управління, що становить систему заходів, за допомогою яких держава через центральний банк (або інший уповноважений орган) забезпечує стабільне і безпечне функціонування банків, а також попереджає дестабілізуючі процеси в банківському секторі [6, с. 151–152].

Деяко подібне трактування подають О. С. Любунь та інші вчені, які визначають банківське регулювання як систему заходів, за допомогою яких центральний банк забезпечує стабільне, безпечне функціонування банків, а також запобігає дестабілізаційним процесам у банківському секторі. При цьому автори окремо дають визначення банківського нагляду, під яким розуміють своєчасне реагування на порушення і негативні тенденції в діяльності банків з метою підтримки стабільності банківської системи [7]. Таких підходів дотримуються О. І. Скаско, Т. С. Смовженко і М. П. Могильницька, які під банківським регулюванням розуміють систему заходів, за допомогою яких держава через Національний банк або інший наглядовий орган забезпечує стабільне й безпечне функціонування банківської системи, запобігає дестабілізаційним тенденціям у банківському секторі, а банківський нагляд розглядають як регулятивну систему економічних і правових заходів, що їх здійснюють органи державної влади для забезпечення стабільності, безпеки та ефективності банківського сектору шляхом розумного, виваженого обмеження ризиків у банківській діяльності, а також створення резервів, достатніх для компенсації можливих втрат [8].

М. Суржинський дотримується думки, що банківське регулювання, банківський нагляд і банківський контроль – це різні види діяльності щодо виконання завдання забезпечення надійного і стабільного функціонування банків. Водночас він вважає, що банківське регулювання є складною і багатоаспектною категорією, яка, з одного боку, є функцією державного управління, відносно якої вона є засобом реалізації політики держави, а з другого боку – саме банківське регулювання можна розглядати як управлінську діяльність, що має свої методи, способи, форми реалізації [9]. На нашу думку, у визначенні банківського регулювання автор допускає підміну понять банківського регулювання (вважаючи його функцією державного управління) і державного регулювання банківської діяльності.

З огляду на охоплення визначення поняття «банківський нагляд» більш точним можна вважати тлумачення О. Барановського, який констатує, що банківський нагляд – це сфера діяльності центрального банку чи іншого уповноваженого державного органу, а також наглядових рад і структурних підрозділів окремих банківських установ, що базується на глибокому аналізі внутрішніх і зовнішніх чинників уразливості банківської системи й спрямована на запобігання дестабілізуючим тенденціям у банківській системі

загалом і в окремих банках, що передбачає забезпечення постійного нагляду за дотриманням банками чинного законодавства й підзаконних актів, обов'язкових нормативів, стандартів, правил і керівних принципів; недопущення відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом; ужиття до порушників установлених санкцій [10, с. 272]. Однак залишається незрозумілим, чи автор розмежовує банківський нагляд і банківське регулювання, чи вважає їх тотожними поняттями.

Те ж саме стосується й підходів інших авторів, які зосереджують свою увагу тільки на одному з понять. Так, В. Пасічник торкається банківського регулювання, характеризуючи його як розроблення і видання уповноваженими органами законів та нормативно-правових актів, які регламентують види і способи банківської діяльності [11]; В. Поляков визначає банківське регулювання як систему заходів, за допомогою яких держава через центральний банк забезпечує стабільне й безпечне функціонування банківської системи [12, с. 139]; О. Хаб'юк вважає, що банківське регулювання – це формування і застосування державою заходів впливу на банківську сферу для досягнення державних цілей (забезпечення грошового обігу, стабільності банківської системи, уникнення монополізації, усунення недоліків міжнародної діяльності банків тощо) [3, с. 25].

Натомість В. Коваленко дає визначення як банківському регулюванню, так і банківському нагляду, при цьому банківське регулювання визначає як розроблену уповноваженими установами систему конкретних правил і норм, які відповідно до законодавства визначають структуру і способи здійснення банківської діяльності (формування рамок поведінки банків), а банківський нагляд – як регулятивну систему економічних і правових заходів, що їх здійснюють органи державної влади (або їхні уповноважені представники) для забезпечення стабільності, безпеки та ефективності банківського сектору шляхом розумного, виваженого обмеження ризиків у банківській діяльності [2, с. 180].

На нашу думку, найбільш вдалим і найпродуктивнішим є підхід, згідно з яким поняття банківського регулювання і банківського нагляду є взаємопов'язаними та взаємодоповнюваними як складові частини державного регулювання банківської діяльності через притаманні їм методи та інструменти.

Основна мета державного регулювання закріплена в Законі України «Про банки і банківську діяльність» і полягає у правовому забезпеченні стабільного розвитку і діяльності банків в Україні, створення належного конкурентного середовища на фінансовому ринку, забезпечення захисту законних інтересів вкладників і клієнтів банків, створення сприятливих умов для розвитку економіки України та підтримки вітчизняного товаровиробника [13].

Аналіз чинного законодавства свідчить, що в Законі України «Про Національний банк України» (у статті 1) розмежовуються поняття «банківське регулювання» і «банківський нагляд». Банківське регулювання визначається як одна із функцій Національного банку

України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства. Банківський нагляд, у свою чергу, визначається як система контролю та активних упорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи і захисту інтересів вкладників та кредиторів банку [14]. Вважаємо такий підхід правомірним.

Водночас у Законі України «Про банки і банківську діяльність» (у статті 66) установлено виключний перелік форм державного регулювання діяльності банків і визначено уповноважений на це орган – Національний банк України. Таке регулювання діяльності банків передбачено здійснювати у формі адміністративного та індикативного регулювання. Так, до адміністративного регулювання належать: реєстрація банків і ліцензування їхньої діяльності; установлення вимог та обмежень щодо діяльності банків; застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру; нагляд за діяльністю банків; надання рекомендацій щодо діяльності банків. До індикативного регулювання належать: установлення обов'язкових економічних нормативів; визначення норм обов'язкових резервів для банків; установлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій; визначення процентної політики; рефінансування банків; кореспондентських відносин; управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції; операцій із цінними паперами на відкритому ринку; імпорту та експорту капіталу [13]. При цьому нагляд за діяльністю банків визначено тільки як один з інструментів адміністративного регулювання. Як зазначає О. І. Щуревич, інструменти банківського регулювання і нагляду між собою тісно пов'язані та в кінцевому підсумку їхнє комплексне застосування сприятиме досягненню головної мети – стабільного банківського сектору [15].

У Законі України «Про банки і банківську діяльність» метою банківського нагляду є стабільність банківської системи і захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках. У свою чергу, у статті 55 Закону України «Про Національний банк України», в якій визначається мета і сфера банківського нагляду, зазначено, що головна мета банківського регулювання і нагляду – безпека і фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів.

Національний банк України здійснює функції банківського регулювання і нагляду на індивідуальній та консолідованій основі. При цьому наглядова діяльність Національного банку охоплює всі банки, їхні відокремлені підрозділи, афілійованих і споріднених осіб банків, банківські групи, учасників банківських груп на території України і за кордоном, установи

іноземних банків в Україні, а також інших юридичних і фізичних осіб у частині дотримання встановлених законодавством вимог щодо здійснення банківської діяльності [13], а також постійний нагляд за дотриманням ними банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку та економічних нормативів. Національний банк не здійснює перевірок і ревізій фінансово-господарської діяльності перелічених суб'єктів [14].

З огляду на викладене і з урахуванням розглянутих підходів пропонуємо такі розмежування визначень понять «державне регулювання банківської діяльності», «банківське регулювання» і «банківський нагляд»:

1) державне регулювання банківської діяльності – це система норм, заходів та інструментів реагування і впливу на банківську діяльність для досягнення безпеки та фінансової стабільності банківської системи, захисту інтересів вкладників і кредиторів банків, що створюється державою шляхом ухвалення законів та реалізується державою в особі уповноважених державних органів шляхом виконання покладених на них законами функцій і центральним банком шляхом здійснення банківського регулювання та банківського нагляду у формах і методах, визначених законами та нормативно-правовими актами держави;

2) банківське регулювання – складова частина державного регулювання банківської діяльності, що передбачає розроблення та ухвалення законів, положень, інструкцій, правил та інших нормативно-правових актів, що визначають межі банківської діяльності та передбачають використання конкретних інструментів і методів для належного захисту інтересів кредиторів та вкладників банків;

3) банківський нагляд – складова частина державного регулювання банківської діяльності, що полягає в постійному моніторингу за процесами в банківській

сфері і конкретних банках на всіх етапах їхнього життєвого циклу, щоб здійснювати контроль за дотриманням банківського законодавства, своєчасно виявляти недоліки і порушення в діяльності банків, вимагати їх усунення, надавати рекомендації для усунення недоліків чи вживати адекватних заходів реагування або впливу в разі вчинення порушень під час здійснення банківської діяльності.

Висновки. Державне регулювання банківської діяльності є складним механізмом реалізації державою (через створену нею систему норм, заходів та інструментів реагування і впливу на банківську сферу та діяльність банків) державної політики в банківській сфері для досягнення важливих суспільних цілей і дотримання балансу суспільного та приватного інтересу.

Державне регулювання банківської діяльності включає такі основні складові, як банківське регулювання, що передбачає розроблення та ухвалення законів, положень, інструкцій, правил та інших нормативно-правових актів, що визначають межі банківської діяльності та передбачають використання конкретних інструментів і методів для належного захисту інтересів кредиторів та вкладників банків, так і банківський нагляд, який полягає в постійному моніторингу за процесами в банківській сфері і конкретних банках на всіх етапах їхнього життєвого циклу, щоб здійснювати контроль за дотриманням банківського законодавства, своєчасно виявляти недоліки і порушення в діяльності банків, вимагати їх усунення, надавати рекомендації для усунення недоліків чи вживати адекватних заходів реагування або впливу за вчинені порушення. Такий підхід сприяє адекватному використанню цих понять у банківській справі та поглиблює теоретичні засади у сфері регулювання банківської діяльності.

Список використаної літератури

1. Реорганізація та ліквідація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=75535&showTitle=true.
2. Банківське регулювання і нагляд: методологія та практика : монографія / за ред. В. В. Коваленко. – Одеса : Атлант, 2013. – 492 с.
3. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету : монографія / О. Хаб'юк. – Івано-Франківськ : ОППО ; Снятин : Прут-Принт, 2008. – 260 с.
4. Паласевич М. Б. Теоретико-методологічні засади державного регулювання банківської діяльності / М. Б. Паласевич // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2007. – Вип. 17.7. – С. 245–250.
5. Міщенко В. І. Банківський нагляд : навч. посіб. / В. І. Міщенко, А. П. Яценюк, В. В. Коваленко, О. Г. Коренєва. – К. : Знання, 2004. – 406 с.
6. Орлюк О. П. Банківське право : навч. посіб. / О. П. Орлюк. – К. : Юрінком-Інтер, 2004. – 376 с.
7. Любунь О. С. Національний банк України: основні функції, грошово-кредитна політика, регулювання банківської діяльності / О. С. Любунь, В. С. Любунь, І. В. Іванець. – К. : ЦНЛ, 2004. – 351 с.
8. Скаско О. І. Банківський нагляд : підручник / О. І. Скаско, Т. С. Смовженко, М. П. Могильницька та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К. : УБС НБУ, 2011. – 432 с.
9. Суржинський М. Поняття і сутність банківського регулювання та банківського нагляду в Україні / М. Суржинський // Юридичний журнал. – 2004. – № 8. – С. 83–93.
10. Розвиток банківської системи України : монографія / за ред. д-ра екон. наук О. І. Барановського. – К. : Ін-т економіки та прогнозування, 2008. – 584 с.
11. Пасічник В. В. Банківський нагляд правові засади та проблеми здійснення / В. В. Пасічник // Банківське право України : підручник / під заг. ред. А. О. Селіванова. – К. : Ін Юре, 2000. – 368 с.

12. Поляков В. П. Структура и функции центральных банков. Зарубежный опыт / В. П. Поляков, Л. А. Москвина. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 192 с.
13. Закон України «Про банки і банківську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
14. Закон України «Про Національний банк України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
15. Щуревич О. І. Теоретико-методологічні основи банківського регулювання та нагляду в Україні / О. І. Щуревич // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2015. – Вип. 25.3. – С. 338–344.

Reference

1. Reorganizational and liquidation [The reorganization and liquidation]. (n.d.). *bank.gov.ua*. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=75535&showTitle=true [in Ukrainian].
2. Kovalenko, V. V. (Eds.). (2013). *Bankiv's'ke rehulyuvannya i nahlyad: metodolohiya ta praktyka : monohrafiya* [Banking Regulation and Supervision: Methodology and Practice]. Odesa : Atlant [in Ukrainian].
3. Khab'yuk, O. (2008). *Bankiv's'ke rehulyuvannya ta nahlyad cherez pryzmu rekomendatsiy Bazel's'koho komitetu* [Banking regulation and supervision in the light of the recommendations of the Basel Committee]. Ivano-Frankiv's'k : OIPPO ; Snyatyn : Prut-Prynt [in Ukrainian].
4. Palasevych, M. B. (2007). Teoretyko-metodolohichni zasady derzhavnoho rehulyuvannya bankiv's'koyi diyal'nosti [Theoretical and methodological principles of state regulation of banking activity]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrainy – Scientific Bulletin of UNFU*, 17.7, 245–250 [in Ukrainian].
5. Mishchenko, V. I., Yatsenyuk, A. P., Kovalenko, V. V., & Korenyeva, O. H. (2004). *Bankiv's'kyy nahlyad* [Banking supervision]. Kyiv : Znannya [in Ukrainian].
6. Orlyuk, O. P. (2004). *Bankiv's'ke pravo* [Banking Law]. Kyiv : Yurinkom Inter [in Ukrainian].
7. Lyubun', O. S., Lyubun', V. S., & Ivanets', I. V. (2004). *Natsional'nyy bank Ukrainy: osnovni funktsiyi, hroshovo-kredytna polityka, rehulyuvannya bankiv's'koyi diyal'nosti* [National Bank of Ukraine: basic functions, monetary policy, banking regulation]. Kyiv : TsNL [in Ukrainian].
8. Skasko, O. I., Smovzhenko, T. S. (Eds.), Mohyl'nyts'ka, M. P. et al. (2011). *Bankiv's'kyy nahlyad – Bankiv's'kyy rehulyuvannya*. Kyiv : UBA NBU [in Ukrainian].
9. Surzhynsk'yy, M. (2004). Ponyattya i сутність bankiv's'koho rehulyuvannya ta bankiv's'koho nahlyadu v Ukraini [Concept and essence of banking regulation and banking supervision in Ukraine]. *Yurydychnyy zhurnal – Law Journal*, 8, 83–93 [in Ukrainian].
10. Baranovsky, O. I. (Eds.). (2008). *Rozvytok bankiv's'koyi systemy Ukrainy* [The development of the banking system of Ukraine]. Kyiv : Institute of Economics and Forecasting [in Ukrainian].
11. Pasichnyk, V. V. (2000). *Bankiv's'kyy nahlyad pravovi zasady ta problemy zdiysnennya* [Banking supervision legal principles and problems of implementation]. Bankiv's'ke pravo Ukrainy – Banking Law Ukraine. Kyiv : InYure [in Ukrainian].
12. Polyakov, V. P., & Moskovskyna, L. A. (1996). *Struktura y funktsyy tsentral'nykh bankov. Zarubezhnyy opyt* [Structure and function of central banks. Foreign Experience]. Moscow : YNFRA-M [in Russian].
13. Закон України «Про банки і банківську діяльність» [Law of Ukraine «On Banks and Banking»]. (n.d.). *zakon1.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> [in Ukrainian].
14. Закон України «Про Національний банк України» [Law of Ukraine «On the National Bank of Ukraine»]. (n.d.). *zakon4rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon4rada.gov.ua/laws/show/679-14> [in Ukrainian].
15. Shchurkevych, O. I. (2015). Teoretyko-metodolohichni osnovy bankiv's'koho rehulyuvannya ta nahlyadu v Ukraini [Theoretical and methodological foundations of banking regulation and supervision in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrainy – Scientific Bulletin of UNFU*, 25.3, 338–344 [in Ukrainian].

УДК 336.71:336.63

СУТНІСТЬ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Соловаров Андрій Валерійович,
аспірант
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: andrei.solovarov@gmail.com

Анотація. Визначено значущість боргової безпеки банківського сектору. Поглиблено теоретичне уявлення про боргові ресурси, їхнє місце і роль, а також рух / кругообіг у національній економіці. Розглянуто співвідношення між боргом і кредитом. Проаналізовано погляди дослідників на боргову безпеку держави і боргову безпеку в банківській сфері. Наведено авторське визначення сутності боргової безпеки банківського сектору національної економіки.

Ключові слова: борг, безпека, боргова безпека, боргові ресурси, кругообіг боргових ресурсів, кредит, банківський сектор.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; бібл.: 19.

THE ESSENCE OF THE BANKING SECTOR DEBT SECURITY OF THE NATIONAL ECONOMY

Solovarov Andrii,
Ph. D. student
of SHEI «Banking University»
e-mail: ndrei.solovarov@gmail.com

Abstract. The significance of the banking sector debt security is determined. In-depth theoretical understanding of debt resources, their place and role, as well as movement / circulation in the national economy. The author's vision of the debt-debt cycle in the national economy is presented. Considered views on the ratio of debt and credit. The illegality of debt and credit opposition is proved. Characterized by the points of scientists on assigning debt security to economic / financial security. Analyzed the opinions of scholars on debt security of the state and banking sector debt security. The author's definition of the essence of debt security of the banking sector of the national economy is presented. The banking sector debt security is considered as a certain level of credit and debt strategy / banking sector policy; debt situation of the banking sector; the size of the creditors' remuneration; the level of debt load on the budget of clients of the banking sector; the state of state regulation of debt, corporate governance in the banking sector, securing the debt of the banking sector for loans and debt securities.

Keywords: debt, security, debt security, debt resources, debt resources circulation, credit, banking sector.

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 0; bibl.: 19.

СУЩНОСТЬ ДОЛГОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Соловаров Андрей Валериевич,
аспирант
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: andrei.solovarov@gmail.com

Аннотация. Определена значимость долговой безопасности банковского сектора. Углублено теоретическое представление о долговых ресурсах, их месте и роли, а также движении / кругообороте в национальной экономике. Рассмотрено соотношение между долгом и кредитом. Проанализированы взгляды исследователей на долговую безопасность государства и долговую безопасность в банковской сфере. Дано авторское определение сущности долговой безопасности банковского сектора национальной экономики.

Ключевые слова: долг, безопасность, долговая безопасность, долговые ресурсы, кругооборот долговых ресурсов, кредит, банковский сектор.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; библи.: 19.

Вступ. Боргове фінансування функціонування банківського сектору за дотримання його оптимальних параметрів позитивно позначається на можливості зростання кредитування реального сектору національної економіки і домогосподарств, поліпшення фінансового стану банківських установ. Водночас неконтрольоване зростання заборгованості банківського сектору, її нераціональна структура за неефективного управління його сукупним боргом загалом і використання запозичених коштів зокрема спричиняє підвищення не тільки його уразливості, а й національної економіки загалом, унеможлиблює забезпечення фінансової стабільності у країні. Ось чому забезпеченню боргової безпеки банківського сектору України слід приділяти значну увагу. Утім, сучасний стан формування боргової політики, протидії загрозам борговій безпеці, управління борговими ризиками вітчизняного банківського сектору не відповідає вимогам сьогодення, провокує зростання його кредитних, відсоткових і валютних ризиків, ризику неплатоспроможності, а відтак погіршення фінансової стійкості й стабільності комерційних банків і банківського сектору загалом.

Значущість дослідження проблематики боргової безпеки банківського сектору України зумовлюється більшою вразливістю комерційних банків у разі великого обсягу їхньої зовнішньої заборгованості порівняно з нефінансовими корпораціями, значними валютними ризиками.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Питання боргової безпеки держави досліджували Т. Богдан, Дж. Б'юкенен (James Buchanan), О. Власюк, С. Дідур, М. Карлберг (Carlberg), В. Козюк, Н. Кравчук, В. Кульков, В. Лісовенко, Л. Лондар, Н. Лубкей, І. Лютий, І. Мальцева, Р. Масгрейв (Richard Abel Musgrave), Е. Меаде (Meade), Л. Омельченко, О. Присяжнюк, А. Саркісянц, І. Суміна, О. Футерко.

Проблематикою боргу банківського сектору національної економіки, його боргової безпеки, міжнародного боргового фінансування банківських установ займалися такі вітчизняні і зарубіжні дослідники, як: О. Барановський, З. Боді (Z. Bodie), Р. Вовченко, О. Данилова, В. Дмитрієв, М. Єрмошенко, Х. Жу (H. Zhu), С. Іванов, О. Кириченко, Ф. Мишкін (F. Mishkin), Дж. Сінки (J. Sinkey), Ф. Фабоцці (F. Fabozzi), Дж. Ван Хорн (J. Van Horn), У. Шарп (W. Sharpe).

Утім, маловивченими залишаються питання визначення сутності боргової безпеки банківського сектору національної економіки, чинників, що її зумовлюють, і загроз цьому різновиду фінансової безпеки, оптимального обсягу і впливу боргу комерційних банків на фінансову стійкість банківського сектору національної економіки, можливості обслуговування банками своїх зобов'язань, перспектив єврооблігаційних позик і синдікованих кредитів у фінансуванні банків, формування й реалізації боргової політики банківського сектору. Відтак *метою статті* є визначення сутності боргової безпеки банківського сектору національної економіки.

Результати дослідження. Усе відчутніше останнім часом учені й практики говорять про існування

боргової економіки, з якою стикаються як розвинені країни, так і країни, що розвиваються, і з перехідною економічною системою, неодмінним атрибутом якої є боргова безпека.

Утім, поняття «боргова безпека» на сьогодні ще не дістало однозначного розуміння. Певними аспектами боргової безпеки займалися Дж. Б'юкенен (James Buchanan), Е. Меаде (Meade), Р. Масгрейв (Richard Abel Musgrave), у роботах яких державний борг розглядається як тягар для економічного розвитку; М. Карлберг (Carlberg), що досліджував вплив державних позик на рівень споживання; Т. Богдан, що займалася моделювання впливу внутрішніх державних позик на макроекономічну ситуацію в Україні [1, с. 7].

На наш погляд, у контексті боргової безпеки правомірно, насамперед, мовити й про поглиблення теоретичного уявлення про боргові (в широкому розумінні, а не лише як кредитні) ресурси, їхнє місце і роль, а також рух / кругообіг (*рис.*) у національній економіці. Так, рух / кругообіг боргових ресурсів супроводжується як зростанням їхньої вартості, так і необхідністю дотримання рівнорозмірності залучених і розміщених боргових ресурсів, узгодження інтересів учасників боргових відносин, що зумовлює безперервність цього процесу. При цьому великого значення набуває потреба ефективного використання боргових ресурсів.

Певне підтвердження вищезазначеному знаходимо в Д. Рікардо, який, цитуючи парламентський виступ Гескісона, зокрема, зазначав, що в основі припущення, що старий борг сплачено, лежить та обставина, що ми уклали нову позику, на значно більшу суму [2, с. 235].

При цьому слід урахувати, що певною перешкодою нормальному кругообігу боргових ресурсів у національній економіці може бути різке обмеження резидентів у доступі до світового кредитного ринку (ефект «sudden stop»).

Поряд з цим потребує вирішення питання визначення співвідношення між боргом і кредитом. Так, є два основні тлумачення походження слова «кредит». Одні економісти вважають, що це поняття бере початок від латинського *credo* – вірю. Інші пов'язують його появу з латинським *creditum*, що перекладається як «позика» (борг) [3].

Існує думка, що незбалансованість боргу (простонова, функціональна й інституціональна) і кредиту у світовій економіці спричиняє «проблему глобальних дисбалансів» [4, с. 123]. Утім, на наш погляд, неправомірно протиставляти борг і кредит, оскільки, по-перше, кредит має боргову природу, відображає боргові відносини між кредитором і позичальником, а, по-друге, за світовою практикою, є неодмінною складовою боргу економічних агентів.

За С. Лі, П. Уєблі і Р. Левіном, варто розрізняти поняття кредиту (довільного, чи керованого, боргу) і некерovanого боргу. У першому варіанті передбачається, що позичальник (родина) у принципі може розплатитися з кредитором у будь-який час, а у другому – що боржник або не в змозі повернути борг унаслідок матеріальних труднощів, або взагалі намагається уникнути розплати [5].

Рис. Кругообіг боргових ресурсів у національній економіці

Примітка. Авторська розробка.

Б. Бабаєв і А. Родніна наголошують, що в умовах нормальної економіки позичальники використовують кредитний ресурс у виробничих цілях, підсумком яких є створення продукту і формування його вартості. Частина створеної нової вартості (додана вартість) є вартісним еквівалентом самого використаного кредиту з урахуванням нарахованих на нього відсотків. Цей процес має об'єктивний характер, він пов'язаний із виробничою й інвестиційною діяльністю. Його можна самостійно дослідити, розширюючи цю тему за рахунок різних моментів утворення вартості. Однак одночасно йде процес, паралельний цьому об'єктивному процесові, коли формується система боргових відносин кредитора з позичальником. Ці боргові відносини набувають форми фінансових зобов'язань одного (позичальника) щодо іншого (кредитора). Це саме те, що зветься боргом. У цьому разі важливі такі питання, як розмір боргу, його структура, розмежування основного боргу і нарахованих на нього відсотків, строки погашення, забезпечення боргу, гарантії, страхові відносини.

Нормальна економічна і фінансова ситуація полягає в тому, що величина боргу з урахуванням відсотків дорівнює величині вартісного еквіваленту, створеного за допомогою тих коштів, які не тільки працюють у реальному секторі, створюють вартість, а й сформували сам борг.

Цю відповідність можна тлумачити як економічний закон боргу [6, с. 57].

Досі немає єдиного бачення й щодо виокремлення боргової безпеки як неодмінного елементу економічної чи фінансової безпеки. Одні дослідники називають боргову безпеку складовою економічної безпеки, інші – фінансової (ми дотримуємо саме другого підходу).

В. Кульков, називаючи боргову безпеку найважливішим елементом фінансової безпеки, ототожнює її з борговою стійкістю (*debt sustainability*) національної економіки. Учений наголошує на дуалізмі боргової безпеки, зазначаючи, що, по-перше, це суто економічні аспекти боргу: додаткове фінансування економічного розвитку, покриття дефіциту бюджету, розширення фондового ринку, взаємозв'язок останнього з грошово-кредитним ринком, «ефект витіснення», «управління боргом» і ціла низка конкретних фінансово-економічних проблем. По-друге, це істотний вплив боргу на національну економічну безпеку, тобто на спроможність країни витримати і скоротити борговий тягар, зберегти фінансовий і загально-економічний суверенітет, не допустити розростання кризових процесів, зниження національної конкурентоспроможності, посилення диспропорцій у розвитку регіонів [7, с. 42].

На думку цього дослідника, боргова безпека країни – це такий стан (рівень) державної заборгованості, за якого країна здатна здійснювати стійке функціонування фінансової системи і національної економіки загалом, забезпечуючи одночасно ефективне вико-

ристання державних запозичень у національних інтересах, своєчасну сплату боргів (як основної суми, так і відсотків), недопущення критичного накопичення боргового тягара, збереження фінансового суверенітету, економічної і політичної незалежності країни [7, с. 42–43]. Загалом погоджуючись із таким тлумаченням, слід зазначити, що боргова безпека має забезпечувати не тільки стійке функціонування фінансової системи і національної економіки загалом, а і їхній поступальний розвиток.

А, скажімо, О. Махмудов виокремлює кредитно-боргову безпеку держави [8, с. 370]. Проте у цьому зв'язку слід підкреслити, що, як уже зазначав автор, неправомірно відокремлювати поняття «кредит» і «борг» з огляду на їхню єдину природу. Тому такий підхід не можна вважати коректним.

Крім того, сучасні дослідники розглядають боргову безпеку здебільшого стосовно держави / країни та її регіонів. Так, висловлюється й думка, що боргова безпека означає такий рівень заборгованості держави, який є достатнім для розв'язання поточних соціально-економічних проблем і не впливає на фінансову стабільність держави та її суверенітет [9]. Утім, як уже наголошувалося автором, не можна розглядати боргову безпеку лише у статичці, тобто для розв'язання виключно поточних соціально-економічних проблем. Крім того, не можна погодитись і з відсутністю впливу боргової безпеки на фінансову стабільність держави та її суверенітет.

Розглядають боргову безпеку як певний рівень державної заборгованості, співвідношення її складових, вартості обслуговування та обсягів погашення, який дозволяє уникнути виникнення дисбалансів у системі державних фінансів і забезпечити сталий економічний розвиток країни [10, с. 124].

Тлумачать боргову безпеку також і як відповідний рівень боргової незалежності, стабільності та платоспроможності країни в умовах впливу на неї ризикотворювальних дестабілізуювальних факторів державного боргу, іншими словами, рівень внутрішньої і зовнішньої заборгованості держави, за якого уряд здатний своєчасно і в повному обсязі виконувати взяті на себе боргові зобов'язання та забезпечувати стійкий економічний розвиток [11, с. 11].

А, наприклад, Т. Богдан тлумачить боргову безпеку як досягнення такого рівня державного і зовнішнього сукупного боргу, співвідношення між структурними складовими боргу, вартості обслуговування боргу і цільової спрямованості запозичених коштів, які забезпечують вирішення нагальних соціально-економічних потреб держави і не створюють загроз для стабільності вітчизняної фінансової системи й поступального розвитку економіки країни [12, с. 9].

Убачають у борговій безпеці держави і критичний рівень державної заборгованості, який дозволяє зберегти стійкість фінансової системи країни до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечити певний рівень відносної незалежності держави, зберігаючи при цьому можливість країни здійснювати виплати і погашення основної суми і відсотків (відповідно до зафіксованого у кредитному контракті графіка платежів),

підтримуючи належний рівень платоспроможності та кредитного рейтингу [13, с. 40]. Однак, на наш погляд, боргова безпека держави позначається на стійкості не тільки фінансової системи країни, а й на національній економіці загалом.

На думку О. Барановського, боргова безпека держави – це рівень внутрішньої і зовнішньої державної заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для розв'язання нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету і руйнуванням вітчизняної фінансової системи [14, с. 275]. Слід зазначити, що практично таке саме визначення з незначними модифікаціями наведено і в чинних нормативних документах, датованих 2013 роком [15].

Доцільність же спеціального дослідження боргової безпеки банківського сектору національної економіки зумовлена тим, що він утворює корпорацію, формує корпоративний інтерес, з позиції маркетингу в комерційних банків позиція на ринку кредитних послуг явно краща, ніж у позичальників, особливо суб'єктів виробничого сектору. Згідно з теоретичним тлумаченням банків як квазісупільної організації, у них має бути певна лінія економічної поведінки, однак у рамках реальної дійсності нерідко бере гору суто комерційне начало. Ці інші обставини актуалізують тему узгодження інтересів учасників кредитного процесу (і боргових відносин загалом. – А. С.) [16, с. 107].

Поряд з цим, кризи в Мексиці (1994 р.), Гонконгу (1997–1998 рр.), Кореї (1998 р.) свідчать, що в найкритичніших ситуаціях держава перебирає на себе фінансування корпоративних боргів, вагому частку яких становлять саме борги банківського сектору національної економіки, що негативно позначається на фінансовій безпеці держави загалом.

А оцінюючи наслідки використання деривативів загалом, можна зазначити, що найбільш постраждалим виявився саме банківський сектор, де в основному і накопичились «погані» активи. Під питанням опинилась заставна вартість базових фінансових інструментів, різко скоротилось кредитування, виникла криза ліквідності [17, с. 18].

І, нарешті, ризик накопичення зовнішнього боргу банківського сектору зумовлює й зростання валютного, кредитного, відсоткового ризиків і ризику неплатоспроможності.

Проблематиці боргової безпеки в банківській сфері приділено недостатню увагу. Так, О. Барановський безпеку центрального банку визначає як багатопланове поняття, оскільки за своєю сутністю – це: безпека його функціонування як такого, а також безпечність його законодавчих ініціатив, підзаконних актів, формування й реалізації грошово-кредитної, валютної і боргової політики, поточної регуляторної і наглядової діяльності для функціонування комерційних банків, інших учасників фінансової системи, суб'єктів господарювання реального сектору національної економіки і населення. Він також наголошує, що правомірно мовити про безпеку роботи з грошовими коштами,

дорогоцінними металами і цінними паперами у відділеннях банків і під час транспортування; депозитну, кредитну, валютну, інвестиційну і боргову безпеку комерційного банку [18, с. 49, 126]. При цьому визначення боргової безпеки комерційного банку цей дослідник не наводить.

Р. Вовченко виокремлює такі різновиди фінансової безпеки банківського сектору, як ресурсоутворювальна, депозитна, кредитна, валютна, інфляційна, інвестиційна, боргова [19]. Проте й у нього немає визначення сутності боргової безпеки банківського сектору.

З огляду на вищенаведене під борговою безпекою банківського сектору національної економіки, на наш погляд, слід розуміти:

- такі кредитну і боргову стратегію / політику банківського сектору, інфраструктуру боргових відносин економічних агентів, облік і моніторинг, аудит ефективності боргових зобов'язань комерційних банків, які дозволяють уникнути його боргової залежності, критичного накопичення боргового тягаря, виникнення боргової кризи, банкрутства комерційних банків і забезпечує їх безперебійне функціонування та поступальний розвиток для виконання ними важливих соціально-економічних завдань, оптимізує перебіг боргового процесу;
- стан заборгованості банківського сектору, розмір і структура якої уможливорює виконання ним повною мірою поточних і майбутніх зобов'язань з її обслуговування і погашення без ушкодження своєму розвитку і виключає необхідність списання і / або її реструктуризації / конверсії, сприяє підвищенню кредитних й інвестиційних рейтингів, дозволяє протистояти наявним і потенційно можливим викликам і загрозам, мінімізувати ризики;
- розмір винагороди кредиторів, достатній для мінімізації ризику неповернення / неповного

повернення / несвоєчасного повернення кредитів;

- рівень боргового навантаження на бюджет клієнтів банківського сектору, що дозволяє їм вчасно і повною мірою розраховуватись за отримані від комерційних банків кредити;
- стан державного регулювання боргових відносин, корпоративного управління загалом і ризик-менеджменту зокрема в банківському секторі, наявність методів кредитування і розвитку системи надання кредитів, емісії й реалізації боргових цінних паперів, що уможливають неризиковане своєчасне і в повному обсязі обслуговування й повернення боргових зобов'язань / боргових вимог, ефективне використання запозичень;
- стан забезпечення заборгованості банківського сектору за кредитами і борговими цінними паперами, що зумовлює його боргову стійкість.

Висновки. Таким чином, виходячи з місця і ролі боргової безпеки банківського сектору національної економіки в забезпеченні його фінансової безпеки, зокрема і фінансової безпеки держави загалом, слід чітко визначитись із сутністю цього поняття для розроблення і реалізації комплексу практичних заходів з підвищення її рівня.

Тому з огляду на такий комплексний підхід до визначення сутності боргової безпеки банківського сектору національної економіки її слід тлумачити як: певний рівень кредитну і боргову стратегію / політику банківського сектору; стан заборгованості банківського сектору; розмір винагороди кредиторів; рівень боргового навантаження на бюджет клієнтів банківського сектору; стан державного регулювання боргових відносин, корпоративного управління в банківському секторі, забезпечення заборгованості банківського сектору за кредитами та борговими цінними паперами.

Список використаної літератури

1. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. / О. І. Барановський. – К. : УБС НБУ, 2014. – Т. 1 : Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. – 831 с.
2. Рикардо Д. Опыт о системе фундированных государственных займов / Д. Рикардо. Сочинения. – М. : Госполитиздат, 1941. – Т. 2. – 290 с.
3. Фоот Ю. В. К вопросу о роли кредитования в рыночной экономике / Ю. В. Фоот // Наука о человеке: гуманитарные исследования. – 2011. – № 2. – С. 54–60.
4. Апокин А. Ю. Финансовая составляющая «проблемы глобальных дисбалансов» в мировой экономике / А. Ю. Апокин // Проблемы прогнозирования. – 2008. – № 4. – С. 123–129.
5. Lea S. The economic psychology of consume debt / S. Lea, P. Webley, R. Levine // J. of Economic Psychology. – 1993. – Vol. 14, № 2. – P. 85–119.
6. Бабаев Б. Д. Долг в системе кругооборота кредитного ресурса / Б. Д. Бабаев, А. Ю. Роднина // Многоуровневое общественное воспроизводство: вопросы теории и практики : сб. науч. тр. – 2012. – Вып. 3 (19). – С. 56–59.
7. Кульков В. М. Долговая безопасность экономики России / В. М. Кульков // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. – 2014. – № 12. – С. 42–51.
8. Махмудов А. Г. Инвестиционная политика и управление / А. Г. Махмудов. – Донецк : Донбасс, 2000. – 592 с.
9. Дідур С. В. Аналіз і оцінка боргової безпеки України / С. В. Дідур, В. І. Глухова, Л. І. Скрипник // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 13. – С. 506–510.

10. Новосолова О. Боргова безпека як визначальний фактор макроекономічної стабільності держави / О. Новосолова // Збірник наукових праць ЧДТУ. – 2014. – Вип. 35. – Ч. 1. – С. 123–128. – (Серія «Економічні науки»).
11. Котіна Г. Боргова безпека України: оцінка, ризики та перспективи / Г. Котіна, М. Степура, П. Кондро // Схід. Економічні науки. – 2017. – С. 10–15.
12. Богдан Т. Боргова безпека та її роль у гарантуванні фінансової стабільності / Т. Богдан // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 4. – С. 8–15.
13. Фінансова безпека в умовах глобалізації : конспект лекцій. – Тернопіль : ТНЕУ, 2005. – 196 с.
14. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) / О. І. Барановський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
15. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
16. Бабаєв Б. Д. Кругооборот кредитного ресурса: постановка проблеми / Б. Д. Бабаєв, А. Ю. Роднина // Многоуровневое общественное воспроизводство: вопросы теории и практики. – 2011. – № 1. – С. 100–109.
17. Николаева Л. В. Государственная поддержка финансовой системы как фактор сохранения устойчивого положения России в мировой экономике в условиях финансового кризиса : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.14 / Л. В. Николаева. – М., 2012. – 187 с.
18. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. / О. І. Барановський. – К. : УБС НБУ, 2014. – Т. 2 : Безпека фінансових інститутів. – 715 с.
19. Вовченко Р. С. Фінансова безпека банківського сектору економіки України : дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / Р. С. Вовченко. – К., 2016. – 237 с.

References

1. Baranovskyi, O. I. (2014). Osnovy ekonomichnoi i finansovoi bezpeky ekonomichnykh ahentiv [Fundamentals of economic and financial security of economic agents]. *Filosofia bezpeky – The philosophy of security* (Vols 1-2). Kyiv : UBS NBU [in Ukrainian].
2. Rikardo, D. (1941). *Opyt o sisteme fundirovannykh gosudarstvennykh zajmov* [Experience in the system of funded state loans]. Moscow : Gospolitizdat [in Russian].
3. Foot, Yu. V. (2014). K voprosu o roli kreditovaniya v rynochnoj ekonomike [On the role of credit in the market economy]. *Nauka o cheloveke: gumanitarnye issledovaniya – The science of human: humanitarian research*, 2, 54–60 [in Russian].
4. Apokin, A. Yu. (2008). Finansovaya sostavlyayushhaya «problemy globalnykh disbalansov» v mirovoj ekonomike [The financial component of the «problem of global imbalances»]. *Problemy prognozirovaniya – Forecasting problems*, 4, 123–129 [in Russian].
5. Lea, S., Webley, P., & Levine, R. (1993). The economic psychology of consume debt. *J. of Economic Psychology*, 14 (2), 85–119 [in English].
6. Babaev, B. D., & Rodnina, A. Yu. (2012). Dolg v sisteme krugoorota kreditnogo resursa [Debt in the system of circulation of the credit resource]. *Mnogourovnevoe obshchestvennoe vosproizvodstvo: voprosy teorii i praktiki – Multilevel reproduction: questions, theories and practices*, 3 (19), 56–59 [in Russian].
7. Kulkov, V. M. (2014). Dolgovaya bezopasnost ekonomiki Rossii [Debt security of the Russian economy]. *Nacionalnye interesy: priority i bezopasnost – National interests: priorities and security*, 12, 42–51 [in Russian].
8. Maxmudov, A. G. (2000). *Investicionnaya politika i upravlenie* [Investment Policy and Management]. Doneck : Donbass [in Ukrainian].
9. Didur, S. V., Hlukhova, V. I., & Skrypnyk, L. I. (2016). Analiz i otsinka borhovoї bezpeky Ukrainy [Analysis and assessment of Ukraine's debt security]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national problems of the economy*, 13, 506–510 [in Ukrainian].
10. Novosolova, O. (2014). Borhova bezpeka yak vyznachalniy faktor makroekonomichnoi stabilnosti derzhavy [Debt security as a significant factor in the macroeconomic stability of the state]. *Ekonomichni nauky – Economic sciences*, 35 (1), 123–128 [in Ukrainian].
11. Kotina, H., Stepura, M., & Kondro, P. (2017). Borhova bezpeka Ukrainy: otsinka, ryzyky ta perspektyvy [Debt security of Ukraine: assessment of risks and prospects]. *Skhid. Ekonomichni nauky – East. Economic sciences*, 3 (149), 10–15 [in Ukrainian].
12. Bohdan, T. (2012). Borhova bezpeka ta yii rol u harantuvanni finansovoi stabilnosti [Debt security and its role in safeguarding financial stability]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy – Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 4, 8–15 [in Ukrainian].
13. *Finansova bezpeka v umovakh hlobalizatsii* [Financial security in the globalization conditions] (2005). Ternopil : TNEU [in Ukrainian].
14. Baranovskyi, O. I. (2004). *Finansova bezpeka v Ukraini (metodolohiia otsinky ta mekhanizmy zabezpechennia)* [Financial security in Ukraine (evaluation methodology and mechanisms of provision)]. Kyiv : Kyiv. Nat. Trade.-Econ. Uni-ty [in Ukrainian].

15. Pro zatverdzhennya metodichnih rekomendatsi schodo rozrahunku rivnya ekonomichnoyi bezpeki Ukraini : nakaz Ministerstva ekonomichnogo rozvitku i torgivli Ukraini vid 29.10.2013 № 1277 [On Approval of Methodological Recommendations for Calculating the level of Economic Security of Ukraine : Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine from October 29, 2013, № 1277]. (n. d.). *cct.com.ua*. Retrieved from http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm [in Ukrainian].
16. Babaev, B. D., & Rodnina, A. Yu. (2011). Krugoborot kreditnogo resursa: postanovka problemi [Circuit of credit resource: statement of the problem]. *Mnogourovnevoe obshchestvennoe vosproizvodstvo: voprosy teorii i praktiki – Multilevel Public Reproduction: Questions, Theories and Practices*, 1, 100–109 [in Russian].
17. Nikolaeva, L. V. (2012). Gosudarstvennaya podderzhka finansovoy sistemy kak faktor soxraneniya ustojchivogo polozheniya Rossii v mirovoj ekonomike v usloviyax finansovogo krizisa [State support of the financial system as a factor in maintaining Russia's sustainable position in the global conomya mid the financial crisis]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].
18. Baranovskyi, O. I. (2014). *Filosofia bezpeky. Bezpeka finansovykh instytutiv* [The philosophy of security. Financial Institutions security]. (Vols 1-2). Kyiv : UBS NBU [in Ukrainian].
19. Vovchenko, R. S. (2016). Finansova bezpeka bankivskoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Financial security of the banking sector of Ukraine's economy]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

УДК 336.71

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ

Уткіна Олександра Володимирівна,
аспірант
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: utkinaaleksandra9@gmail.com

Анотація. Проаналізовано міжнародний досвід протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, із урахуванням ризик-орієнтованого підходу. Розглянуто оновлені Рекомендації ФАТФ, їхню мету і завдання. Доведено, що національна система фінансового моніторингу в Україні має низку недоліків. Наведені рекомендації допоможуть ефективно боротися з незаконним відмиванням грошей не тільки державним органам, а й приватному секторові, особливо банківським установам.

Ключові слова: легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, ризик-орієнтований підхід, фінансова установа.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 10.

FOREIGN EXPERIENCE OF COUNTERACTION OF MONEY LAUNDERING WITH USING THE RISK-BASED APPROACH IN BANKING SECTOR

Utkina Oleksandra,
Ph. D. Student
of SHEI «University of Banking»
e-mail: utkinaaleksandra9@gmail.com

Abstract. The international experience of counteracting the legalization (laundering) of criminal proceeds using the risk-based approach are analyzed. The supervisory practice of countries, which illustrates the application of a risk-based approach, is presented. The updated FATF Recommendations, their goals and objectives are considered. It has been proven that the national system of financial monitoring in Ukraine has a number of limitations. In the context of economic, social and political transformations, the ability of banking institutions to identify in a timely and cost-effective manner the threats and risks associated with money laundering is urgent and requires detailed study and further improvement. Recommendations that will help effectively combat illegal money laundering not only to public authorities but also to the private sector, especially to banking institutions, are provided.

Keywords: legalization (laundering) of criminal proceeds, risk-based approach, financial institution.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 10.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ЛЕГАЛИЗАЦИИ ПРЕСТУПНЫХ ДОХОДОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ РИСК-ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА В БАНКОВСКОМ СЕКТОРЕ

Уткина Александра Владимировна,
аспирант
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: utkinaaleksandra9@gmail.com

Аннотация. Проанализирован международный опыт противодействия легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, с учетом риск-ориентированного подхода. Рассмотрены обновленные Рекомендации ФАТФ, их цели и задачи. Доказано, что национальная система финансового мониторинга в Украине имеет ряд недостатков. Приведенные рекомендации помогут эффективно бороться с незаконным отмыванием денег не только государственным органам, но и частному сектору, особенно банковским учреждениям.

Ключевые слова: легализация (отмывание) доходов, полученных преступным путем, риск-ориентированный подход, финансовое учреждение.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 10.

Вступ. Світовою спільнотою визнано, що легалізація (відмивання) злочинних доходів на нинішній день перетворилася на глобальну загрозу економічній безпеці. Тому завданням кожної країни є створення належної системи фінансового моніторингу. В основу цієї системи повинен бути закладений ризик-орієнтований підхід, спеціально розроблений міжнародною групою з протидії відмиванню брудних грошей – ФАТФ.

Банківські установи в силу своєї діяльності постійно наражаються на ризики. Важливим для них є не повне уникнення ризику, а прогнозування і мінімізування його до оптимального рівня, використовуючи різноманітні механізми контролю.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Питанню протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів присвячено праці багатьох науковців, зокрема О. І. Барановського, С. О. Дмитрова, М. В. Колдовського, О. О. Куришко, В. В. Коваленко, А. В. Єжова та ін. Роль і місце ризиків відмивання злочинних доходів у банківських установах розкриті в наукових працях М. І. Худокормової, І. Б. Дзедзик, І. І. Дяконової та ін.

Аналізуючи міжнародний досвід боротьби з відмиванням кримінальних доходів, можна стверджувати, що ризик-орієнтований підхід в Україні перебуває на початковому етапі свого розвитку і потребує подальшого вдосконалення, що зумовлює актуальність обраної теми.

Мета статті полягає в обґрунтуванні застосування ризик-орієнтованого підходу в банківському секторі України з урахуванням зарубіжного досвіду.

Результати дослідження. Основним міжнародним документом серед інших у сфері протидії легалізації (відмиванню) незаконно отриманих доходів є Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення – Сорок рекомендацій FATF [1], що мають вичерпну і послідовну систему заходів, які повинні бути імplementовані країнами з метою боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, а також фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення.

Відповідно до висновків Третього раунду взаємної оцінки своїх членів ФАТФ 2012 року переглянула й оновила Рекомендації, щоб посилити глобальну безпеку і подальший захист цілісності фінансової системи, забезпечивши уряди країн потужним інструментарієм для протидії тяжким злочинам.

Мета оновлення Рекомендацій полягає:

- у посиленні вимог у тих сферах, від яких надходить підвищений ризик, або де може бути поліпшена практична реалізація. Вони розширені з урахуванням нових загроз, таких як фінансування зброї масового знищення, і уточнені щодо прозорості та суворості заходів протидії корупції;
- наданні цим Рекомендаціям характеру більшої цілеспрямованості. Вони дозволяють фінансовим організаціям та іншим визначеним секторам використовувати свої ресурси більш ефективно, фокусуючись на сферах підвищеного ризику, у той час як у ділянках зниженого

ризикіу можлива велика гнучкість застосування спрощених заходів.

У зв'язку з цим центральним елементом міжнародних стандартів з протидії відмиванню доходів і фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення став підхід, у якому акцент робиться на ризиках, а саме в їх виявленні та оцінці.

У жовтні 2014 року ФАТФ опублікував Посібник щодо застосування ризик-орієнтованого підходу для банківського сектору. Головною перевагою Посібника стало те, що брали до уваги не тільки досвід, накопичений державними органами. У роботі безпосередньо були задіяні представники приватного сектору, серед яких Європейська банківська федерація, Банківська асоціація Південної Африки, Європейський комітет банківського сектору, Всесвітня рада кредитних спілок, Європейська асоціація державних банків, Європейська асоціація кооперативних банків та ін. [2].

ФАТФ наголошує на тому, що Посібник не є обов'язковим для виконання документом. Він підготовлений на основі досвіду країн і приватного сектору, тому може допомогти компетентним органам і фінансовим установам ефективно виконати деякі Рекомендації.

Ризик-орієнтований підхід (РОП) дає можливість країнам і фінансовим посередникам розподіляти свої ресурси більш ефективно. Країнам варто чітко розуміти ризики відмивання грошей і фінансування тероризму, яким вони піддаються, і адаптувати свої системи протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму з урахуванням природи цих ризиків, передбачивши посилені заходи в тих випадках, коли ризики перевищують допустиму межу застосування спрощених заходів за знижених ризиків. Належно організований РОП дасть змогу країнам удосконалювати свої системи фінансового моніторингу, що допоможе краще виявляти нові схеми легалізації злочинних доходів.

Багато країн дотримуються вимог Рекомендацій ФАТФ і досить успішно втілюють ризик-орієнтований підхід. Для прикладу розглянемо наглядову практику країн, що ілюструє застосування ризик-орієнтованого підходу.

У *Сполучених Штатах Америки* у процесі здійснення нагляду федеральні органи регулювання банківської діяльності проводять оцінку наявності в депозитарних установ належної політики і процедур, розроблених з урахуванням їхніх ризиків, пов'язаних із відмиванням грошей і вимогами Закону про банківську таємницю, для виявлення та напряму повідомлень про підозрілу діяльність. Федеральні органи регулювання банківської діяльності повинні дотримуватися процедур проведення перевірки, які встановлені в Керівництві щодо дотримання вимог законодавства у сфері протидії відмиванню грошей, розробленому Федеральною радою з перевірки та нагляду за фінансовими установами.

Керівництво допомагає наглядовим органам визначати обсяг і порядок перевірки виконання вимог протидії відмиванню грошей з урахуванням конкретних ризиків фінансової установи. Крім того, у ньому вказані ризики, які виявили перевірки федеральних органів регулювання банківської діяльності, на

підставі даних, наданих правоохоронними органами. Цю інформацію також використовують для підготовки і випуску керівних вказівок, у яких детально описуються результати, очікувані наглядовими органами у плані управління ризиками, пов'язаними з уразливими місцями, виявленими в юрисдикції, а також для планування перевірок і визначення їх обсягу.

Відповідно до законодавства федеральні органи регулювання банківської діяльності США зобов'язані перевіряти дотримання депозитарними установами вимог Закону про банківську таємницю в рамках виконання загальних функцій пруденційного нагляду. Такий аналіз здійснюється в ході регулярних перевірок відповідних депозитарних установ, що проводяться раз на 12–18 місяців, як цього вимагає закон.

Наглядові органи також здійснюють виїзні та камеральні перевірки. Розширена і поглиблена перевірка продуктів, послуг, а також клієнтів потрібна залежно від ступеня ризику. У ході кожної виїзної перевірки потрібно проводити перевірку операцій, незалежно від рівня і характеру ризику, що має місце в установі. У разі великих установ із більш складною структурою деякі федеральні органи регулювання банківської діяльності виділяють спеціальних співробітників, які постійно присутні в таких установах і здійснюють безперервний нагляд за їхньою діяльністю, а також отримують нову інформацію про стан установи і його оцінки ризиків не рідше ніж раз на квартал.

Управління з фінансового регулювання і нагляду **Великобританії** розподіляє наглядові ресурси (сили і засоби) відповідно до рівня ризику відмивання грошей установи, а також ситуативно, у міру підвищення або зниження ризику. Нагляд включає виїзні та документарні оцінки відповідності та ефективності систем протидії відмиванню грошей і заходів контролю, прийнятих установами.

У ході виїзних перевірок проводять співбесіди з ключовими співробітниками, перевіряють на практиці заходи контролю у сфері протидії відмиванню грошей, прийнятих установами, і здійснюють аналіз документів.

Документарна оцінка включає проведення аналізу декларацій, які подають установи відповідно до нормативних вимог (туди включено конкретні питання, що стосуються фінансових злочинів), політики і процедур, аудиторських звітів, протоколів засідань, звітів про попередні виїзні перевірки і, за потреби, інформації, отриманої із зовнішніх джерел.

Основні сфери і питання, що розглядаються в ході документарного аналізу і виїзних перевірок, залежать від причини, за якої проводять такий аналіз або перевірку, наприклад, запланований аналіз або перевірка в рамках програми постійного нагляду, яка реалізується Управлінням з фінансового регулювання і нагляду, або в результаті виявлення ризику.

В **Австралії** наглядову діяльність у сфері протидії відмиванню грошей здійснює Австралійський звітно-аналітичний центр трансакцій (AUSTRAC). Завданням його діяльності є визначення установ, що представляють високий ризик, для проведення наглядових перевірок та практичну оцінку ефективності систем і заходів контролю використовуваних установ.

AUSTRAC використовує ризик-орієнтований підхід при здійсненні нагляду за діяльністю банківського сектору на рівні банківських груп. У рамках цього підходу AUSTRAC, при здійсненні регулятивної діяльності, приділяє більшу увагу нагляду за тими установами і організаціями у складі банківських груп, які надають послуги і пропонують продукти, що характеризуються підвищеною вразливістю щодо ризиків відмивання коштів.

AUSTRAC розробив методики пошуку та аналізу даних. Ці методики дозволяють проводити аналіз інформації про всі регульовані установи, виявляти проблеми і вразливі місця, які можуть негативно впливати на ефективність підзвітних установ. За допомогою цих методик AUSTRAC може виявляти окремі підзвітні установи, характеристика діяльності яких відрізняється від характеристик діяльності аналогічних установ. AUSTRAC використовує цю інформацію для виявлення установ, щодо яких потрібне ухвалення додаткових наглядових заходів, особливо в секторах, що представляють низький ризик.

AUSTRAC використовує низку заходів, спрямованих на забезпечення дотримання встановлених вимог політики протидії відмиванню грошей, а саме:

- заходи «невеликої інтенсивності» або заходи «взаємодії», такі як реєстрація, розсилання кореспонденції й електронних інформаційних листів, проведення форумів і семінарів, розроблення та напрям керівних посібників і матеріалів;

- заходи «середньої» або «підвищеної» інтенсивності, такі як реєстрація відправників грошових переказів, оцінка діяльності, проведення документарного аналізу, тематичного аналізу;

- заходи «високої інтенсивності», або «посилені» заходи, такі як проведення виїзних оцінок і використання спеціальних методів управління. AUSTRAC застосовує ці заходи з урахуванням конкретних обставин окремих підзвітних установ. Вони призначені для безпосереднього підвищення рівня дотримання встановлених вимог.

Визначення ступеня ризику, якому піддаються фінансові установи, здійснюється Федеральним управлінням фінансового нагляду **Німеччини** таким чином:

- проводиться оцінка окремої абстрактної ситуації, пов'язаної з ризиками, на підставі п'яти істотних критеріїв ризику (місцезнаходження, масштаб діяльності, структура продукту, структура клієнтської бази і структура каналів поставки). Щодо кожного з цих п'яти елементів виставляється рейтинг. Рейтинг, виставлений за структурою клієнтської бази, має більшу вагу в загальному рейтингу, оскільки відмивання грошей є злочинном, учиненим клієнтами. Якщо фінансова установа набирає загальну кількість балів, яке відповідає верхній межі установ, схильних до низького ризику, або яке відповідає нижній межі установ, схильних до високого ризику, то наглядовий орган на свій розсуд вирішує, до якої категорії ризику віднести такий заклад, виходячи з його «історії протидії відмиванню грошей»;

- проводиться оцінка якості запобіжних заходів щодо протидії відмиванню грошей, а саме у виконанні завдань відповідальною особою, IT-моніторингу,

заходів «знай свого клієнта» і т. д. Рейтинги виставляють на основі інформації, що міститься в щорічних аудиторських звітах і додаткових оцінках, які проводять зовнішні аудитори. Серйозність і масштаб виявлених недоліків впливають на рівень якості та рейтинги попереджувальних заходів.

Центральний банк **Нідерландів** відповідає за нагляд щодо протидії відмиванню грошей і правову практику щодо банків. Центральний банк використовує ризик-орієнтований підхід у своїй наглядовій діяльності в системі протидії відмиванню грошей, звертаючи у своїй роботі особливу увагу на установи, що представляють підвищений ризик. Для цього потрібне глибоке розуміння ризиків. Центральний банк аналізує ризики, що стосуються цілісності й бездоганності установ, на макро-, мезо- і мікрорівні.

На макрорівні центральний банк ураховує стан справ у країні і світові події та тенденції, що впливають на фінансовий сектор Нідерландів.

На мезорівні центральний банк аналізує різні сектори і те, як різні події, тенденції або ризики можуть вплинути на ці сектори.

На мікрорівні центральний банк розглядає обставини і характеристики конкретних установ, які можуть підвищити вразливість таких установ.

Першим кроком при застосуванні ризик-орієнтованого підходу є виявлення ризиків відмивання коштів. Для цього використовується декілька джерел, таких як типологічні дослідження, розвідувальна інформація, дані міжнародних і національних комітетів. Національний банк Нідерландів також ураховує інформацію, отриману за підсумками виїзних наглядових перевірок, і розсилає анкету-запитальник групам обраних установ для отримання інформації про рівень властивого їм ризику і заходи, які вони вживають щодо його контролю.

Після виявлення ризиків центральний банк Нідерландів проводить їх аналіз на підставі різних критеріїв, таких як можливий вплив на суспільство, на установи і на стабільність фінансового сектору.

Характеристики ризиків окремих установ визначають на підставі двох основних показників:

- рівень (ступінь) ризиків відмивання коштів;
- рівень заходів контролю.

При визначенні рівня (ступеня) ризику, притаманного фінансовим установам, центральний банк бере до уваги такі чинники: географічна зона діяльності і клієнтська база закладу, а також продукти, послуги і канали їх надання, використовувані установою.

При визначенні рівня заходів контролю центральний банк розглядає процедури управління і контролю, установлені в установі, належне функціонування служби забезпечення дотримання встановлених вимог, ефективність виконання встановлених вимог і випадки їх недотримання, а також якість запобіжних заходів, що застосовуються установою.

Аналізуючи вищезазначене, інститут боротьби з легалізацією (відмиванням) злочинних доходів в **Україні** ще тільки починає розвиватися.

Одним із перших кроків упровадження ризик-орієнтованого підходу на національному рівні стало

проведення першої Національної оцінки ризиків відмивання коштів і фінансування тероризму в Україні [3]. Результати були опубліковані у формі звіту та є основою для подальшої ідентифікації ризиків у системі протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму і розробленню ефективних заходів для управління ними.

Національна оцінка ризиків продемонструвала певні недоліки в системі протидії відмиванню грошей, найважливішими серед яких, на нашу думку, є:

– прогресування політичного ризику і політичної нестабільності. Значно гальмує розвиток національної системи фінансового моніторингу політичні коливання та воєнні конфлікти на Сході України. Чинні представники влади найчастіше представляють інтереси власного бізнесу, а не інтереси свого народу. Суттєвим завданням для розв'язання цієї проблеми буде посилення адміністративної або ж кримінальної відповідальності за ухвалення політичних рішень, розроблення стратегій щодо мінімізування політичного ризику. Важливо запровадити ефективну звітність політичних партій щодо фінансування і використання коштів;

– збільшення рівня тінізації фінансової системи. В Україні досі переважає значний обсяг готівки, у розрахунках яких важко відстежити джерело їхнього походження. На нашу думку, слід збільшувати рівень довіри населення до банківської системи шляхом мотивації використання ними платіжних карток під час проведення платежів;

– неналежний рівень навчання учасників системи протидії відмиванню грошей. Програми перепідготовки і підвищення кваліфікації відповідальних працівників у системі фінансового моніторингу повинні постійно оновлюватися з урахуванням сучасних методик і технологій. Працівникам фінансових установ при наймі на роботу слід проходити перевірки на професійну придатність і сумлінність.

Наведені рекомендації, на нашу думку, зможуть реалізуватись не тільки при вдосконаленні всієї системи протидії відмиванню доходів, а також за спільної співпраці уповноважених державних органів, Національного банку України, інших фінансово-кредитних інститутів, різних суб'єктів підприємницької діяльності як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити висновки щодо різноманітності проведення наглядових перевірок із урахуванням упровадження ризик-орієнтованого підходу. Спільною рисою в зарубіжних системах протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів є належне розуміння того, що кожен орган, який здійснює нагляд за діяльністю банків і банківських груп, повинен мати чітко сформульовані завдання та обов'язки, оперативну самостійність, прозорі процедури, належне і сумлінне управління.

Проведення ефективної системи фінансового моніторингу дозволить виробити стійкий імунітет у нашій країні до будь-яких спроб відмивання злочинних доходів.

Список використаної літератури

1. International standards on combating money laundering and the financing of terrorism & proliferation. The FATF recommendations (2012). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fatf-gafi.org>.
2. The risk-based approach guidance for the banking sector (2014). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fatf-gafi.org>.
3. Звіт про проведення національної оцінки ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20161013/zvit.pdf.
4. Basel AML Index 2016 Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://index.baselgovernance.org/sites/index/documents/Basel_AML_Index_Report_2016.pdf.
5. Бережний О. М. Оцінка та управління ризиком використання послуг для легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму в комерційному банку : монографія / О. М. Бережний. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 116 с.
6. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>.
7. Методологія з оцінки відповідності Рекомендаціям ФАТФ та ефективності систем протидії відмиванню коштів та боротьби з фінансуванням тероризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sdfm.gov.ua>.
8. Худокормова М. І. Управління ризиками легалізації злочинних доходів як новітня вимога світової спільноти / М. І. Худокормова // Актуальні проблеми економіки : наук. екон. журнал. – 2011. – № 6. – С. 226–232.
9. Управління ризиками банків : монографія : у 2 т. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. – Т. 1 : Управління ризиками базових банківських операцій / [А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін.] / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. – 283 с.
10. Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу : Постанова Правління Національного банку України від 26.06.2015 № 417 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0417500-15>.

References

1. International standards on combating money laundering and the financing of terrorism & proliferation. The FATF recommendations (2012). www.fatf-gafi.org. Retrieved from <http://www.fatf-gafi.org> [in France].
2. The risk-based approach guidance for the banking sector (2014). www.fatf-gafi.org. Retrieved from : <http://www.fatf-gafi.org> [in France].
3. Zvit pro provedennya natsionalnoi otcinku ruzukiv vidmuvannya koshtiv ta finansyuvannya terorusmy za 2016 rik. [Report on conducting a national assessment of money laundering and terrorist financing risks for 2016]. (n.d.). www.sdfm.gov.ua. Retrieved from <http://www.sdfm.gov.ua> [in Ukrainian].
4. Basel AML Index 2016 Report. (n.d.). [index.baselgovernance.org](https://index.baselgovernance.org/sites/index/documents/Basel_AML_Index_Report_2016.pdf). Retrieved from https://index.baselgovernance.org/sites/index/documents/Basel_AML_Index_Report_2016.pdf [in Switzerland].
5. Berezhniy, O. M. (2010). *Otcinka ta upravlinnia rusukom vukorustannia poslug dlia legalizatsii kriminalnuh dohodiv abo finansuvannya terorusmy v komerziynomy banky : monografiya* [Assessment and management of the risk of using services for the legalization of criminal incomes or financing of terrorism in a commercial bank]. Sumy : DVNZ «UABS NBU» [in Ukrainian].
6. Pro zapobigannya ta protudiyu legalizatsii (vidmuvannya) dohodiv, odorganuh zlochunnum shlyahom, finansyuvannya terorusmy ta rozpovsyudgennya zbroi massovogo znushennya: Zakon Ukrainu vid 14.10.2014 № 1702-VII. [On Prevention and Counteraction of the Legalization (Laundering) of Proceeds from Crime, Financing of Terrorism and Financing the Proliferation of Weapons of Mass Destruction from 14.10.2014, № 1702-VII]. (n.d.). [zakon3.rada.gov.ua](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1702-18). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1702-18> [in Ukrainian].
7. Metodologiya z otcinku vidpovidnosti Rekomendaziyam FATF ta efektvnosti sistem protudii vidmuvanniu koshtiv ta finansuvannya terorusmy. [Methodology for assessing compliance with the FATF Recommendations and the Effectiveness of Anti-Money Laundering and Anti-Terrorist Financing Systems]. (n.d.). www.sdfm.gov.ua. Retrieved from <http://www.sdfm.gov.ua> [in Ukrainian].
8. Hydokormova, M. I. (2011). Upravlinnia ruzukamu legalizatsii zlochunnuh dohodiv yak novitnia vumoga svitovoi spilnotu [Managing the risks of legalization of criminal incomes as the latest requirement of the world community]. *Aktualni problemu ekonomiku – Actual problems of the economy* 6, 226-232 [in Ukrainian].
9. Epifanof, A. O., & Vasileva (Eds.), T. A., Kozmenko, S. M. et al. (2012). *Upravlinnia ruzukamu bankiv* [Risk management of banks]. Symu : DVNZ «UABS NBU» [in Ukrainian].
10. Pro zatverdzhennia Polozheniya pro zdiysnenia bankamu finansovogo monitorungy: Postanova Pravlinnia NBU vid 26.06.2015 № 417 [On Approval of the Provision on the Implementation by Financial Monitoring Banks: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated June 26, 2015 No. 417]. (n.d.). [zakon3.rada.gov.ua](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0417500-15). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0417500-15> [in Ukrainian].

УДК 330.322:336.76

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КОНСАЛТИНГУ НА УКРАЇНСЬКОМУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Тяжкороб Ірина Володимирівна,
доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: nosach78@rambler.ru

Євтух Любов Богданівна,
доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: luba_yev@ukr.net

Лежан Марія Миколаївна,
студентка факультету фінансів, економіки та обліку
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: lezhamaria@gmail.com

Анотація. Обсяг і розвиток ринку консалтингових послуг є своєрідним індикатором стану ринкового середовища країни. Успіх інвестиційних консультаційних послуг в Україні багато в чому залежить від підтримки держави, перш за все, забезпечення стабільної економічної та політичної ситуації, удосконалення законодавчої бази і податкової системи.

Ключові слова: інвестиційний консалтинг, ринок фінансових послуг, консалтингові послуги, розвиток, передумови.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; бібл.: 11.

PRECONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT OF THE INVESTMENT CONSULTING IN THE UKRAINIAN FINANCIAL SERVICES MARKET

Tyazhkorob Iryna,
Ph. D. in Economics, Associated Professor,
Associated Professor of the Department of Finances
of the Lviv Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: nosach78@rambler.ru

Lyubov Yevtukh,
Ph. D. in Economics, Associated Professor,
Associated Professor of the Department of Finances
of the Lviv Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: luba_yev@ukr.net

Lezhan Maria,
student of Faculty of Finances, Economics and Accounting
of the Lviv Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: lezhamaria@gmail.com

Abstract. Volume and development of the consulting services market considered as an indicator of the market state in the country. Success investment consulting services in Ukraine largely depends on the state support. First of all, the government should ensure a stable economic and political situation, improve of legislation and tax system. Further

development of consulting services and the financial market, as a whole, depends on their readiness for innovation, the attraction of foreign experience and its adaptation to the conditions of socio-economic life of the country; the search for new products and markets; using of new methods of the implementation of the consultation proposals.

Keywords: investment consulting, financial services market, consulting services, development, preconditions.

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 1; bibl.: 11.

ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ИНВЕСТИЦИОННОГО КОНСАЛТИНГА НА УКРАИНСКОМ РЫНКЕ ФИНАНСОВЫХ УСЛУГ

Тяжкороб Ирина Владимировна,

доцент, кандидат экономических наук,

доцент кафедры финансов

Львовского образовательного-научного института

ГВУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: nosach78@rambler.ru

Евтух Любовь Богдановна,

доцент, кандидат экономических наук,

доцент кафедры финансов

Львовского образовательного-научного института

ГВУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: luba_yev@ukr.net

Лежан Мария Николаевна,

студентка факультета финансов, экономики и учета

Львовского учебно-научного института

ГВУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: lezhamaria@gmail.com

Аннотация. Объем и развитие рынка консалтинговых услуг является своеобразным индикатором состояния рыночной среды страны. Успех инвестиционных консультационных услуг в Украине во многом зависит от поддержки государства, в первую очередь, обеспечения стабильной экономической и политической ситуации, совершенствования законодательной базы и налоговой системы.

Ключевые слова: инвестиционный консалтинг, рынок финансовых услуг, консалтинговые услуги, развитие, предпосылки.

Формул: 0, рис.: 1, табл.: 1, библи.: 11.

Relevance. The consulting is one of the important tools of the market infrastructure in developed countries today. Volume and development of the consulting services market considered as an indicator of the market development in the country. Through the prism of the consulting we can explore different aspects of the national economy, particularly in its social and psychological, business and regulatory dimensions. Modern conditions affecting on the Ukraine's economy, are extremely difficult. But at the same time there are opportunities for qualitative transformation of enterprises and improvement business practice to the world level. Therefore, Ukrainian consultants can become «the locomotive» of the Ukrainian economy.

Today the problems of the organization of investment consulting services about ensuring the monitoring of the investment process and investment activity are not enough researched. Monitoring research is mostly limited to studying of the investment climate and investment attractiveness of regions on the basis of solid statistical observations. Sample researches in the investment sector remain out of sight of experts. As for foreign authors, they

focus on methods and results of the study of financial markets, and the efficiency of portfolio management of securities, leaving out of sight for the organizational and methodological aspects of organization and functioning of investment consulting services. The experience of European countries regarding the organization and functioning of the investment consulting market is valuable for Ukraine, but the low level of the functioning of the domestic financial market and the unstable political situation hinder the development of the investment consultant market.

The purpose of this article is to analyze the development and to research of features of investment consulting in the Ukrainian market and to identifying priority measures to ensure its further development. To achieve this goal, there are formulated these following tasks: to explore socio-economic essence and role of consulting in the market relations; to research market trends for investment consulting services in Ukraine; to identify ways of the development and methods of entering to a new international market.

Analysis of recent researches and publications. Among domestic and foreign scientists important contribution to theoretical base of consulting, including investment one made: Bastian Runge, Betehtin A. V., Goncharova M. L., Kovtun N. V., Kuryliak Z. and others. Despite the significant amount of scientific researches about consulting, there are problems that are not sufficiently lighted exactly researches concerning the investment consulting. In particular, little attention is paid to research of specific features of consulting in the country and identifies priority actions to ensure its further development.

Research methods. In the article was used following general scientific research methods: analysis and synthesis, systematization and generalization, the dialectical approach (in the determination of economic essence of the categories «consulting» and «investment advice»); the justification of the features that distinguish investment consulting from other kinds of the consulting services; a synthesis of the principles on which the investment consulting is based on.

Presentation of the basic material. For a comprehensive study of the term of «investment advice» we should focus first on defining of the concept «consultation». According to IC Research Institute «consulting» is any form of providing help on the content, process, or structure of a task or series of tasks, where the consultant is not actually responsible for doing the task itself but is helping those who are.

A commission of experts in the USA has defined «management consulting» as the management consulting is an independent professional advisory service assisting managers and organizations to achieve organizational purposes and objectives by solving management and business problems, identifying and using new opportunities, increasing the effectiveness of learning and implementing changes.

The management consulting is an extremely important element of the economic infrastructure of developed countries today. According to the international classification there are four main types of consulting services. Unfortunately, Ukrainian legislation does not define the term «consulting» and does not give the clear classification of consulting services. In according to the State classifier of types of economic activity in Ukraine, consulting is not highlighted as a separate type of economic activity. That is why enterprises can not conduct statistical reporting on this activity properly. «Consulting services» is mentioned only in the Regulations on the procedure of organization and conducting of tenders for the right to perform consulting (consultancy, auditing, legal and assessment) services № 131 in 15.07.1996, approved by the National Agency of Ukraine for management of state corporate rights. Despite the lack of a special regulation that would define the contents and classification consulting services, academics and practitioners take into account the experience of international consulting companies and attempt, each in their own way to systematize the knowledge in this field [2].

Therefore, to estimate objectively the consulting sector and to determine its share of the economy of our country is difficult. According to the research rating

agency «Expert Rating», expert assessment of quantitative parameters consultancy market in Ukraine is about 170 mln. USD [3].

According to the definition of IC Research Institute, investment consulting is independent professional consulting services in interactive mode – directly or as a mediator – support activities of institutional investors, addressing investment issues, to optimally achieve the investment objectives and investment product [1].

Necessity of the emergence of such services and their allocation from the current total of consulting services are reasons of extraordinary complexity of the investment industry as a whole, exceptional variety of investment tools, a quick change in the investment situation and the availability of various risks associated with an investment. In such circumstances, the efficiency of investment activities, the probability of achieving investment objectives and minimizing of the losses connected with risk in operations with investment instruments. Largely it depends on how deeply and thoroughly investment decisions are analyzed and justified.

Systematic classification and separation of investment consulting in a separate field of consulting services provide abstraction from practice-oriented to theory-based definition of investment consulting. Thus, investment consulting is a separate specific type of consulting services, with the specific problems and functions [4, p. 49].

Investment consultants, as intermediaries, reduce information asymmetry, thus serve as guarantors of reliability investment decisions. Investment consulting includes some other functions [5]:

- minimization of risks related with the negative result of the implementation for project participations. Risk minimization involves action planning, evaluation, analysis, monitoring progress of the investment project;
- communicative function aimed to establish a constructive dialogue between the investor and the owner of the investment project for its implementation. This dialog involves: project management; preparation of investment memorandums; development and complex examination of investment projects; development of business plans; financial risk management; leasing; analysis and monitoring of investment projects; support for investment projects; fundraising;
- engineering of the project, is the improvement of its main components for the best (quality) results for participants than originally planned project.

On the field of application, the investment consulting can be implemented in various forms [4, p. 50]:

- in the form of a single order for individual research investment situation, the object of investment for the investment instrument without proper support of the project by the end of its life cycle;
- partial support the project in some way its life cycle;
- constant support throughout the entire customer lifecycle;
- mixed consulting.

Individual investment consulting is a professional portfolio of client assets that is preceded by a detailed consideration of client's needs, goals and level of risk taking. This close cooperation of the customer with the

consultant, which is in continuous exchange of information, and includes the same phases [6].

1. Pre-investment preparation (investment opportunities):
 - research of the regions (identifying opportunities in the region);
 - production research (identifying opportunities in a specific industry);
 - research of the natural and labor resources, agricultural or industrial products;
 - assessment of investment project risks;
 - financial analysis and analysis of efficiency of investments.
2. Legal support of investment activity:
 - registration of foreign investments and obtaining permits;
 - consultations on currency legislation;
 - analysis and drafting of investment contracts;
 - advising of foreign investors for entering to the Ukrainian market, comprehensive support of foreign investors.
3. Audit support for implementation of the investment project:
 - accounting of the investment project;
 - developing models of financing investment;
 - monitoring the financing of investment projects.
4. Support of investment activities in foreign markets:
 - developing measures to adapt Ukrainian business to the requirements of the EU;
 - legal support of transfer activities of Ukrainian companies under standards of the EU;
 - advising on entering the EU markets.

In terms of low level of annual investment volumes, because of the unfavorable investment climate in Ukraine, a relevant task is to develop investment activity and to create attractive investment environment. Reasons that cause decrease of the investment climate are an imperfect legal framework, unfavourable political situation, high tax pressure, corruption, inefficient use of depreciation, and a low level of transformation of savings to investment. Taking into account the above, the demand for investment consulting in Ukraine is increase, continues the process of integration into the global market, there is growing professionalism of specialists [7, p. 23].

The investment consulting has not yet reached a significant market share of consulting services in Ukraine. Today it is about 2% of the total market. According to expert estimates, now there are approximately 500 consulting firms in Ukraine. Among them are the representations of the so-called «Big four», whose offices are in Kiev: Ernst & Young, KPMG, PWC, Deloitte. Actively work and other multinational companies, but their offices are located mainly in Russia: McKeansey, A. T. Kearney, Accenture, BCG, IBM Consulting, Roland Berger and others [8].

One of the basic types of investment consulting is fundraising (search for investment). Leasing is popular in Ukraine also leasing that entrepreneurial activity aimed at investment of own or borrowed funds and gives to the lessee the right to exclusive using of property owned by the lessor or acquired them in the property on behalf of and agreement with the lessee in the respective seller of the

property, provided that the lessee has paid all payments for a fixed term.

The most promising type of consulting services in Ukraine is project management. At present in Ukraine there are not enough specialists in this sphere in Ukraine. There are even less professionals who can not only analyze theoretical issues, but also to implement positive experience gained in practical cooperation with domestic corporate entities. The ability to effectively manage the project becomes a key competitive advantage for any company [7, p. 23].

The main reasons of the low share of investment consulting at the consulting services market are: difficult macroeconomic situation and the overall decline in business activity; lack of culture of work with independent experts; concerns about privacy; low solvency of clients; the inability to evaluate the usefulness of consulting services; the lack of guarantees of specific results from the consultation; the difficulty in obtaining objective information about consulting firms and their capabilities.

A valuable experience for Ukraine in the development of investment consulting in general is the experience of neighbouring Poland. About 15 years ago Ukraine and Poland were almost on the same economic level, but today the situation has changed, and unfortunately not in favor of Ukraine. Nowadays the consulting market in Poland is estimated at about 366 million euros. In subsequent years is projected market growth, which fluctuates around 5% per year, and will generate about 424 million euro in 2020 in according of estimations. Its level follows from the observations of the economic situation in previous years (politically stable and growth of major sectors of the economy).

One of the groups of users of consulting services, the importance of which in the financial market is growing from year to year, are companies from the sector of small and medium-sized businesses. According to the research ConQuest Consulting carried out in 2016, among entrepreneurs of the SME sector the most popular is the financial advice (e.g., tax advice) and operating (e.g., creating marketing strategies, finding business partners, market research). 74% of respondents admitted that in the past enjoyed the support of the external unit in the financial management area.

There is growing demand, especially for services such as creating business models, building of competitive advantages (both in the framework of the strategic consulting) and IT security services, the acquisition of which in the past said 76% of respondents who used IT-consulting (Fig.).

Fig. 1. The most popular segments of the consulting services market in Poland [9]

The investment consulting has been developing rapidly in Poland. As evidence by an increase in the number of investment consulting companies (*Table*).

Table

Investment consulting company in Poland

№	The company	Location of the headquarter	Amount of the consultants	Profit
1	PWC	Warsaw	433	188,8
2	Ernst & Young	Warsaw	394	157,0
3	Deloitte	Warsaw	305	124,9
4	Capgemini Polska	Warsaw	265	
5	KPMG	Warsaw	189	45,5
6	WYG International	Warsaw	186	58,6
7	Accenture	Warsaw	145	72,0
8	F5 Konsulting	Posnan	90	18,2
9	House of Skills	Warsaw	73	27,6
10	Infovide-Matrix	Warsaw	60	151,2

Source: [10].

EFIX Dom Maklerski is a unified platform of investment advice created in Poland. It based on the EFIX Explorer. It is a program, created by experts with years of experience in the financial market. In the Department of Investment Consulting at EFIX Dom Maklerski work analysis, which specialized in the foreign exchange market (stock index, shares or ETF-y). The platform gives access to the advice of consultants and tools that work in real-time.

Traditional services of investment advice allow to access to special knowledge of analysts and to use their recommendations. It helps investors to save time on search a full range of financial instruments to enter into potentially the most profitable deal [11].

At the macro level to further develop and achieve international standards of consulting services market of Ukraine should, first of all, to stabilize the political situation in the country; to improve the legislative and regulatory framework in providing consulting services and to register «consulting» in the state classifier economic activity; to create a professional consulting association that would be able to reduce the country's dependence on foreign experts; to promote consulting as a segment of a business infrastructure for consumers, including small and medium-sized enterprises; to increase the openness and transparency of the Ukrainian consulting market.

At the micro level investment management requires professionalism in investment decision-making at all levels, such as.

1. The post-privatization support of enterprises: financial analysis of economic activities; search for investors; preparing business plans to obtain the necessary financing of investment activities; selection of the strategic investor and the company's preparation for the competition; development of the investment project.

2. Support of investors on the secondary market of securities forming an effective portfolio of securities and management of this portfolio; construction of the securities rating in the secondary market; support the liquidity of shares in the secondary market; providing recommendations of an independent registrar and clearing bank; advising on investments; assessment of projects; analysis of investment risks; assessment of the quality

of investment instruments, which are reflected in the financial condition of the company, liquidity, profitability of securities, exchange rate difference of securities.

3. Analysis of the first issues of corporate securities: determining the type of issue, choosing of emission time; determining the value of the issue; organization of placement of issue.

4. A special stage of the investment consulting at the present stage given the financial substantiation of investment projects and preparing business plans for the company.

To implement these areas of investment consulting is necessary to organize a consulting system for monitoring research of the investment process and investment activity. The activity of this system should be based on the following principles [4, p. 51]:

- the unity of the methodology of the organization of investment activities and its monitoring;
- the unified system of indicators characterizing various directions of investment activity;
- the availability of appropriate methods for the systematic analysis of investment activities and forecasting the investment process;
- interoperability between the individual elements within the system and outside of it for information exchange;
- the operation of a single computer network, in which are local networks of individual institutions with their compulsory integration into overall network;
- the different levels of access for the participants of the investment activities in the information system;
- information homogeneous of space that provides similarity of structure, using of a unified classification and coding system information;
- ensure probability information;
- uniformity input and output forms for ease of reading and entering information.

Conclusion. Investment consulting is a specific type of consulting activity aimed at the development of enterprises in the sphere of investment activities, maintaining and expanding their technical, financial and economic potentials.

The investment consulting market is particularly sensitive to any turbulence and instability in the economic and social life, since it covers the investment sector of the economy, which is important for any state.

Despite unfavorable economic conditions, an imperfect legal and tax system, the Ukrainian market of investment consulting services has been developing.

Possible success investment consulting services in Ukraine largely depends on the state support. First of all, the government should ensure a stable economic and political situation, improve of legislation and tax system. Further development of consulting services and the financial market, as a whole, depends on their readiness for innovation, the attraction of foreign experience and its adaptation to the conditions of socio-economic life of the country; the search of new products and markets; using of new methods of the implementation of the consultation proposals. The future of consulting is inextricably linked with the consultant professionalism and the high quality of execution of orders.

Список використаної літератури

1. Runge Bastian. The Definition of Investment Consulting including Typology and Segmentation [Електронний ресурс] / Bastian Runge. – Режим доступу : www.ic-research.org
2. Куриляк З. Консалтингові послуги і ПДВ [Електронний ресурс] / З. Куриляк. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DG090863.html.
3. Гончарова М. Л. Управлінське консультування в Україні: основні проблеми, тенденції та напрямки розвитку [Електронний ресурс] / М. Л. Гончарова. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/13309>.
4. Ковтун Н. В. Інвестиційний консалтинг як форма організації та проведення моніторингу інвестиційного процесу та інвестиційної діяльності / Н. В. Ковтун // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2005. – № 75–76. – С. 49–51.
5. Інвестиційний консалтинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.app-invest.com.ua/uk/our-company/investicionnui-counseling>.
6. Інвестиційний консалтинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://devisu.ua/uk/services/consulting-service/investitsijnij-konsalting>.
7. Бетехтін О. В. Особливості розвитку інвестиційного консалтингу в Україні / О. В. Бетехтін // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 9. – С. 22–23.
8. Огляд ринку консалтингових послуг в Україні. Програма ділових консультацій Європейського банку реконструкції і розвитку // Маркетинг в Україні. – 2010. – № 6. – С. 46–49.
9. Rynek usług doradczych – raport Con Quest Consulting [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://businesswomanlife.pl/rynek-uslug-doradczych-raport-conquest-consulting>.
10. Zysnarski Jarosław. Rynek usług doradczych 2013 – strategia i zarządzanie [Електронний ресурс] / Jarosław Zysnarski. – Режим доступу : http://www.doradca.com.pl/repository/files/Rynek_doradztwo_w_zarzadzaniu_2013.pdf.
11. EFIX EXPLORER – lepiej wiedzieć, co jest grane. Usługa doradztwa inwestycyjnego na rynku FOREX i CFD [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ticker.pl/2016/04/20/efix-explorer-lepiej-wiedziec-co-jest-grane-uslug-doradztwa-inwestycyjnego-na-rynku-forex-i-cfd>.

References

1. Runge, Bastian. The Definition of Investment Consulting including Typology and Segmentation. (n.d.). www.ic-research.org. Retrieved from www.ic-research.org [in English].
2. Kurylyak, Z. Konsaltnyhovi posluhy i PDV [Consulting services and value added tax]. (n.d.). search.ligazakon.ua. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/DG090863.html [in Ukrainian].
3. Honcharova, M. L. Upravlins'ke konsul'tuvannya v Ukraini: osnovni problemy, tendentsiyi ta napryamky rozvytku [Management consulting in Ukraine: main problems, trends and directions of development]. (n.d.). dspace.uabs.edu.ua. Retrieved from <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/13309> [in Ukrainian].
4. Kovtun, N. V. (2005). Investytsiynny konsaltnyh yak forma orhanizatsiyi ta provedennya monitorynhu investytsiynoho protsesu ta investytsiynoyi diyal'nosti [Investment consulting as a form of organization and monitoring of investment process and investment activity]. *Visnyk Kyivskoho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, 75–76, 49–51 [in Ukrainian].
5. Investytsiynny konsaltnyh [Investment consulting]. (n.d.). www.app-invest.com.ua. Retrieved from <http://www.app-invest.com.ua/uk/our-company/investicionnui-counseling> [in Ukrainian].
6. Investytsiynny konsaltnyh [Investment consulting]. (n.d.). devisu.ua. Retrieved from <http://devisu.ua/uk/services/consulting-service/investitsijnij-konsalting> [in Ukrainian].
7. Betekhtin, O. V. (2010). Osoblyvosti rozvytku investytsiynoho konsaltnyh v Ukraini [Features of investment consulting development in Ukraine]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 9, 22–23 [in Ukrainian].
8. Ohlyad rynku konsaltnyhovykh posluh v Ukraini. Prohrama dilovykh kosul'tatsiy Yevropeys'koho banku rekonstruktsiyi i rozvytku [Overview of the consulting services market in Ukraine. The Program of Business Advice of the European Bank for Reconstruction and Development]. *Marketynh v Ukraini – Marketing in Ukraine*, 6, 46–49 [in Ukrainian].
9. Rynek usług doradczych – raport Con Quest Consulting [Advisory services market – Con Quest Consulting report]. (n. d.). businesswomanlife.pl. Retrieved from <http://businesswomanlife.pl/rynek-uslug-doradczych-raport-conquest-consulting> [in Polish].
10. Zysnarski, Ja. Rynek usług doradczych 2013 – strategia i zarządzanie [Advisory services market 2013 – strategy and management]. (n.d.). www.doradca.com.pl. Retrieved from http://www.doradca.com.pl/repository/files/Rynek_doradztwo_w_zarzadzaniu_2013.pdf [in Polish].
11. EFIX EXPLORER – lepiej wiedzieć, co jest grane. usługa doradztwa inwestycyjnego na rynku FOREX i CFD [EFIX EXPLORER – better know what is playing. Investment advisory services on FOREX and CFD]. (n.d.). www.ticker.pl. Retrieved from <http://www.ticker.pl/2016/04/20/efix-explorer-lepiej-wiedziec-co-jest-grane-uslug-doradztwa-inwestycyjnego-na-rynku-forex-i-cfd> [in Polish].

УДК 338

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ І ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Новікова Тетяна Вікторівна,
доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри бізнесу та менеджменту
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: tvnovikova75@gmail.com

Гайдар Ірина Іванівна,
студентка факультету управління та фінансових технологій
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: irahaydar@gmail.com

Анотація. Досліджено такі поняття, як «інвестиційний клімат», «інвестиційна привабливість», а також суть цих дефініцій та їх відмінність. Також представлено показники інвестиційної привабливості, звернено увагу на основні проблеми і шляхи їх розв'язання. Вивчено та проаналізовано суть факторів, які безпосередньо впливають на розвиток інвестиційного середовища держави. Окреслено перспективи зростання інвестицій до країни.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційний клімат, інвестиційна привабливість, ефективне управління інвестиційним розвитком.

Формул: 0; рис. 0; табл.: 0; бібл.: 9.

INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF UKRAINE: THE MAIN PROBLEMS AND THE WAYS OF THEIR SOLUTIONS

Novikova Tetiana,
Ph. D. in Economics, Associated Professor,
Associated Professor of the Department of Business and Management
of the Kharkiv Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: tvnovikova75@gmail.com

Haidar Iryna,
Student of Faculty of Management and Financial Technologies
of the Kharkiv Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: irahaydar@gmail.com

Abstract. In this article such concepts as «investment climate», «investment attractiveness» are investigated, the essence of definitions and their difference are investigated. Also in this paper are indicators of investment attractiveness, attention is drawn to the main problems and ways to solve them. The essence of the factors that directly influence the development of the investment environment of the state has been studied and analyzed. Prospects for the growth of investment in the country are determined.

Keywords: investment, investment climate, investment attractiveness, effective management of investment development

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 9.

ИНВЕСТИЦИОННАЯ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТЬ УКРАИНЫ: ОСНОВНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Новикова Татьяна Викторовна,
доцент, кандидат экономических наук,
доцент кафедры бизнеса и менеджмента
Харьковского образовательного-научного института
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: tvnovikova75@gmail.com

Гайдар Ирина Ивановна,
студентка факультета управления и финансовых технологий
Харьковского образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: irahaydar@gmail.com

Аннотация. Исследованы такие понятия, как «инвестиционный климат», «инвестиционная привлекательность», исследованы суть дефиниций и их различие. Также представлены показатели инвестиционной привлекательности, обращено внимание на основные проблемы и пути их решения. Изучена и проанализирована суть факторов, которые непосредственно влияют на развитие инвестиционной среды государства. Определены перспективы роста инвестиций в страну.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционный климат, инвестиционная привлекательность, эффективное управление инвестиционным развитием.

Формул: 0; рис. 0; табл.: 0; библи.: 9.

Вступ. На сьогодні Україна в досить нелегкий для неї час стоїть на порозі нового етапу економічного розвитку. Держава прагне вступити до ЄС, учасниками якого є стійкі країни із вдалою і стабільною економічною системою. У даний час країна не має достатньо коштів для розвитку всіх сфер бізнесу, банківського сектору, а також фінансування малого і середнього бізнесу, що є запорукою процвітання будь-якої економічної системи. Також на світовому ринку відбуваються не менш важливі глобальні зрушення в умовах конкуренції та боротьби за ринки збуту. Отже, для того, щоб Україна мала стійке фінансове становище на міжнародному ринку, її показники зростали, бюджет наповнювався, відбувався значний економічний приріст, а також були робочі місця, потрібно розвивати всі сфери економіки. Але для цього на даний час не достатньо коштів, саме тому було б вигідно і розумно залучати іноземні інвестиції, але Україна не займає провідних позицій серед країн із високою інвестиційною привабливістю, отже, саме тому потрібно розглянути, чому саме так відбувається. Виділимо основні проблеми і шляхи їх розв'язання.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Оскільки питання залучення інвестицій є досить актуальним, багато вчених і науковців присвятили свої роботи інвестиційному розвитку, серед них: А. Пересада, В. Гець, В. Новицький, І. Крупка, Ю. Козак, В. Струнін та інші. Попри велику кількість робіт, присвячених інвестиційному клімату і його розвитку, все ж в умовах сьогодення все ще існує нагальна потреба в подальшому дослідженні проблем та шляхів їх розвитку з урахування тих факторів, які є на даний момент. Тому *метою статті* є з'ясування суті дефініцій «інвестиційний клімат», «інвестиційна привабливість», наскільки це важливо для розвитку економіки країни, розглянути найбільш слабкі сторони інвестиційного клімату і шляхи їх усунення в умовах сучасного політичного та економічного середовища.

Результати дослідження. Одним з основних показників вдалого фінансово-економічного розвитку є індекс інвестиційної привабливості. Безумовно, країна може здійснювати розвиток тільки за рахунок власних коштів з бюджету, але для якісного і стабільного розвитку, для збільшення доходів, для підвищення кількості робочих місць, для розвитку науково-технічної складової держави необхідні інвестиційні вливан-

ня як з боку зарубіжних інвесторів, так і з боку вітчизняних у різноманітні галузі.

На сьогодні досить багато досліджень присвячено розвитку інвестиційного клімату, його проблемам і шляхам подолання, однак економічна сфера все ще потребує детального розгляду, розвитку і напрацювань. Країни, в яких рівень інвестиційної привабливості перебуває на високому рівні, мають високі якісні показники економічного розвитку і входять до топ-рейтингів з розвитку, а саме такі гіганти, як США, Китай, Ірландія, Нідерланди, Швейцарія, Сінгапур.

Інвестиції є одним із важливих критеріїв забезпечення умов виходу з того стану, в якому перебуває країна в даний момент, а саме недостатня кількість робочих місць, нерозвинена інфраструктура, немає належних коштів для розвитку належним чином банківської системи, а також малого і середнього бізнесу. Брак капіталу є основною проблемою розвитку всіх галузей. Саме тому великого значення набуває налагодження стабільного інвестиційного розвитку в країні.

Для проведення якісного і глибокого аналізу інвестиційної привабливості перш за все слід дослідити наукові підходи до трактування сутності понять «інвестиційний клімат країни» та «інвестиційна привабливість країни», їх тотожність чи відмінність. Одним із найбільш повних і зрозумілих пояснень «інвестиційного клімату» є дефініція В. Струніної: «Це сукупність політичних, соціально-економічних, фінансових, соціально-культурних, організаційно-правових та географічних факторів, наявних у тій чи іншій країні, які приваблюють або відштовхують інвесторів» [9].

За С. Гуткевичем, можемо отримати роз'яснення терміна «інвестиційна привабливість» – це інтегральна сукупність критеріїв дійсності умов та факторів, які забезпечують зацікавленість інвесторів у вкладенні капіталу [1].

На основі цих дефініцій можна виокремити своє трактування терміна. Інвестиційний клімат – це сукупність показників за всіма сферами економічного, соціального та політичного розвитку, що загалом дає повну характеристику стану країни та її розвитку, виходячи з цих показників, інвестор вирішує, чи підходить вона за всіма критеріями для інвестування коштів.

А інвестиційна привабливість – це показник того, наскільки країна чи певна сфера розвитку відповідає вимогам інвестування.

Отже, відмінність полягає в тому, що перше дає характеристику полю для інвестицій, а другий термін показує, наскільки ця характеристика задовольняє умови потенційного інвестора.

Протягом останнього десятиріччя поліпшується ситуація із залучення іноземних інвестицій в економіку України, проте обсяги залучених інвестицій нині не відповідають тому рівню, якого реально потребує наша економіка [5].

Згідно з даними Державної статистики, обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України на кінець 2016 року становив 44,791 млрд дол., що на 2 282 млрд дол. більше за показник на початок року (на рівні 42,509 млрд дол.) [9]. Як повідомляється на сайті Державної служби статистики України, на кінець 2016 року в економіку України іноземними інвесторами вкладено 3,8 млрд дол. США, що на 1 816,7 млн дол. більше, ніж у попередньому році (дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, а також частини зони проведення антитерористичної операції) [6].

Також нещодавно Індекс інвестиційної привабливості України, за версією топ-менеджерів членських компаній Європейської бізнес-асоціації, покинув негативну площину. Цього разу показник помітно зріс і становив 3,15 бала за 5-бальною шкалою. Попереднього року індекс становив 2,88 і 2,85 бала – у червні і грудні відповідно. Останній раз позначка індексу перетинала рубіж у три бали лише наприкінці 2011 року.

Європейська бізнес-асоціація провела опитування серед керівників 142-х найбільших міжнародних та українських компаній. Результати опитування показали, що негативні настрої бізнесменів не зникли, але послабилися.

Серед позитивних змін респонденти виокремлюють відкритість державних даних, поступову дерегуляцію, помітний розвиток електронних сервісів, спрощення процедури отримання дозвільних документів на будівництво, мораторій на перевірки, послаблення валютного контролю, запровадження інституту приватних виконавців, ухвалення закону про squeeze-out тощо.

Серед топ-пріоритетних проблем, які потребують особливої уваги з боку влади, бізнес назвав три незмінні позиції: боротьба з корупцією, судова реформа і земельна реформа.

Деякі учасники серед негативних факторів зазначили повільний темп реформ, завищені ставки кредитування бізнесу, конфлікт на Сході, бюрократію, контрабанду і тіньову економіку [4].

Європейська бізнес асоціація – неурядова організація, що об'єднує понад 900 європейських, міжнародних і вітчизняних компаній, які працюють в Україні. Ініціатором її створення була Європейська Комісія.

Основною метою діяльності Асоціації є налагодження стосунків європейського бізнесу з представниками влади в Україні для співпраці щодо створення

сприятливих умов ведення бізнесу і залучення прямих іноземних інвестицій в економіку держави [4].

Отже, з наведеного вище можна виділити топ-основних перешкод для інвестування в економіку нашої країни, а саме:

1. Корупція. Україна, за дослідженням Ernst & Young, зайняла перше місце у списку найкорумпованіших країн, при тому, що 2015 року вона займала сьоме місце.

2. Високі ставки кредитування бізнесу. Звичайно, це також позначається негативним чином на інвестиційній привабливості.

За словами аналітика компанії Альпарі Владислава Антонова, Національний банк України через зниження процентної ставки вирішив відновити кредитування економіки країни. Але при цьому ставки за кредитами для фізичних осіб в українських банках залишаються високими. «На міжбанку процентна ставка НБУ визначає вартість кредитних коштів і лише побічно впливає на вартість кредитів і депозитів. Для українських банків вона не є індикатором ринкової вартості кредитних ресурсів і визначення процентної ставки за кредитами», – говорить експерт, пояснюючи, чому дії НБУ не відбиваються на вартості кредитів для простих українців. Владислав Антонов підкреслює, що банки при розрахунку кредитних ставок відштовхуються від ставки FIDR – вартості депозитів, вартості залучених коштів від населення і на зовнішніх ринках. «В умовах зростаючого дефіциту бюджету та державного боргу України банки закладають у ставки максимальні ризики, які враховують стан економіки країни, політичну ситуацію, попит на кредити, якість і вартість застави. Жоден банк не хоче ризикувати і втрачати прибуток, тому тримають ставки високими», – пояснює аналітик Альпарі [3].

3. Бюрократія. Для того, щоб завірити один документ, необхідно поставити на ньому від двох до десяти печаток.

4. Нестабільна ситуація на Сході України, воєнні дії на Сході України, адже через окуповані території йде великий вплив капіталів; також існує великий ризик для інвестора, зокрема іноземні інвестори стикаються з невизначеністю щодо того, наскільки їхні інвестиції в Україну охороняються в час збройного конфлікту й воєнної окупації.

5. Тіньова економіка. Україна увійшла у трійку країн із найбільшим обсягом тіньової економіки. Про це говориться в розслідуванні міжнародної Асоціації дипломованих сертифікованих бухгалтерів (ACCA). Сектор української економіки, який перебуває «в тіні», за даними дослідження, становить 46% від ВВП, або 1,1 трлн грн [2].

Зауважимо, що Україна має значний інвестиційний потенціал, адже володіє багатими природними ресурсами, має вигідне географічне положення, родючі ґрунти, сприятливий клімат, також має високий рівень науково-дослідних розробок у багатьох галузях науки і техніки, добре розвинену інфраструктуру. Крім того, привабливість української економіки для іноземних інвесторів ґрунтується на наявності відносно дешевої кваліфікованої робочої сили. Але, попри ці

переваги, стан інвестиційної привабливості України сьогодні залишається незадовільним, а інвестиційний клімат – ризикованим [5].

Тому для розв'язання зазначених проблем з метою поліпшення інвестиційної привабливості України варто звернути увагу на такі заходи.

1. Боротьба і викоренення корупції на всіх ланках влади, а також забезпечення прозорості процедур ухвалення рішень центральними і місцевими органами виконавчої влади.

2. Боротьба з інфляцією, згладжування циклічних коливань економіки, зниження рівня безробіття, необхідні дії для вирівнювання стабільності економіки країни, що призведе до зниження ставок на кредитування.

3. Радикальним засобом боротьби з бюрократизмом є зміна самого принципу організації влади і управління, а саме – перехід на самоврядування. Однак такий перехід можливий не в будь-яких соціальних умовах і не для всіх владних систем. У такому разі повинна бути налагоджена стійка зворотна система суб'єкта і об'єкта влади [6].

4. Забезпечення ефективного функціонування правової сфери, удосконалення законодавства.

5. Посилення ринкового регулювання економіки і проведення антикорупційної реформи. Упровадження нових інформаційних систем у державному апараті вбиває корупцію. Податкова реформа має бути направлена на реалізацію таких пріоритетів: 1) забезпечення всім суб'єктам господарювання однакових умов оподаткування; 2) зменшення податкового навантаження; 3) забезпечення ефективного податкового адміністрування та стабільності державних фінансів. Реформа банківської системи, поширення безготівкових розрахунків дозволить більш повно контролювати джерела доходів, оперативно виявляти факти витрачання коштів у розмірах, що перевищують доходи. Ф. Шнайдер у своїх численних дослідженнях підтверджує, що існує сильна негативна кореляція між частотою електронних платежів і тіньовою економікою – розмір тіньової економіки більший у тих країнах, де люди використовують менше електронних платежів.

Варто провести реформу ринку праці. Передумовою детінізації ринку праці є реформа пенсійної системи. Адже наявна система пенсійного забезпечення не створює стимулів для детінізації ринку – відрахування до пенсійного фонду є надто високими на тлі незадовільної системи пенсійного забезпечення. Судова реформа має бути направлена на забезпечення гарантій справедливого суду і виконання судових рішень, захист прав власності, боротьбу з рейдерством. Здійснення судової реформи повинно бути направлено на зменшення корупції, підвищення професіоналізму судових і правоохоронних органів, посилення незалежності від політичних процесів, зміцнення ролі конституційного правосуддя і забезпечення прозорості та неупередженості судових процесів [7].

Висновки. Таким чином, проведені дослідження показали, що в Україні існують перешкоди на шляху до збільшення інвестиційної привабливості. Саме вони не дають змоги отримати потрібні кошти задля розвитку держави. Треба сформулювати стабільну політику, ухвалити низку необхідних реформ, обґрунтовану державну стратегію залучення іноземних інвестицій з урахуванням національних цілей та пріоритетів. Правильний і раціональний розподіл іноземних інвестицій між різними галузями забезпечить економічний розвиток і підвищить авторитет нашої країни у світі.

Також уживши всі необхідні засоби для подолання перешкод розвитку інвестиційної привабливості, які будуть розраховані на довгострокову перспективу, можна бути рівномірно розвивати всі регіони країни, поліпшити рівень життя населення, спростити процедуру розвитку малого і фінансового бізнесу. Оскільки країна не має достатнього фінансування, то вона не може конкурувати на світовому ринку, що також має негативний ефект для економіки України.

Отже, задля стабільного розвитку і поліпшення як фінансових, так і політичних та соціальних показників доцільно вжити низку заходів, які поліпшать і спростять умови інвестування. Саме за вдалого інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості Україна зможе досягнути високих показників і стати однією з успішних держав світу.

Список використаної літератури

1. Гуткевич С. О. Формування інвестиційної привабливості аграрного сектору економіки : підручник / С. О. Гуткевич. – К. : Національний науковий центр, 2004. – 384 с.
2. Сайт журналу «Гордон юа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gordonua.com/news/politics/ukraina-zanimaet-trete-mesto-v-reytinge-stran-s-naibolshim-obemom-tenevoy-ekonomiki-issledovanie-195533.html>.
3. Сайт журналу «Гроші в кредит» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://groshi-v-kredit.org.ua/chomu-v-ukrajini-kosmichni-stavky-za-kredytamy.html>.
4. Сайт журналу «Європейська правда» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.euro-integration.com.ua/news/2017/07/3/7067975/>.
5. Крихівська Н. О. Інвестиційна привабливість України: основні проблеми та шляхи їх вирішення / Н. О. Крихівська, Г. М. Чернишова // Економіка і суспільство. – 2017. – № 9. – С. 260–264.
6. Протасов В. Н. Теорія держави і права : навч. посіб. / В. Н. Протасов. – М. : Новый юрист, 1999. – 240 с.
7. Сайт журналу «МЦПД» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf.
8. Савіцька О. П. Особливості залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України / О. Савіцька, Т. Бай // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – № 24.1. – С. 277–283.

9. Струніна В. Шляхи поліпшення інвестиційного клімату в Україні / В. Струніна // Економіка України. – 2001. – № 9. – С. 11–16.

References

1. Gutkevich, S. O. (2004). *Formuvannya investytsiynoyi pryvablyvosti ahrarnoho sektoru ekonomiky* [Formation of investment attractiveness of the agrarian sector of the economy]. Kyiv : Natsionalnyi naukovyi tsentr [in Ukrainian].
2. Sayt zhurnalu «Hordonyua» [Site of the magazine «Gordon ua»]. (n.d.). *gordonua.com*. Retrieved from <http://gordonua.com/news/politics/ukraina-zanimaet-trete-mesto-v-reytinge-stran-s-naibolshim-obemom-tenevoy-ekonomiki-issledovanie-195533.html> [in Ukrainian].
3. Sayt zhurnalu «Hroshi v kredyt» [Site of the magazine Money in the Credit]. (n.d.). *groshi-v-kredit.org.ua*. Retrieved from <http://groshi-v-kredit.org.ua/chomu-v-ukrajini-kosmichni-stavky-za-kredytamy.html> [in Ukrainian].
4. Saytzhurnalu Yevropeys'ka pravda [Site of the magazine European truth]. (n.d.). *www.eurointegration.com.ua*. Retrieved from <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/07/3/7067975/> [in Ukrainian].
5. Krykhivs'ka, N. O., & Chernyshova, H. M. (2017). Investytsiyna pryvablyvist' Ukrainy: osnovni problemy ta shlyakhy yikh vyreshennya [Investment attractiveness of Ukraine: main problems and ways of their solution]. *Ekonomika i suspil'stvo – Economics and Society*, 9, 260–264 [in Ukrainian].
6. Protasov, V. N. (1999). *Teoriya derzhavy i prava* [Theory of state and law]. Moscow : Novyy yurist [in Russian].
7. Sayt zhurnalu MCPD [Site of the magazine MCPD]. (n.d.). *icps.com.ua*. Retrieved from http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf [in Ukrainian].
8. Savits'ka, O. P. (2014). Osoblyvosti zaluchennya pryamykh inozemnykh investytsiy v ekonomiku Ukrainy [Features of attraction of direct foreign investments into the economy of Ukraine]. *Naukovyy visnyk NLTU – Scientific herald of NLTU*, 24.1, 277–283 [in Ukrainian].
9. Strunina, V. (2001). Shlyakhy polipshennya investytsiynoho klimatu v Ukraini [Ways of Improving the Investment Climate in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 9, 11–16 [in Ukrainian].

УДК 336.71.078.3

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ У ФІНАНСОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Пшик Богдан Іванович,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: pshykb1978@ukr.net

Анотація. Досліджено сутність антикризового управління у фінансовій діяльності банків. З позицій формування механізму антикризового управління фінансовою діяльністю банків конкретизовано основні принципи: комплексності, функціональності, прозорості, керованості, оптимальності, ефективності; превентивності. Здійснено систематизацію методів антикризового управління у фінансовій діяльності банків у розрізі державного рівня і рівня комерційних банків.

Ключові слова: криза, антикризове управління, механізм антикризового управління, фінансова діяльність банку.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 2; бібл.: 6.

ANTI-CRISIS MANAGEMENT IN THE FINANCIAL ACTIVITY OF THE BANK: THEORETICAL-METHODOLOGICAL ASPECTS

Pshik Bogdan,
Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Finance
of the Lviv Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: pshykb1978@ukr.net

Abstract. The article analyzes the essence of crisis management in the financial activities of banks. Crisis management of banks should be considered from the standpoint of the development of appropriate strategies within which uses a number of tools and measures to identify, prevent and neutralize the crisis in order to achieve strategic objectives banking. From the point of view of forming the mechanism of crisis management of financial activities of banks, the main principles of it are specified: complexity, functionality; Transparency; controllability; optimality; efficiency; preventive.

The sequence of forming the mechanism of crisis management of financial activity of banks is proposed: the definition of clear strategic guidelines in the process of ensuring the development of the bank; definition of the goals of crisis management; formulation of the principles of crisis management of the financial activities of the bank; development of a model, methods and procedures that provide maximum effect in the implementation of the strategy of crisis management and crisis management measures.

High probability of occurrence of crisis phenomena in the process of banks activity necessitates the introduction of specialized measures to counteract their development and neutralization. Systematize the instruments of crisis management in the financial activities of banks (financial, organizational, managerial, information-analytical and legal) in the context of state level and the level of commercial banks aimed at early detection and resolution of problems to prevent the crisis.

Keywords: crisis, crisis management, crisis management mechanism, financial activity of the bank.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 2; bibl.: 6.

АНТИКРИЗИСНОЕ УПРАВЛЕНИЕ В ФИНАНСОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БАНКА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Пшик Богдан Иванович,
доктор экономических наук, профессор,
заведующий кафедрой финансов
Львовского образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: pshykb1978@ukr.net

Аннотация. Исследована сущность антикризисного управления в финансовой деятельности банков. С позиций формирования механизма антикризисного управления финансовой деятельностью банков конкретизированы основные принципы: комплексности, функциональности, прозрачности, управляемости, оптимальности, эффективности, превентивности. Проведена систематизация методов антикризисного управления в финансовой деятельности банков в разрезе государственного уровня и уровня коммерческих банков.

Ключевые слова: кризис, антикризисное управление, механизм антикризисного управления, финансовая деятельность банка.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 2; библи.: 6.

Вступ. Посилення процесів глобалізації та фінансової інтеграції в сучасному світі потенційно підвищують імовірність виникнення та розповсюдження кризових явищ, зумовлюють появу нових викликів і загроз як на рівні національних економік, так і в окремих сферах. За таких обставин актуалізується завдання розробки ефективних управлінських рішень і формування системи заходів антикризового управління діяльністю банків, які виконують функцію збереження суспільного капіталу, тому до їх фінансової стійкості та надійності пред'являються особливо високі вимоги.

Кризові умови, в яких тривалий час перебуває вітчизняна банківська система, викликані низкою причин, серед яких слід назвати наявні інституційні та структурні диспропорції в економіці України, нестабільність грошового ринку в умовах девальвації гривні, недотримання цільових орієнтирів інфляції при переході на режим інфляційного таргетування. Банківські установи понесли суттєві втрати, викликані не стільки наслідками військово-політичної ситуації, скільки негативною динамікою росту простроченої заборгованості, доларизацією кредитів, необхідністю формування резервів під ризикові активи, зростанням ризиків операційної, інвестиційної та фінансової діяльності банків.

Дефіцит ліквідності на внутрішньому міжбанківському ринку, необхідність розраховуватися за своїми зобов'язаннями, зниження рівня довіри до банків призвели до розбалансованості структури активів і пасивів більшості банківських установ України, від'ємного фінансового результату й актуалізувало потребу розроблення теоретичних і методологічних основ антикризового управління фінансовою діяльністю банків.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Питанням дослідження теоретичних, методологічних і практичних аспектів антикризового управління присвятили низку праць науковці і практики, зокрема О. І. Барановський, О. Д. Вовчак, І. Б. Івасів, В. І. Міщенко, В. С. Стельмах, Т. С. Смовженко, П. М. Чуб та ін. Однак, попри значний науковий доробок учених, дальшого дослідження потребують питання, пов'язані з удосконаленням методології антикризового управління фінансовою діяльністю банків. Тому метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних основ антикризового управління фінансовою діяльністю банків України.

Результати дослідження. Попри вживання в теорії та практиці банківництва терміна «антикризове управління», розуміння його сутності науковці визначають неоднозначно (табл. 1).

Таблиця 1

Сучасні підходи до розуміння сутності антикризового управління у банку

Автор	Визначення
О. І. Барановський [1]	Система управління, що має всебічний характер та направлена на попередження та усунення несприятливих явищ, з використанням наявних ресурсів та потенціалу банку, або реалізації спеціальних процедур (таких, як санація, реструктуризація, банкрутство, ліквідація).
В. Я. Вовк [2, с. 42]	Комплекс заходів щодо виявлення кризових факторів, профілактики, своєчасної діагностики, попередження і нейтралізації кризових явищ, спрямований на досягнення цілей стратегії та прогресивний розвиток.
Л.М. Перехрест, В.В. Бриштін [3, с. 246]	Фінансові відносини, що являють собою комплексну систему управлінських заходів щодо діагностики, попередження, нейтралізації та подолання кризових явищ з метою підвищення рівня фінансової безпеки, зниження наслідків ураження кризою та подальшого розвитку банку шляхом використання всього потенціалу сучасного менеджменту.
Ю. С. Ребрик [4, с. 204]	Процес застосування відповідних економічних та соціальних процедур із профілактики і/або оздоровлення банку з метою запобігання чи підвищення його платоспроможності.

Таким чином, аналіз наукових праць показав відсутність усталеного підходу до розкриття суті антикризового управління у банку. Узагальнення наявних теоретичних підходів дозволило нам констатувати, що антикризове управління банками доцільно розглядати з позицій розроблення відповідних стратегій, у межах яких використовується низка інструментів і заходів, спрямованих на виявлення, запобігання і нейтралізації кризових явищ з метою досягнення страте-

гічних цілей банківської діяльності. Іншими словами, антикризове управління здійснюється з метою відновлення нормального стану, усунення внутрішніх причин кризи і забезпечення готовності банку до нових випробувань.

Оскільки менеджмент у банках за сферами і напрямками діяльності охоплює фінансову та організаційну складові, які мають бути взаємоузгодженими в межах загальної концепції управління установою, то система

антикризового управління банківською діяльністю може розглядатись у контексті діагностики фінансових та організаційних кризових явищ і загроз. На всіх рівнях банківської діяльності фінансова складова є визначальною, що дає підстави актуалізувати питання антикризового управління власне фінансовою діяльністю банку, яку слід розглядати з позицій реалізації банками відносин із власниками, клієнтами, інвесторами, фінансовими інститутами, центральним банком і державою, що виникають у процесі формування, регулювання, розподілу і використання фінансових ресурсів з метою своєчасного виконання фінансових зобов'язань й отримання прибутку. Тому основними об'єктами антикризового управління фінансовою діяльністю банку є його активи і пасиви, кредитний та інвестиційний портфель, ліквідність, прибутковість, фінансові ризики, фінансові результати, резерви, а також процеси фінансового планування, бюджетування і контролю.

На думку Л. В. Кузнецової, фінансову діяльність банку треба розглядати на двох рівнях. На першому рівні – це фінансова діяльність у вузькому розумінні, яка охоплює комплекс завдань із формування фінансового результату діяльності банку, визначенню прибутку та обсягів податків, розрахунку основних фінансових показників, що характеризують ефективність діяльності банку. На другому рівні – фінансова діяльність банку в широкому розумінні, що є комплексним поняттям і має три складові: здійснення банківських операцій, формування та використання фінансових ресурсів, визначення й аналіз фінансових результатів. Таким чином, під фінансовою діяльністю банку потрібно розуміти всі заходи та операції, пов'язані з акумуляцією власного, залученого і позичкового капіталів, їх використанням, примноженням (зростанням вартості) та своєчасним поверненням [5, с. 202].

Виходячи з цього, концепція формування механізму антикризового управління фінансовою діяльністю банку повинна базуватися на чітко поставлених цілях і завданнях, обґрунтованих способах досягнення поставлених орієнтирів, пов'язаних із потрібними фінансовими ресурсами.

Саме тому для формування механізму антикризового управління фінансовою діяльністю банків доцільно:

- визначити чіткі стратегічні орієнтири у процесі забезпечення розвитку банку;
- визначити цілі антикризового управління, які мають бути адекватними тенденціям зміни зовнішнього і внутрішнього середовищ банку, його внутрішньому потенціалові, а також забезпечувати розв'язання наявних фінансових проблем із найменшими втратами для банку;
- сформулювати принципи антикризового управління фінансовою діяльністю банку, які визначають вимоги до розвитку його фінансової структури, процесу антикризового управління загалом і процесу ухвалення фінансових рішень;
- розробити архітектуру механізму антикризового управління фінансовою діяльністю банку

й окремих його складових, а саме моделі, методів і процедур, що забезпечило б максимальний ефект у процесі реалізації стратегії антикризового управління й антикризових заходів;

- визначити набір дійових стратегій антикризового управління, спрямованих на подолання саме того виду кризи, яка виникла в банку;
- розробити методи, моделі і процедури розроблення й ухвалення управлінських рішень у процесі вибору та реалізації дійової стратегії антикризового управління.

Відповідно основними цілями антикризового управління фінансовою діяльністю банку повинні бути такі: залучення необхідного обсягу ресурсів виходячи із параметрів потреби у грошових коштах; забезпечення належної якості активів банку, особливо кредитного та інвестиційного портфеля; підтримка оптимального співвідношення у залученні та розміщенні фінансових ресурсів як за термінами, так і за обсягами; відновлення платоспроможності і фінансової стійкості установи банку; постійна діагностика фінансової діяльності в контексті ідентифікації проблемних і кризових явищ; нейтралізація проявів наслідків впливу кризових процесів на фінансову діяльність банку та їхньому запобіганню; розроблення дієвих механізмів та аварійних планів виходу банку з кризи.

Трактування сутності антикризового управління фінансовою діяльністю актуалізує необхідність окреслення принципів як обмежувальних чинників його застосування. З позицій формування дієвого механізму антикризового управління фінансовою діяльністю банків такими принципами можуть бути: *комплексність* (цілісне охоплення фінансових проблем); *функціональність* (забезпечення виконання підрозділами антикризового управління завдань відповідно до поставлених цілей, узгодження та розмежування їх функцій щодо діагностики, моніторингу, вироблення антикризових заходів, прийняття управлінських рішень); *прозорість* (забезпечення прозорості антикризових заходів та інформаційних потоків щодо ситуації в банківській установі); *керованість* (мінімізація рівнів підпорядкованості та оптимізація об'єктів, які підпадають під антикризове управління); *оптимальність* (обґрунтування витрат на проведення антикризових заходів залежно від ухвалених рішень і першочергове використання внутрішніх резервів); *ефективність* (відновлення в результаті антикризового управління основних показників фінансової стійкості, реалізація антикризових заходів із позицій досягнення цільових показників і критеріїв); *превентивність* (застосування методів ранньої діагностики і прогнозування кризових процесів у фінансовій діяльності банку).

Основою механізму антикризового управління фінансовою діяльністю банку повинна виступати його фінансова політика, яка реалізується через концепцію розвитку фінансової діяльності, стратегічними цілями у сфері формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, а також сукупністю заходів, що здійснюються органами управління для досягнення поставлених цілей.

У фінансовій науці доцільно розглядати три види антикризового управління фінансовою діяльністю банку, а саме: передкризове управління (для своєчасного виявлення й ухвалення рішень для запобігання кризам, що передбачає систему профілактичних заходів); управління в умовах кризи, що передбачає стабілізацію нестійких станів і оцінку кризової ситуації, виявлення факторів, що зумовили виникнення кризи, вивчення слабких і сильних сторін установи, оцінку потенційних можливостей щодо подолання кризи, пошук шляхів мінімізації негативних її наслідків, відновлення фінансової стійкості; управління процесами виходу з кризи, яке здійснюють для мінімізації втрат і втрачених можливостей під час виведення установи з кризи, обґрунтування стратегічної програми виходу з кризи, оперативне виявлення відхилень фактичних

результатів реалізації програм оздоровлення від передбачених стратегічною програмою і розроблення системи заходів щодо їх ліквідації [6].

Це означає, що антикризове управління має готуватися ще тоді, коли банк перебуває в нормальному стані, аби швидко «включити» аварійний механізм порятунку, а не проводити експерименти з трансформаціями.

З огляду на погіршення фінансового стану і збиткову діяльність багатьох установ банків, низький рівень капіталізації та ліквідності, а також значне погіршення якості їхніх активів існує об'єктивна потреба в розробленні належних заходів антикризового управління, спрямованих на поліпшення фінансової діяльності банків і стабілізацію їх функціонування загалом (табл. 2).

Таблиця 2

Заходи антикризового управління у фінансовій діяльності банків

Види антикризових заходів	На рівні держави	На рівні установи банку
Нормативно-правові	- удосконалення законодавчої та нормативної бази з питань антикризового управління; - надання методичної допомоги банкам у процесах антикризового управління	розроблення внутрішніх нормативно-правових документів з антикризового управління
Інформаційно-аналітичні	інформаційна підтримка банків з питань антикризового управління фінансовою діяльністю	- попередня діагностика і прогнозування кризових процесів; - проведення стрес-тестування; - розроблення програм фінансового оздоровлення, планів антикризового управління; - оцінка якості активів і пасивів
Організаційно-управлінські	- створення санаційних і бридж-банків для управління проблемними активами банківського сектору; - формування ефективних механізмів реструктуризації банків за участі держави; - здійснення банківського нагляду; - виведення з ринку проблемних банків	- розроблення і впровадження систем ризик-менеджменту; - аутсорсинг; - бенчмаркінг; - скорочення персоналу; - формування позитивного іміджу банку; - процедури реструктуризації; - закриття неприбуткових філій; - відмова від неперспективних напрямів бізнесу
Фінансові	- здійснення операцій рефінансування і надання стабілізаційних кредитів; - підвищення рівня захисту депозитів; - зниження норм обов'язкових резервів; - надання державних гарантій; - участь держави у процесах капіталізації банків; - реструктуризація податкових зобов'язань і перегляд системи оподаткування	- диверсифікація ресурсної бази та активів; - установлення внутрішніх фінансових нормативів і лімітів; - залучення довгострокових ресурсів у формі інструментів капіталу і на умовах субординованого боргу; - реструктуризація фінансової заборгованості; - продаж активів; - упровадження нових методів управління прибутком

Аналізуючи таблицю, бачимо, що не тільки на рівні держави доцільно здійснювати стратегічні заходи антикризової політики держави, спрямовані на фінансове оздоровлення банків і підвищення їхньої фінансової стійкості, а й на мікрорівні, які втілюються у функціонуванні комплексних систем антикризового управління і різноманітних заходів фінансового, організаційного та інформаційного характеру.

Висновки. Результати аналізу досліджень науковців на тематику антикризового управління фінансовою діяльністю в банківських установах свідчать про

недостатню комплексність і ступінь дослідження цього питання.

Саме тому на перший план виходить питання більш поглибленого вивчення і систематизації теоретико-методологічних аспектів антикризового управління в банківських установах.

Висока ймовірність виникнення кризових явищ у процесі діяльності банків зумовлює доцільність упровадження спеціалізованих заходів протидії їх розвитку та нейтралізації. Такі заходи повинні мати комплексний характер і сприяти стабілізації фінансового

сектору та відновленню довіри як до окремих банків, так і до банківської системи загалом. Це дасть змогу створити гнучку систему управління, яка своєчасно реагуватиме на негативні зміни зовнішнього середовища, а також сприятиме відновленню позитивних тенденцій розвитку банківського сектору економіки.

Держава відіграє особливу роль у процедурі антикризового управління банківським сектором. Тому

до інструментів державного антикризового управління варто включити, окрім фінансових, організаційно-управлінських, інформаційно-аналітичних і нормативно-правових інструменти, які спрямовані на своєчасне виявлення та розв'язання проблем щодо запобігання кризі, а також інструменти державного управління, що спрямовані на мінімізацію можливості повторення кризової ситуації в майбутньому.

Список використаної літератури

1. Барановський О. Антикризові заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн / О. Барановський // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 4. – С. 8–19.
2. Вовк В. Я. Забезпечення фінансової стійкості банківської системи в умовах кризи / В. Я. Вовк, Ю. В. Дмитрик // Фінанси, банки, інвестиції : науковий вісник. – 2011. – № 2. – С. 41–44.
3. Перехрест Л. Антикризове управління як чинник підвищення рівня фінансової безпеки банків / Л. Перехрест, В. Бриштін // Гроші, фінанси і кредит. – 2010. – С. 245–249.
4. Ребрик Ю. С. Система антикризового управління в банку / Ю. С. Ребрик // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2009. – № 2 (76). – С. 204–210.
5. Кузнецова Л. В. Сутність та основні складові системи управління фінансами банку / Л. В. Кузнецова // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України : зб. наук.-техн. пр. – Львів : Національний лісотехнічний університет України, 2009. – Вип. 19. – С. 196–205.
6. Костогриз В. Аспекти антикризового управління банківською діяльністю в Україні / В. Костогриз // Економічний аналіз. – 2010. – Вип. 7. – С. 156–158.

References

1. Baranovsky, O. (2009). Antykryzovi zakhody uryadiv i tsentral'nykh bankiv zarubizhnykh krayin [Anti-crisis measures of governments and central banks of foreign countries]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrayiny – Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 4, 8–19 [in Ukrainian].
2. Vovk, V. J. (2011). Zabezpechennya finansovoyi stiykosti bankivskoyi systemy v umovakh kryzy [Ensuring financial stability of the banking system in a crisis]. *Finansy, banky, investytsiyi – Finance, Banks, Investments*, 2, 41–44 [in Ukrainian].
3. Perekhrest, L. (2010). Antykryzove upravlinnya yak chynnyk pidvyshchennya rivnya finansovoyi bezpeky bankiv [Anticrisis management as a factor in raising the level of financial security of banks]. *Hroshi, finansy i kredyt – Money, finance and credit*, 245–249 [in Ukrainian].
4. Rebyrk, Yu. S. (2009). Systema antykryzovoho upravlinnya v banku [System of crisis management in the bank]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny – Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 2 (76), 204–210 [in Ukrainian].
5. Kuznyetsova, L. V. (2009). Sutnist ta osnovni skladovi systemy upravlinnya finansamy banku [The essence and main components of the financial management system of the bank]. *Naukovyy visnyk Natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrayiny – Scientific Bulletin of the National Forestry University of Ukraine*, 19, 196–205 [in Ukrainian].
6. Kostohryz, V. (2010). Aspekty antykryzovoho upravlinnya bankivskoyu diyalnistyu v Ukrayini [Aspects of crisis management of banking in Ukraine]. *Ekonomichnyy analiz – Economic analysis*, 7, 156–158 [in Ukrainian].

УДК 336.717

КЛАСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ БАНКІВСЬКОГО РИТЕЙЛУ І ЧИННИКІВ, ЩО НА НИХ ВПЛИВАЮТЬ

Козьмук Наталія Ігорівна,
доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: Kozmuk_natalia@ukr.net

Демченко Андрій Михайлович,
аспірант
ДВНЗ «Університет банківської справи»

Анотація. Розглянуто поняття ризику, економічного ризику, банківського ризику, ризику банківського ритейлу. Описано умови виникнення економічного ризику. Крім того, описано групи ризиків, які виникають залежно від напрямку ведення реалізаційної політики. Розглянуто фактори, від яких залежить рівень ризику банківського ритейлу. Здійснено поділ ризиків за стадіями інноваційних заходів, що впроваджуються банківською установою. Запропоновано перелік цілей, які мають бути досягнені упродовж впровадження заходів з інноваційного банківського ритейлу.

Ключові слова: ризик, економічний ризик, банківський ризик, ризик банківського ритейлу, реалізаційна політика, банківська установа, фактори виникнення ризику, інноваційні заходи, інноваційний банківський ритейл.

Формул: 0; рис.: 1; табл. 0; бібл.: 13.

CLASSIFICATION OF RISKS OF BANK RETAIL AND FACTORS AFFECTING IT

Kozmuk Natalia,
Ph. D. in Economics, Associated Professor,
Associated Professor of the Department of Finances
of the Lviv Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: Kozmuk_natalia@ukr.net

Demchenko Andrey,
Postgraduate Student
of SHEI «Banking University»

Annotation. The concept of risk, economic risk, bank risk, and the risk of banking retail is considered in this paper. Conditions of economic risk are described. In addition, groups of risks are described which depend on the direction of implementation policy implementation. The factors on which the level of banking retail banking risk depends on are considered. The division of risks according to the stages of innovative measures implemented by the banking institution is implemented. The list of goals to be achieved during the implementation of measures on innovative retail banking is proposed.

Keywords: risk, economic risk, bank risk, banking retail risk, implementation policy, banking institution, risk factors, innovative measures, innovative banking retail.

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 0; bibl.: 13.

КЛАССИФИКАЦИЯ РИСКОВ БАНКОВСКОГО РИТЕЙЛА И ПРИЧИН, КОТОРЫЕ НА НИХ ВЛИЯЮТ

Козьмук Наталья Игоревна,
доцент, кандидат экономических наук,
доцент кафедры финансов
Львовского образовательно-научного института
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: Kozmuk_natalia@ukr.net

Демченко Андрей Михайлович
аспірант
ГВУЗ «Університет банківського дела»

Аннотация. Рассмотрены понятия риска, экономического риска, банковского риска, риска банковского ритейла. Описаны условия возникновения экономического риска. Кроме того, описаны группы рисков, которые возникают в зависимости от направления ведения реализационной политики. Рассмотрены факторы, от которых зависит уровень риска банковского ритейла. Проведено разделение рисков за стадиями инновационных нововведений, которые осуществляются банковским учреждением. Предложен перечень целей, которые должны быть достигнуты на протяжении проведения мероприятий по инновационному банковскому ритейлу.

Ключевые слова: риск, экономический риск, банковский риск, риск банковского ритейла, реализационная политика, банковское учреждение, факторы возникновения риска, инновационные мероприятия, инновационный банковский ритейл.

Формул: 0; рис.: 1; табл. 0; библи.: 13.

Вступ. В умовах динамічного розвитку роздрібно-го банківського бізнесу і зростання конкуренції вітчизняні банки починають приділяти особливу увагу власним споживачам, розуміючи, що успішність діяльності банків у майбутньому залежатиме від довготривалих тісних партнерських відносин із клієнтами і від рівня їхньої задоволеності наданими послугами.

У сучасному процесі управління поняття «ритейл» пов'язано із процесами і механізмами реалізації товарів та послуг кінцевим споживачам, тому воно досить часто ототожнюється із сукупністю механізмів і технологій роздрібних продажів. Постійне вдосконалення асортименту товарів і послуг, використання сучасних інформаційних технологій у роздрібних продажах вимагає розвитку механізмів ритейлу. Сучасний ритейл значно відрізняється від традиційної роздрібно торгівлі, яка була поширена ще декілька десятиліть тому як за формами, сферами розвитку, так і за галузями й видами товарів і послуг, що реалізуються. Якщо наприкінці 1990-х років у роздріб реалізовувалися, здебільшого, окремі види товарів, здебільшого у сфері торгівлі, то з переходом до постіндустріальної економіки ритейл поширився на фінансову сферу загалом і на банківський сектор зокрема. На сучасному етапі явище «ритейлу» ще й нерозривно пов'язане з процесом виникнення банківського ризику.

Аналіз досліджень і постановка завдання. На нашу думку, саме поглиблення теоретичної бази і розширення практичних рекомендацій є основою для вдосконалення етапів процесу управління ризиками банківського ритейлу, розглядом і вдосконаленням його класифікаційної бази, виявленням чинників та факторів, що спричиняють виникнення такого явища, як ризик банківського ритейлу.

Результати дослідження. Ураховуючи сучасні тенденції, явище ризику в банківській діяльності нагадує про себе все частіше. Традиційно категорія «ризик» характеризується як поєднання ймовірності та наслідків настання несприятливих подій. Або ж це невизначена подія чи умова, яка, в разі виникнення, має позитивний або негативний вплив на репутацію компанії, призводить до прибутку або втрат у грошовому вираженні.

Можемо навести кілька трактувань поняття «ризик». Зокрема, «ризик – це небезпека, можливість за-

знати збитку чи шкоди». Або ж: «ризик – це невизначеність, пов'язана з вартістю прибутків від інвестицій у кінці періоду». Отже, ризик завжди передбачає ймовірнісний характер результату, при цьому, в основному, під словом «ризик» найчастіше розуміють ймовірність отримання несприятливого результату (втрат), хоча його можна описати і як ймовірність отримати результат, відмінний від очікуваного. У цьому сенсі стає можливим говорити і про ризик збитків, і про ризик надприбутків, що, на нашу думку, повніше висвітлює зміст цієї категорії. У фінансових колах ризик – поняття, що стосується людських очікувань настання подій.

В умовах ринкової економіки ризик є ключовим елементом підприємництва. Термін «ризик» у грецькій мові означає «стрімчак» чи «скеля»; в італійській – трактується як «небезпека», «погроза». У літературі поширене судження про ризик не тільки як небезпеку, а й як можливість подолання невизначеності в ситуації неминучого вибору, і цей вибір може призвести, за якісної оцінки ймовірності досягнення результату, до позитивних наслідків. Підприємствам слід не уникати ризику, а вміти керувати ним. Одне з головних правил фінансово-господарської діяльності свідчить: не уникати ризику, а передбачити його, прагнучи знизити до більш низьких рівнів.

Під «економічним ризиком» розуміють такий вид ризику, який виникає під час будь-якої підприємницької діяльності, спрямованої на одержання прибутку і пов'язаної з виробництвом продукції, реалізацією товарів, наданням послуг, виконанням робіт; товарно-грошовими і фінансовими операціями; комерцією, а також реалізацією науково-технічних проєктів. Досить часто трапляється трактування підприємницького ризику, що виступає синонімом дефініції «економічний ризик». Підприємницький ризик – це об'єктивно-суб'єктивна економічна категорія, яка має ймовірнісний характер і характеризує невизначеність кінцевого результату діяльності, унаслідок можливого впливу (дії) на нього низки об'єктивних та/або суб'єктивних факторів, які не враховуються при його плануванні. На нашу думку, не варто ототожнювати ці два види ризику, оскільки категорія «економічний ризик» є ширшою щодо охоплення переліку суб'єктів, задіяних у ситуаціях, які можуть викликати ризик. Натомість, вважаємо, «підприємницький ризик»

охоплює тільки галузь «купівлі-продажу» і дрібного виробництва.

Для виникнення економічного ризику повинні виконуватися такі умови:

- ризик можливий тільки в тому разі, якщо є невизначеність, тобто відсутня вичерпна інформація про умови ухвалення рішень;
- економічний ризик має місце за певної зрілості економіки. В економіці з низьким рівнем виробництва на душу населення розвиток економіки практично детермінується стратегією виживання, суворою необхідністю забезпечення мінімальних потреб населення;
- ризик можливий тільки в тому разі, якщо є можливість активного керівництва й регулювання економіки;
- ризик можливий, якщо керівники матеріально зацікавлені в кінцевому результаті ухвалених рішень.

Для виникнення підприємницького ризику, на нашу думку, можна виділити дещо інші умови, а саме такі:

- підприємницький ризик має місце за умов формування і розвитку підприємницької діяльності;
- даний вид ризику виникає за умов неузгодженості податкового і господарського законодавства;
- підприємницький ризик часто виникає в разі некваліфікованого добору кадрового персоналу, задіяного в підприємницькій діяльності;
- ризик може виникати внаслідок «недофінансованості» діяльності і відсутності збалансованості грошових потоків.

Під «банківським ризиком» розуміють притаманну банківській діяльності можливість (імовірність) понесення кредитною організацією втрат і (або) погіршення ліквідності внаслідок настання несприятливих подій, пов'язаних із внутрішніми (складність організаційної структури, рівень кваліфікації службовців, організаційні зміни, плинність кадрів і т. д.) і (або) зовнішніми чинниками (зміна економічних умов діяльності кредитної організації, що застосовуються технології і т. д.).

Загальні і спеціальні підходи до оцінки ризиків банків і банківської системи розглянуто у працях таких вітчизняних і зарубіжних авторів, як А. Б. Камінський, Д. Гриньков, М. Фрост Стівен [1], А. А. Лобанов, А. В. Чугунов [2], В. В. Іванов, А. І. Малихіна та ін., а також у нормативних матеріалах Національного банку України.

Як зазначає у своїх працях Н. Р. Швець, складність процесу оцінки банківських ризиків визначається такими факторами:

- складністю банківського сектору як об'єкта аналізу;
- обмеженістю інформації про діяльність банківських установ, отримуваної з форм банківської звітності;
- недостатньою кількістю і недосконалістю розроблених нормативних документів, що

дозволяють проводити адекватну оцінку ризику;

- відсутністю систематизованої інформації для проведення комплексної оцінки величини ризику взятої до уваги банківської установи й банківської системи в цілому;
- відсутністю єдиного інформаційно-аналітичного простору, що поєднує всі джерела інформації про банківську систему, алгоритми й методи оцінки ризиків;
- відсутністю інформаційно-аналітичних систем для дистанційного аналізу ризиків банківської системи, що відповідають сучасним вимогам.

Існує безліч варіантів класифікації банківських ризиків. Найпоширеніша така: кредитні ризики, ризики ліквідності, ринкові ризики, операційні ризики [3].

Ми не погоджуємось із наведеною класифікацією, оскільки вважаємо її неповною і такою, що не враховує сучасні тенденції і виклики. Зокрема, відсутні: відсотковий і юридичний ризики. А також ризик інноваційних заходів.

На практиці ж з метою здійснення банківського нагляду Національний банк України виділив дев'ять категорій ризику, а саме: кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни відсоткової ставки, ринковий ризик, валютний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації, юридичний ризик і стратегічний ризик [4]. Ці категорії не є взаємовиключними; будь-який продукт або послуга може наражати банк на декілька ризиків. Однак для зручності аналізу Національний банк виявляє й оцінює ці ризики окремо.

Комерційні (реалізаційні, маркетингові) ризики – ризики, пов'язані з імовірністю втрат під час збуту продукції (послуг), а також у процесі взаємодії з контрагентами та партнерами з метою організації продажів. На думку О. П. Логвінової, І. М. Семененко, комерційні ризики є найбільш непередбаченими та найнебезпечнішими [6]. Це пояснюється важкопрогнозованістю споживчого попиту на реалізовану продукцію, його залежністю від багатьох чинників, які є дуже динамічними. При цьому ймовірність їхнього комерційного успіху нових послуг і товарів зазвичай виявляється значно нижчою, ніж імовірність їх технічного успіху. Необхідність формування попиту на нову продукцію потребує значних витрат, які не завжди вдається відшкодувати, а фактичні витрати на здійснення інновацій зазвичай значно перевищують плановий рівень. Отже, саме комерційна реалізованість продуктів (послуг) остаточно визначає їхню конкурентоспроможність і впливає на рівень ризику.

Якщо ж говорити про ризики процесу продажу банківського продукту, то процес їх ідентифікації й оцінки ускладнюється ще й специфікою банківських продуктів, послуг. А рівень ризику, що виникає, вважаємо, буде безпосередньо залежати: від платоспроможності населення; фінансового стану юридичних осіб; рівня розвитку економіки держави; адекватності політики держави у сфері регулювання ринку банківських послуг; упровадження інновацій продажу як

основної рушійної сили, що забезпечує ефективну реалізаційну політику банку.

Отже, категорію «ризик банківського ритейлу» пропонуємо розглядати як імовірність понесення банківською установою можливих втрат унаслідок настання окремих подій або їх сукупності в ході реалізації надаваних банком послуг, або продажу банків-

ських продуктів, створених у результаті провадження банківської діяльності.

Упровадження інновацій у діяльність банківської установи – це також певний фактор, що може спричинити виникнення ризиків. Складові процесу виникнення інноваційного ризику пропонуємо розглянути на *рис.*

Рис. Процес виникнення інноваційного ризику

Примітка. Розробка авторів

На нашу думку, для зниження ризику втрат у ході впровадження інновацій у реалізаційну політику банку особливу увагу варто приділити фінансуванню інновацій, зниженню рівня ризику втрати вкладеного капіталу і заподіяння збитків від їх упровадження.

Основними стимуляторами, що сприяють активізації діяльності зі створення банківських інновацій, ми визначили:

1) виникнення кризової ситуації за реалізації будь-яких процесів у банківській діяльності, а також необхідність їх негайної ліквідації за рахунок створення і впровадження банківських інновацій;

2) стратегічна потреба в інновації на перспективу.

Основним важливим чинником, що визначає створення і впровадження банківських інновацій за кризових явищ у кредитно-фінансовому інституті, виступає усунення проблем, пов'язаних із реалізацією банківських продуктів і послуг. У зв'язку з падінням попиту і зменшенням обсягу продажів продуктів і послуг банк несе не тільки матеріальні, але ще й репутаційні збитки, що може поставити кредитно-фінансовий інститут на грань виживання. В умовах гострої конкуренції на фінансовому ринку і під регулятивним впливом органів контролю створення і впровадження банківських інновацій сприяє ліквідації причин, що призвели до кризи.

Стратегічне впровадження банківських інновацій викликано перспективними прогнозами фінансової діяльності кредитних інститутів на банківському ринку, а також зміцнення і розширення займаних позицій банку на секторах фінансового ринку. Прикладом може служити прогноз втрат конкурентоспроможності як банку в цілому, так і окремих банківських продуктів і послуг, зниження репутації, виявлення незадоволених потреб клієнтів.

Основною метою впровадження банківських інновацій є підвищення конкурентоспроможності як

окремих продуктів і послуг, так і всієї організаційної структури банку в майбутньому.

Фінансування інновацій завжди пов'язане з ризиком втрати вкладеного капіталу і заподіянням збитків від упровадженної інновації. Оскільки завжди існує ризик неповернення витрачених інвестицій (ризик процентних ставок), то при підвищенні рівня ризику зростає очікування збільшення попиту на банківські послуги і продукти. Вирішальне значення при інноваціях мають селективні ризики, які проявляються в неправильному виборі напрямку інвестування в порівнянні з іншими видами вкладень.

В. О. Василенко пропонує «під ризиком в інноваційній діяльності підприємства розуміти ризик, що виникає при будь-яких видах діяльності, пов'язаних з інноваційними процесами, виробництвом нової продукції, товарів, послуг, їх операціями, комерцією, здійсненням соціально-економічних і науково-технічних проектів» [7]. В. Н. Гунін розуміє ризик інноваційної діяльності як «розмаїття її проміжних і остаточних результатів, які мають різну оцінку в очах інноваторів, інвесторів і інших учасників інноваційних процесів» [8]. Ризик інноваційної діяльності також визначається як можливість несприятливого здійснення процесу і/або результату впровадження нововведення. І. Ю. Івченко зазначає, що підприємницький ризик у багатьох випадках пов'язаний з освоєнням нової техніки й технології, пошуком резервів і підвищенням продуктивності праці та розуміє ризик в інноваційній діяльності як імовірність втрат, що виникають при вкладенні підприємницькою фірмою коштів у виробництво нових товарів і послуг, які, можливо, не знайдуть очікуваного попиту на ринку [9]. С. М. Ілляшенко визначає інноваційний ризик як загрозу виникнення втрат суб'єктами інноваційного процесу в результаті інноваційної діяльності [10].

В. Г. Мединський і Л. Г. Шаршукова дають таке визначення: «Ризик в інноваційному підприємстві – це ймовірність втрат, що виникають при вкладенні підприємницькою фірмою коштів у виробництво нових товарів і послуг, в розробку нової техніки й технології, які, можливо, не знайдуть очікуваного попиту на ринку, а також при вкладанні коштів у розробку управлінських інновацій, які не принесуть очікуваного ефекту» [11]. Ці ж автори визначають ризик в інноваційній діяльності як ризик помилкового вибору інноваційного проекту і виокремлюють його окремі чинники. Г. Д. Ковальов відзначає наявність групи ризиків, «які мають пошуковий характер і пов'язані з ймовірністю правильного вибору нової ідеї, нововведення» [12]. На думку І. Р. Бузько, у ринкових умовах «інноваційна діяльність найбільш пов'язана з ризиком, оскільки впровадження нових продуктів пов'язано з підвищеними витратами для підприємств і з формуванням попиту на нові вироби, який у системі ринкових відносин має ймовірнісний характер. Тому ризик в інноваційній діяльності розглядається як небезпека несприятливих подій у процесі формування і використання дослідницької, технологічної та стратегічної складових інноваційного потенціалу» [13].

Чинниками ризику в інноваційній діяльності банку є:

- прямі фінансові втрати через несприйняття новинки ринком;
- втрачені можливості внаслідок концентрації зусиль на безперспективних напрямках;
- втрати через перебудову налагодженої системи взаємодії з економічними суб'єктами, наприклад, у разі неможливості використання традиційних каналів збуту для реалізації інноваційної продукції;
- труднощі фінансування інноваційної діяльності, результат якої не цілком визначений;
- перебудова традиційної налагодженої системи функціонування й управління банком;
- великі витрати на залучення висококваліфікованих фахівців;
- втрата іміджу в разі невдачі інновації.

Також поняття інноваційних ризиків, причин їх виникнення детально розглянуто у працях Е. П. Мазур, Г. А. Смирнової, Н. М. Титової [5].

Зокрема, за стадіями інноваційних заходів ризику поділяють:

- на потенційні ризики на стадії вибору напрямків інноваційної діяльності;
- ризики на стадії розроблення інноваційної стратегії;
- ризики на кожній стадії здійснення інновації;
- ризики передчасного випуску нового товару через недостатнє опрацювання маркетингових факторів;
- ризики через можливе збільшення числа поставальників цієї чи аналогічної продукції, залучених перспективою зростання попиту;
- ризики, пов'язані з недоліками в забезпеченні інновацій;

- ризики розроблення і просування на ринок нової продукції;
- ризики неефективності системи контролю інновацій [5].

Таким чином, банківські інновації можуть надавати як позитивний вплив на розвиток і досягнення поставлених цілей комерційним банком, так і негативний – втрата вкладених інвестицій в інновації, заподіяння збитків.

Отже, пропонуємо виокремити такі групи ризиків, що виникають залежно від напрямку реалізаційної політики:

- ризик неправильно обраного напрямку банківського ритейлу;
- ризик неправильно оцінених перспектив інноваційного банківського ритейлу;
- ризик недостатньо ефективної матеріальної і кадрової бази обраного напрямку інновації;
- ризик низького рівня використання новітніх технологій у реалізаційному процесі;
- ризик відсутності патентної чистоти банківського продукту.

Інноваційний банківський ритейл як об'єкт дослідження ризику має низку особливостей. Головна з них обумовлена значною складністю процесу реалізації банківського продукту і самої оцінки цього процесу. Тому при аналізі ризику інноваційного банківського ритейлу необхідно переходити від побудови складних моделей оцінки ризику до детального опису факторів ризику і розроблення заходів щодо зниження кожного з них.

Серед факторів ризику інноваційного банківського ритейлу виділяємо:

- відсутність достатньої кількості кваліфікованих менеджерів у галузі інноваційного банківського ритейлу;
- недостатність коштів у галузі вдосконалення інноваційної бази;
- порушення технологій продажу банківського продукту;
- недостатній рівень фінансової роботи;
- низьку патентну культуру використання банківського продукту;
- невиконання умов збереження комерційної таємниці.

Управляти ризиками, пов'язаними з процесами інноваційного банківського ритейлу, досить складно, особливо беручи до уваги високу ймовірність невизначеності щодо можливого результату. Аналіз інноваційних ризиків і їх систематизація можуть дати інструменти до управління ризиками.

Отже, підсумовуючи, вважаємо, що впровадження заходів з інноваційного банківського ритейлу керівництву банківської установи необхідно поставити за мету досягнення таких цілей:

- ризики мають бути чітко окресленими й обумовленими;
- ризик повинен усвідомлюватися та реально оцінюватися керівництвом банківської установи;
- ризики мають бути в межах рівнів толерантності, встановлених спостережною радою;

- рішення з прийняття ризику мають відповідати стратегічним завданням діяльності банку;
- рішення з реагування на ризик мають бути конкретними, продуманими і чіткими;
- очікувана дохідність має компенсувати прийнятий ризик;
- розподіл капіталу має відповідати розмірам ризиків, на які наражається банк.

Список використаної літератури

1. Фрост С. М. Настільна книга банківського аналітика: гроші, ризики і професійні прийоми / М. Стівен Фрост ; за наук. ред. М. В. Рудя. – Дніпропетровськ : Баланс Бізнес Букс, 2006. – 672 с.
2. Энциклопедия финансового риск-менеджмента / под ред. А. А. Лобанова, А. В. Чугунова. – [3-е изд.]. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007. – 878 с.
3. Банковские риски: оценить, управлять, контролировать [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.risk-manage.ru/research/bank>.
4. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс] : затверджено постановою Правління Національного банку України від 02.08.2004 № 361. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04>.
5. Мазур Е. П. Инновационные риски в деятельности предприятия / Е. П. Мазур, Г. А. Смирнова, Н. М. Титова // Инновации. – 2001. – № 4–5 (41–42). – С. 68.
6. Логвінова О. П. Обґрунтування господарських рішень і оцінювання ризиків : навч. посіб. / О. П. Логвінова, І. М. Семененко. – Харків : Лідер, 2015. – 370 с.
7. Василенко В. О. Інноваційний менеджмент : навч. посібник / Василенко В. О., Шматко В. Г. ; за ред. В. О. Василенко. – [3-тє вид., випр. і доповн.]. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 440 с.
8. Гунин В. Н. Управление инновациями: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Модуль 7 / Гунин В. Н. и др. – М. : ИНФРА-М, 2000.
9. Івченко І. Ю. Економічні ризики : навч. посіб. / І. Ю. Івченко. – К. : Центр навч. літератури, 2004. – 304 с.
10. Ілляшенко С. Н. Совершенствование подходов к оценке риска проекта инновационного развития // Вісник Сумського державного університету. – 2001. – № 6–7. – С. 100–104. – (Серія «Економіка»).
11. Медынский В. Г. Риски в инновационном предпринимательстве / Медынский В. Г., Шаршукова Л. Г. // Инновационное предпринимательство. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 233 с.
12. Ковалев Г. Д. Основы инновационного менеджмента / Г. Д. Ковалев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. – 208 с.
13. Бузько І. Р. Економічний ризик та управління інноваційною діяльністю підприємства : навч. посібник / Бузько І. Р., Труніна І. М., Загірняк Д. М. – К. : ІЗМН, 1996. – 136 с.

Reference

1. Frost, S. M. (2006). *Nastilna knyha bankivskoho analityka: hroshi, ryzyky i profesiini pryimy* [Table book of banking analysts: money, risks and professional techniques]. (Eds. M. V. Rud). Dnipropetrovsk : Balans Biznes Buks [in Ukrainian].
2. Lobanov, A. A. & Chugunov, A. V. (Eds.). (2007). *Ehnciklopediya finansovogo risk-menedzhmenta* [Encyclopedia of financial risk management]. (3rd ed., rev). Moscow : Al'pina Biznes Buks [in Russian].
3. Bankovskie riski: ocenit', upravlyat', kontrolirovat' [Banking risks: assess, manage, control]. (n.d.). www.risk-manage.ru. Retrieved from <http://www.risk-manage.ru/research/bank> [in Russian].
4. Metodichni rekomendatsii shchodo orhanizatsii ta funktsionuvannia system ryzyk-menedzhmentu v bankakh Ukrainy, zatverdzeni postanovoiu Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 02.08.2004 r. № 361 [Methodical recommendations on the organization and functioning of risk management systems in banks of Ukraine, approved by the Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine from August 2, 2004, № 361]. (n.d.). zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04> [in Ukrainian].
5. Mazur, E. P., Smirnova, G. A., & Titova, N. M. (2001). *Innovacionnye riski v deyatel'nosti predpriyatiya* [Innovative risks in the enterprise]. *Innovacii – Innovations*, 4–5, 68 [in Russian].
6. Lohvinova, O. P., & Semenenko, I. M. (2015). *Obgruntuvannia hospodarskykh risheh i otsiniuvannia ryzykiv* [Rationale for business decisions and risk assessment]. Kharkiv : Lider [in Ukrainian].
7. Vasylenko, V. O. (Eds.), & Shmatko, V. H. (2005). *Innovatsiinyi menedzhment* [Innovation Management]. (3rd ed., rev.). Kyiv : Tsentrv navchalnoi literatury [in Ukrainian].
8. Gunin, V. N. et al. (2000). *Upravlenie innovatsiyami: 17-modul'naya programma dlya menedzherov «Upravlenie razvitie organizatsii»*. Modul' 7. [Management of innovations: a 17-module program for managers «Management of the development of the organization.» Module 7]. Moscow : INFRA-M [in Russian].
9. Ivchenko, I. Yu. (2004). *Ekonomichni riziki* [Economic Risks]. Kyiv : Tsentrv navchalnoi literatury [in Ukrainian].
10. Yllyashenko, S. N. (2001). *Sovershenstvovanye podkhodov k otsenke ryska proekta ynnovatsyonnoho razvytyia* [Improvement of approaches to risk assessment of the innovative development project]. *Visnyk Sumskoho derzhavnoho universytetu. Seriya «Ekonomika» – Visnyk of Sumy State University. The series «Economics»*, 6–7, 100–104[in Ukrainian].

11. Medynskij, V. G., & Sharshukova, L. G. (1997). Riski v innovacionnom predprinimatel'stve [Risks in innovative entrepreneurship]. *Innovacionnoe predprinimatel'stvo – Innovative entrepreneurship*. Moscow : INFRA-M [in Russian].
12. Kovalev, G. D. (1999). *Osnovy innovacionnogo menedzhmenta [Fundamentals of Innovation Management]*. Moscow : YUNITI-DANA [in Russian].
13. Buzko, I. R., Trunina, I. M., & Zahirniak, D. M. (1996). *Ekonomichniy ryzyk ta upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu pidpriemstva [Economic risk and management of innovative activity of the enterprise]*. Kyiv : IZMH.

УДК 657

ОРГАНІЗАЦІЯ РУХУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТОКІВ У ПРАКСЕОЛОГІЧНО-КАТАЛАКТИЧНІЙ МОДЕЛІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Боярко Ірина Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент,
начальник науково-дослідної частини
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: boyarko@ukr.net

Анотація. Обґрунтовано необхідність організації обліку підприємств у сучасних умовах на засадах праксеологічно-каталактичної моделі інформаційного забезпечення. Визначено загальні наукові положення організації руху інформаційних потоків у праксеологічно-каталактичній моделі інформаційного забезпечення стратегічного управління. Виділено взаємопов'язані контури руху інформації, взаємодія та інтегрування яких забезпечує адаптаційну спроможність підприємств ефективно функціонувати в середовищі, яке динамічно змінюється.

Ключові слова: модель інформаційного забезпечення, контролінг, кібернетичний підхід, рух інформації, ситуаційні сховища даних, стратегічне управління.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 0; бібл.: 8.

ORGANIZATION OF MOVEMENT OF INFORMATION FLOWS IN PRAXEOLOGICAL AND CATALACTICAL MODEL OF INFORMATIONAL SUPPORT OF STRATEGIC MANAGEMENT

Boiarko Iryna,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Head of the Research Department
of SHEI «Banking University»
e-mail: boyarko@ukr.net

Abstract. The article substantiates the need to organize accounting at enterprises under modern conditions on the basis of the praxeological and catallactical information support model. Necessary prerequisites for the formation of effective control systems are the ability to reflect the effects of the internal and external environment through the organization of information flows. The organization of the movement of information flows in the praxeological and catallactical model of information provision of value-oriented strategic management should be carried out in compliance with the basic provisions of the cybernetic approach. Scientific requirements to the organization of the movement of information flows in the praxeological and catallactical model of information support for strategic management are defined. Management information circulates in the form of closed circuits that provide self-regulation of economic interactions and databases, aimed at building up experience and consolidating useful properties in data warehouses and using modern data mining technologies. The cybernetic scheme of the praxeological-cataclastic controlling model determines the peculiarities of the integration of the subsystems of the accounting-control and informational and analytical support of value-oriented strategic management. This scheme is an integrated combination of the four circuits of management information management. Depending on the level of interconnection of the subsystems of information support, it is possible to allocate to the contours of simple information circulation and outlines of the extended information circulation.

Keywords: model of information support, controlling, cybernetic approach, information movement, situational data warehouses, strategic management.

Formulas: 0; fig.: 2; tabl.: 0; bibl.: 8.

ОРГАНИЗАЦИЯ ДВИЖЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ПОТОКОВ В ПРАКСЕОЛОГИЧЕСКО-КАТАЛАКТИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ

Боярко Ирина Николаевна,
кандидат экономических наук, доцент,
начальник научно-исследовательской части
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: boyarko@ukr.net

Аннотация. Обоснована необходимость организации учета на предприятиях в современных условиях на основе праксеологическо-каталактической модели информационного обеспечения. Определены общие научные положения организации движения информационных потоков в праксеологическо-каталактической модели информационного обеспечения стратегического управления. Выделены взаимосвязанные контуры движения информации, взаимодействие та интеграция которых обеспечивает адаптационную способность предприятий эффективно функционировать в динамически изменяющейся среде.

Ключевые слова: модель информационного обеспечения, контролинг, кибернетический подход, движение информации, ситуационные хранилища данных, стратегическое управление.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 0; библи.: 8.

Вступ. У сучасному конкурентному ринковому середовищі, яке динамічно змінюється під впливом глобалізаційних процесів, трансформуються зміст і значення облікової науки та практики. Відбувається посилення вимог до якості аналітичності управлінської інформації, на основі якої ухвалюють оперативні і стратегічні рішення, потрібні для підвищення адаптивності суб'єктів господарювання до змін внутрішнього і зовнішнього середовища їх функціонування. Дотримання цих вимог стає можливим тільки за умови переходу до нової моделі інформаційного забезпечення, спрямованої на розв'язання проблеми розширення емпіричної області обліку, вирішення накопичених протиріч та усунення недоліків динамічної теорії в частині надання більш адекватного і цілісного відображення діяльності підприємства у зовнішньому середовищі, урахування потреб та інтересів зовнішніх користувачів інформації.

Аналіз досліджень і постановка завдання. У своїх дослідженнях С. Леганчук [1] справедливо стверджує, що кумулятивний адитивно-послідовний розвиток теорій обліку передбачає виділення нової фундаментальної теорії обліку – каталактичної. Обґрунтуванню концепції інтегрованого каталактичного облікового забезпечення системи економічної безпеки підприємства для цілей управління в реалізації інвестиційних рішень, насамперед у частині вдосконалення обліку витрат інвестиційних проектів та операцій із похідними фінансовими інструментами, присвячені наукові дослідження К. Боримської [2]. При цьому обрання назви пояснюється тим, що поняття «каталактичний» у сучасній економічній науці означає розширення розуміння її предметної області та завдань, включення до її складу всієї системи суперечливих відносин ринкового обміну, що містить елементи внутрішнього і зовнішнього метаболізму, викликаних як внутрішніми, так і зовнішніми факторами діяльності підприємств.

Слід зауважити, що поняття «каталактика» («*catalactics*», від давньогрецького дієслова «*katallattein*» – «провадити бартер», «обмінюватись», «приймати до громади», «перетворювати з ворога на приятеля») було введено в науковий ужиток оксфордським професором політекономії, архієпископом у Дубліні Р. Уотлі (Richard Whately) у 30-х роках XIX століття для означення розширеного розуміння завдань економічної науки, що стали базовими положеннями класичного неолібералізму, предметом вивчення якого стали не тільки товарно-грошовий обмін, а вся система розширеного порядку людської взаємодії, заснована на раціональному виборі. У подальшому його зміст обґрунтовано в межах досліджень функціонування ринкового механізму представниками неавстрійської школи економічного неолібералізму – Л. Мізесом (Ludwig Heinrich Edlervon Mises) [3] і Ф.-А. Хаеком (Friedrich August von Hayek) для означення стану економіки, що характеризується виникненням спонтанного ринкового порядку [каталаксії (*catalaxy*)], який формується внаслідок взаємодії багатьох економічних агентів (підприємців, господарств) на основі розподілу праці, що утворює розширений порядок людської взаємодії.

У дослідженнях К. Боримської [2] і С. Легенчука [4] вказується на два можливі варіанти вдосконалення системи бухгалтерського обліку з метою надання достовірної інформації про вплив як внутрішніх, так і зовнішніх факторів для ухвалення обґрунтованих рішень в умовах формування постіндустріального суспільства і посилення глобалізаційних процесів – включення нових об'єктів до чинної системи обліку (названих ними каталактичною моделлю) або створення нової системи обліку, заснованої на потрібних рахунках. На нашу думку, суттєвим недоліком каталактичної моделі К. Боримської і С. Легенчука є орієнтація на «...відображення в активі балансу переваг зовнішнього середовища» [4, с. 227], тобто звуження

врахування впливів факторів зовнішнього середовища виключно до обліку і відображення позитивних впливів.

Разом з тим, оскільки за допомогою каталактичної системи рахунків відображаються результати досліджень причин приросту доходів і витрат за певний період під впливом сукупності економічних факторів, відповідно до обраної облікової політики підприємства, то можна зробити висновок, що вона спрямована як на реєстрацію зміни економічного поштовху (рушійних сил), так і на відображення результатів їх дії у фінансовій звітності підприємств. Це фактично нівелює відмінності між такою системою і системою потрібного обліку.

Принциповою відмінністю нової моделі обліку, що розвивається в результаті синергетичного розвитку господарського обліку, є її побудова на засадах інтегрування функцій управління з обліку, планування, аналізу та контролю в єдину систему інформаційного забезпечення – систему контролінгу. Завдання ефективної організації такої системи, зокрема в частині визначення особливостей руху інформаційних потоків у процесі управління, залишаються невирішеними.

Метою статті є обґрунтування необхідності трансформації сучасної моделі реалізації функцій обліку, аналізу та контролю на підприємствах у праксеологічно-каталактичну модель інформаційного забезпечення стратегічного управління, а також розроблення науково-методичних засад організації руху інформаційних потоків у такій моделі на основі кібернетичного підходу.

Результати дослідження. Розробляючи систему інформаційної підтримки стратегічного управління на підприємстві, слід урахувати, що в умовах інформаційного суспільства кожне підприємство функціонує не відособлено, а в певному інституціональному середовищі, в якому всі інститути взаємопов'язані через складну систему обмінних відносин та взаємодії. Відповідно, облікова система має бути зорієнтована на створення можливостей ефективного співробітництва через максимальне задоволення інформаційних потреб внутрішніх і зовнішніх користувачів інформації, урахування та узгодження інтересів усіх зацікавлених осіб.

При цьому слід урахувати, що основним напрямом забезпечення виконання новостворюваною моделлю обліково-контрольного та інформаційно-аналітичного забезпечення її цільового призначення є адекватне відображення в поточних і перспективних, ретроспективних і прогностичних оцінках майнового та фінансового стану підприємства обсягів трансакційних витрат, виникнення яких є необхідною умовою усунення дії ефекту асиметрії інформації та підвищення ступеня раціональності поведінки економічних агентів, зниження ризиковості господарської діяльності через розширення доступу до стратегічно важливої інформації.

Нам вбачається важливим акцентувати увагу в пошуку нової моделі інформаційного забезпечення системи управління підприємств не тільки на врахуванні впливу факторів зовнішнього середовища (що

передбачає її формування на засадах каталактичної теорії обліку), а й на чіткому цільовому призначенні відповідної інформаційної системи – створення умов для врахування та узгодження інтересів і потреб усіх зацікавлених осіб під час прийняття оперативно-тактичних і стратегічних рішень у діяльності підприємства. Це передбачає набуття праксеологічного характеру відповідною моделлю і відмову від її побудови на принципах тільки дескрептивно-кумулятивного опису явищ та процесів, які визначають стан, динаміку та перспективи розвитку підприємства.

Термін «праксеологічно-каталактична модель інформаційно-аналітичного та обліково-контрольного забезпечення» відображає цільове призначення такої моделі – урахування факторів внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства, усунення асиметрії інформації, узгодження та збалансування інтересів внутрішніх і зовнішніх користувачів інформації. Крім цього, до такої моделі слід вводити елементи попередньої та постопераційної (для цілей контролю і регулювання) аналітичної обробки інформації, а також забезпечувати інтеграцію з елементами механізму ціннісно-орієнтованого менеджменту.

Праксеологічно-каталактична модель інформаційного забезпечення ціннісно-орієнтованого управління на підприємствах може бути визначена як спосіб організації обліку, аналізу та контролю в системі стратегічно орієнтованого управління підприємством, який спрямований на максимальне задоволення інформаційних потреб у сфері відображення індивідуальної цінності підприємства для різних категорій осіб, зацікавлених у результатах його діяльності, у показниках ринкової вартості з урахуванням впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, за рахунок усунення асиметрії інформації і запобігання викривленню вартісної оцінки на основі узгодження та збалансування інтересів внутрішніх і зовнішніх користувачів інформації.

Побудова праксеологічно-каталактичної моделі обліково-контрольного та інформаційно-аналітичного забезпечення ціннісно-орієнтованого стратегічного управління на підприємстві, на нашу думку, має базуватися на загальнонаукових засадах універсальної методології функціонування механізмів управління у природних і соціально-економічних системах.

Методологічну основу обґрунтування напрямів формування праксеологічно-каталактичної моделі інформаційного забезпечення стратегічного розвитку підприємства та обґрунтування механізмів адаптації суб'єктів господарювання до динамічних змін навколишнього середовища, ризику і невизначеності становлять такі положення, сформульовані нами у результаті вивчення літературних джерел із відповідних проблем [1; 5; 6]:

1) необхідними передумовами формування ефективних систем управління є здатність до відображення впливів внутрішнього і зовнішнього середовища через організацію інформаційних потоків, пов'язана із загальною здатністю системи до відображення, з одного боку, та ефектами самонавчання і самоудосконалення, які сприяють розвитку системи і за-

кріпленню корисних властивостей, – з другого, які в підсумку призводять до формування замкнених контурів саморегулювання зв'язків економічної взаємодії та інформаційного обміну підприємства із бізнес-середовищем;

2) оперативна (циркулятивна) інформація, яка забезпечує стійкість структури в першому контурі інформаційної системи, проходить відбір на основі цільової функції та перетворюється у структурну інформацію, яка сконцентрована на другому контурі цієї системи і визначає шляхи й можливості утворення та становлення нових взаємодій і цільової зміни наявних, адаптації підприємства до впливів зовнішнього середовища;

3) ці два контури зворотного зв'язку в механізмі інформаційного забезпечення процесу управління утворюють «діалектичну єдність симетричного та асиметричного елементів, що здійснюють системуютворювальну функцію механізму управління» [1]

і розкривають сутність механізму саморозвитку; структурування підсистем забезпечення у праксеологічно-каталактичній моделі їх організації слід розглядати відповідно до циклу зворотних взаємозв'язків першого і другого контурів інформаційної системи: обліково-контрольне – на першому контурі, інформаційно-аналітичне забезпечення – на другому контурі інформаційної системи;

4) в інформаційному забезпеченні стратегічного управління увагу насамперед слід приділяти виявленню відхилень параметрів системи від норми (флуктуаціям), щоб забезпечити повноту вибірки для знаходження кращого варіанта для ухвалення рішень.

Кібернетичну схему праксеологічно-каталактичної моделі контролінгу, що враховує охарактеризовані контури зворотних зв'язків і визначає особливості інтеграції підсистем обліково-контрольного та інформаційно-аналітичного забезпечення ціннісно-орієнтованого стратегічного управління, представлено на рис. 1.

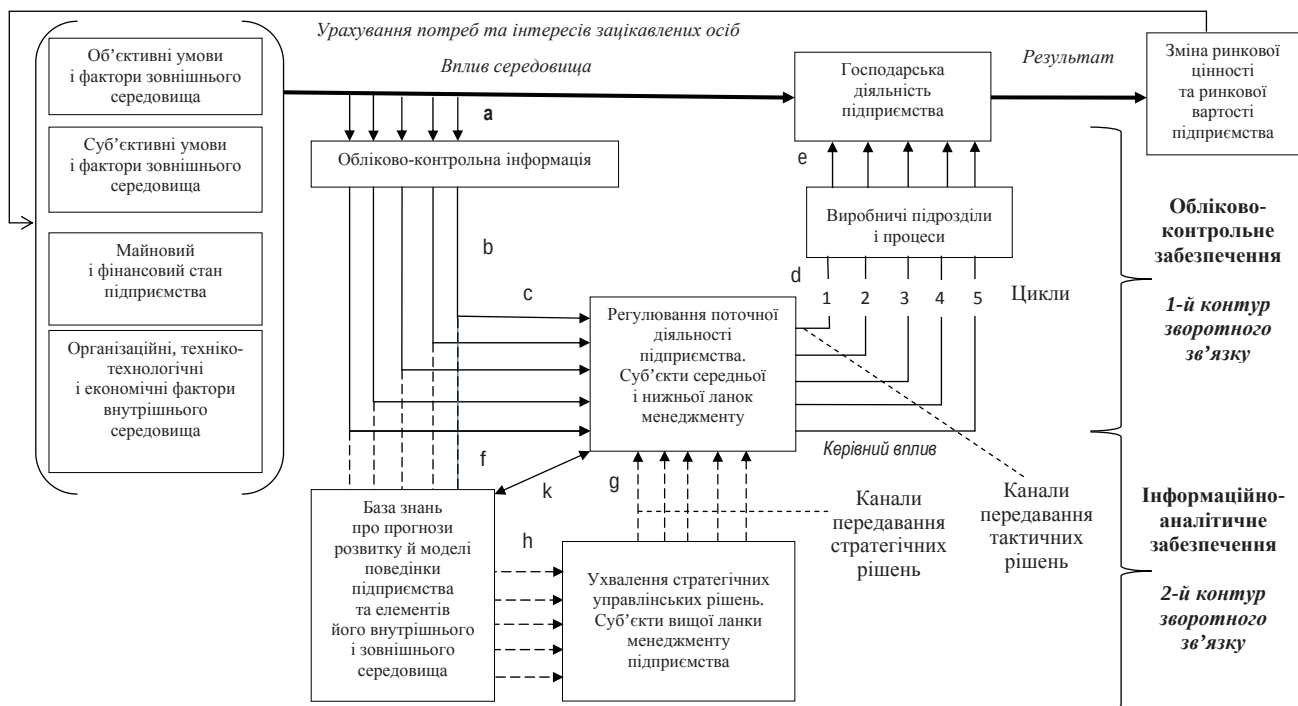

Рис. 1. Кібернетична схема руху інформаційних потоків у праксеологічно-каталактичній моделі контролінгу

Примітка. Адаптовано за [1; 6; 7].

Ця схема являє собою інтегроване поєднання двох, заснованих на засадах зворотного зв'язку контурів кругообігу управлінської інформації:

- контуру обліково-контрольного забезпечення (інформаційні потоки *abcde*), який є простим замкненим контуром із зворотним зв'язком на рівні звичайного саморегулювання діяльності підприємства (гомеостазису), що передбачає інформаційне забезпечення оперативного ухвалення управлінських рішень як реакції на короткострокові впливи середовища та разові взаємодії з ним;

- контуру інформаційно-аналітичного забезпечення (інформаційні потоки *fhgk*), який є простим замкненим контуром із зворотним зв'язком зі структурування ретроспективної та прогнозованої інформації, потрібної для обґрунтування стратегічних рішень, головним завданням якого є відбір корисної інформації та синтезування її в певні інформаційні структури досвіду та знань.

Взаємоінтегрування цих контурів виявляється в утворенні:

- розширеного контуру інформаційно-аналітичного забезпечення (інформаційні потоки

abfhg), який орієнтований на програмні зміни підходів до вирішення тактичних завдань відповідно до ухвалених стратегічних рішень, на визначення напрямів і шляхів розвитку підприємства на довгострокову перспективу;

- розширеного контуру обліково-контрольного забезпечення (інформаційні потоки *abfkde*), який функціонально спрямований на збереження досягнутої стійкості підприємства, зокрема збереження сформованої ринкової цінності та ринкової вартості підприємства, у змінюваних умовах функціонування.

Їх інтеграція досягається за рахунок постійного накопичення ретроспективної та перспективної інформації про стан внутрішнього і зовнішнього середовища, створення на цій основі бази знань про прогнози розвитку й моделі поведінки підприємства та елементів його внутрішнього і зовнішнього середовища в різних ситуаціях. Ефективна організація процесу накопичення такої інформації передбачає застосуван-

ня семантичних фільтрів, які дозволяють здійснювати відбір множини типових структур і запам'ятовувати різні варіанти можливих дій та відповідних їм реакцій внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства за різних умов функціонування, а також формування ситуаційних сховищ даних (*Data Warehouse – DW*) [8], які містять образи типових ситуацій (еталонів) стратегії та тактики управління для певних умов, напрацьовані за результатами досвіду функціонування як самого підприємства, так і його конкурентів.

Ситуаційні сховища даних (*Data Warehouse – DW*) є одним із компонентів сучасних інформаційних технологій інтелектуального аналізу даних (*Data Mining*), яка дозволяє виявляти приховані закономірності у формі значущих особливостей, кореляцій, тенденцій і шаблонів, тобто спрямована на реалізацію концепції шаблонів (паттернів), які відображають фрагменти багатоаспектних взаємозв'язків між даними про явища і процеси (рис. 2).

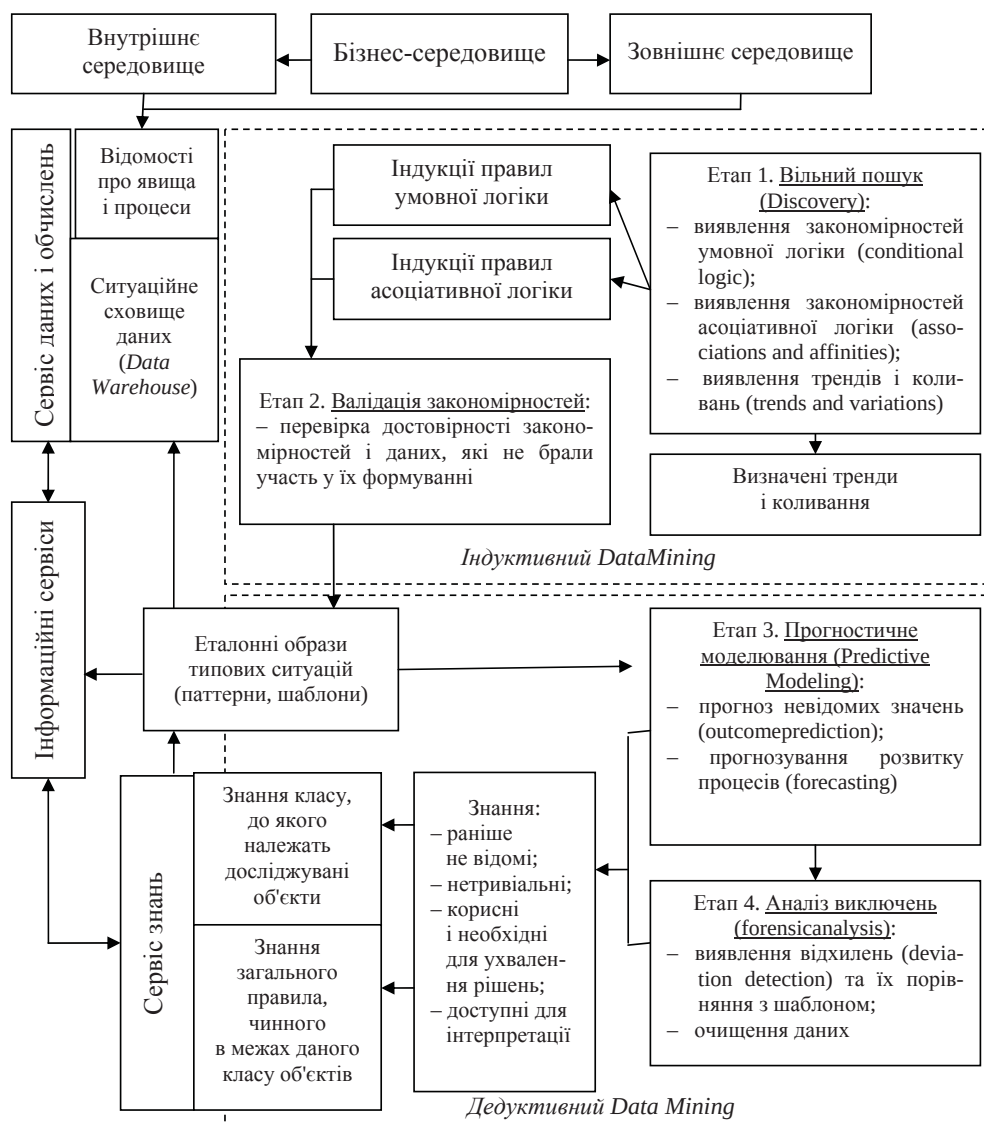

Рис. 2. Механізм реалізації технології інтелектуального аналізу даних (Data Mining)

Примітка. Розроблено автором

Data Mining за допомогою методів штучного інтелекту щодо уявлення й інтерпретації даних перетворює інформаційний масив, який зберігається в ситуативних сховищах, у цінну для ухвалення рішень інформацію – нові нетривіальні практично корисні знання, які надають цілісне уявлення про ситуацію у внутрішньому і зовнішньому середовищі.

За допомогою комплексної реалізації процедур індуктивного (який передбачає виявлення закономірностей і тенденцій та їх валідацію), так і дедуктивного (спрямованого на предикативне моделювання можливого розвитку явищ і процесів) *Data Mining* отримується кількісні та якісні характеристики фактичної або прогнозованої ситуації, які порівнюються з відповідними еталонними параметрами стану і розвитку типових ситуацій, що зберігаються в ситуаційних сховищах даних (*Data Warehouse*).

У результаті такого порівняння відбувається ідентифікація класу сформованої ситуації та встановлення очікуваних правил і закономірностей її розвитку відповідно до одного з відомих патентів (шаблонів). Це дозволяє обґрунтовано обирати методи регулювання, за допомогою яких об'єкт управління за наявних умов може бути оперативно і з найменшими витратами приведений у бажаний, економічно доцільний стан, і визначати ефективну стратегію управління бізнес-процесами з урахуванням специфічних особливостей поточної ситуації та очікуваних тенденцій її розвитку.

Висновки. Організацію руху інформаційних потоків у праксеологічно-каталактичній моделі інформаційного забезпечення вартісно-орієнтованого стратегічного управління слід здійснювати з дотриманням базових положень кібернетичного підходу.

Необхідними передумовами формування ефективних систем управління є здатність до відображен-

ня впливів внутрішнього і зовнішнього середовища через організацію інформаційних потоків, у формі замкнених контурів саморегулювання зв'язків економічної взаємодії та баз даних, спрямованих на накопичення досвіду та закріплення корисних властивостей у ситуаційні сховища даних (*Data Warehouse – DW*) і використання сучасних інформаційних технологій інтелектуального аналізу даних (*Data Mining*).

Кібернетична схема праксеологічно-каталактичної моделі контролінгу визначає особливості інтеграції підсистем обліково-контрольного та інформаційно-аналітичного забезпечення ціннісно-орієнтованого стратегічного управління. Ця схема являє собою інтегроване поєднання чотирьох, заснованих на засадах зворотного зв'язку контурів кругообігу управлінської інформації, які доцільно поділяти на залежно від рівня взаємоінтегрування підсистем обліково-контрольного та інформаційно-аналітичного забезпечення на два контури простого інформаційного обігу (рух у межах лише однієї підсистеми – обліково-контрольного або інформаційно-аналітичного забезпечення), і два контури розширеного інформаційного обігу (рух, що передбачає обмін інформацією між підсистемами інформаційного забезпечення). Кожен із контурів має спеціальне функціональне призначення: контур обліково-контрольного забезпечення – інформаційне забезпечення оперативного управління, контур інформаційно-аналітичного забезпечення – обґрунтування стратегічних рішень; розширений контур інформаційно-аналітичного забезпечення – на програмні зміни підходів до вирішення тактичних завдань відповідно до ухвалених стратегічних рішень, розширений контур обліково-контрольного забезпечення – збереження досягнутої стійкості підприємства, зокрема сформованої ринкової цінності та ринкової вартості підприємства.

Список використаної літератури

1. Легенчук С. Ф. Бухгалтерське теоретичне знання: від теорії до метатеорії : монографія / С. Ф. Легенчук. – Житомир : ЖДТУ, 2012. – 336 с.
2. Боримська К. П. Бухгалтерський облік в системі забезпечення економічної безпеки підприємства: проблеми методології й організації / К. П. Боримська. – Житомир : ЖДТУ, 2014. – 624 с.
3. Ludwig Von Mises. Human action a treatise on economics / Von Mises Ludwig. – Auburn : Alabama, 1998. – 912 p.
4. Легенчук С. Ф. Моделювання відображення об'єктів зовнішнього середовища в системі рахунків бухгалтерського обліку / С. Ф. Легенчук, К. П. Боримська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2008. – № 2 (11). – С. 215–244.
5. Пилипенко А. А. Організація обліково-аналітичного забезпечення стратегічного розвитку підприємства / А. А. Пилипенко. – Харків : ХНЕУ, 2007. – 276 с.
6. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации / Р. Ф. Абдеев. – М. : ВЛАДОС, 1994. – 158 с.
7. Шайкан А. В. Бухгалтерський облік у прийнятті управлінських стратегічних рішень : монографія / А. В. Шайкан. – К. : КНЕУ, 2009. – 303 с.
8. Bhansali N. Strategic datawarehousing: achieving alignment with business / N. Bhansali. – London : Taylorand Francis Group, 2010. – 200 p.

References

1. Lehenchuk, S. F. (2012). *Bukhhalters'ke teoretychne znannia: vid teorii do metateorii* [Accounting theoretical knowledge: from theory to metatheory]. Zhytomyr : ZhSTU [in Ukrainian].
2. Boryms'ka, K. P. (2014). *Bukhhalters'kyj oblik v systemi zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva: problemy metodolohii i orhanizatsii* [Accounting in the system of providing economic security of the enterprise: the problems of methodology and organization]. Zhytomyr : ZhSTU [in Ukrainian].

3. Von Mises, Ludwig (1998). *Human action a treatise on economics*. Auburn : Alabama [in United States].
4. Lehenchuk, S. F., & Boryms'ka, K. P. (2008). Modeliuvannia vidobrazhennia ob'ektiv zovnishnoho seredovyscha v systemi rakhunkiv bukhholderskoho obliku [Modeling the display of objects of the environment in the system of accounting accounts]. *Problemy teorii ta metodologii bukhholders'koho obliku, kontroliu i analizu – Problems of the theory and methodology of accounting, control and analysis*, 2, 215–244 [in Ukrainian].
5. Pylypenko, A. A. (2007). *Orhanizatsiia oblikovo-analitychnoho zabezpechennia stratehichnoho rozvytku pidpriemstva* [Organization of accounting and analytical support for the strategic development of the enterprise]. Kharkiv : KhNUE [in Ukrainian].
6. Abdeev, R. F. (1994). *Filosofija informacionnoj civilizacii* [Philosophy of Information Civilization]. Moscow : VLADOS [in Russia].
7. Shajkan, A. V. (2009). *Bukhhalters'kyj oblik u pryjniatti upravlins'kykh stratehichnykh rishen'* [Accounting in making managerial strategic decisions]. Kiev : KNUE [in Ukrainian].
8. Bhansali, N. (2010). *Strategic datawarehousing: achieving alignment with business*. London : Taylor and Francis Group [in United Kingdom].

УДК 336.7

МОДЕЛЬ ОЦІНКИ РИЗИКУ ДІЯЛЬНОСТІ ОБ'ЄКТІВ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ В БАНКУ В ЦІЛЯХ ПЛАНУВАННЯ

Кійко Юрій Тарасович,

аспірант

ДВНЗ «Університет банківської справи»

e-mail: yuriy.kiiko@kredobank.com.ua

Анотація. Досліджено традиційні методики оцінки ризиковості діяльності підрозділів і процесів банку, які є об'єктами аудиторських перевірок. Визначено основні недоліки таких підходів і запропоновано нову модель оцінки з мінімальним впливом людського фактору.

Ключові слова: внутрішній контроль, система внутрішнього контролю, внутрішній аудит, система внутрішнього аудиту, фінансові установи, ризики, планування аудиту, річний план перевірок.

Формул: 1; рис.: 1; табл.: 3; бібл.: 7.

RISK ASSESSMENT MODEL FOR INTERNAL AUDIT OBJECTS ACTIVITIES IN AUDITING PLANNING PROCESS

Kiiko Yuri,

Postgraduate Student

of SHEI «Banking University»

e-mail: yuriy.kiiko@kredobank.com.ua

Abstract. The present article deals with traditional methods for assessing the riskiness of the bank's units activities and processes which are the objects of audit. In this research we worked with international standards, domestic practice and theoretical scientific developments. There we identified the main shortcomings of such approaches and proposed a new assessment model with a minimal human factor influence. An important role in effective audit organization is to have detailed planning, which is based more on the numerical quality indicators of the internal audit objects activity. There we advocate the adoption of an integrated accounting system in Ukrainian banks and its role for risks calculations.

Keywords: internal control, internal control system, internal audit, internal audit system, financial institutions, risks, audit planning, annual plan of inspections.

Formulas: 1; fig.: 1; tabl.: 3; bibl.: 7.

МОДЕЛЬ ОЦЕНКИ РИСКА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБЪЕКТОВ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА В БАНКЕ В ЦЕЛЯХ ПЛАНИРОВАНИЯ

Кийко Юрий Тарасович,

аспирант

ДВНЗ «Университет банковского дела»

e-mail: yuriy.kiiko@kredobank.com.ua

Аннотация. Исследованы традиционные методики оценки рискованности деятельности подразделений и процессов банка, являющихся объектами аудиторских проверок. Определены основные недостатки таких подходов и предложена новая модель оценки с минимальным влиянием человеческого фактора.

Ключевые слова: внутренний контроль, система внутреннего контроля, внутренний аудит, система внутреннего аудита, финансовые учреждения, риски, планирование аудита, годовой план проверок.

Формул: 1; рис.: 1; табл.: 3; библи.: 7.

Вступ. У час інтенсивного розвитку інформаційних технологій кількість даних зростає у геометричній прогресії. Особливо це впливає на таких великих гравців на ринках, як банки. Логічно те, що інформа-

цію, яка накопичена за допомогою програмного забезпечення, повинні опрацьовувати аудитори таким самим інструментом, це є прийнятним для США і країн Європи. На жаль, Україна не належить до цього

переліку. Відтак актуальною проблемою є оцінка ризику. Зокрема, у цій роботі ми зосередимося на одному з етапів планування, а саме ранжируванні об'єктів аудиту за ступенем ризиковості їх діяльності. Оцінка такого ризику потрібна для виявлення найбільш проблемних, складних ділянок організації, тобто банку, для подальшого встановлення пріоритетності в річному плані аудиторських перевірок. Хочемо також підкреслити, що оцінка таких ризиків за сучасних умов централізації банківських установ уже не може бути «в ручному режимі», і тим більше із 100% застосуванням експертної оцінки.

Аналіз останніх досліджень і постановка завдання. У науковій і спеціальній літературі, а також у законодавстві України поняття внутрішнього аудиту в банках, а особливо частини його організації і планування науковці торкаються дуже обмежено. Проблема організації і планування аудиторських перевірок в управлінні фінансовими організаціями знайшла відображення у працях зарубіжних учених, таких як: В. Д. Андреев, А. Аренс, В. В. Бурцев, Р. Додж, Дж. Лоббек, Дж. Лоуверс, Р. В. Макеев, Л. А. Панкратова, Дж. К. Робертсон, А. Д. Шеремет та ін. Серед вітчизняних науковців, котрі зробили внесок у вивчення цієї проблеми, варто виділити праці А. М. Герасимовича, С. Ф. Голова, П. Є. Житнього, Т. О. Каменської, О. І. Кіреєва, Р. О. Костирка, Л. П. Кулаковської, А. М. Любенка, І. М. Парасій-Вергуненко, О. А. Петрик, О. А. Подолянчук, В. С. Рудницького, О. М. Сахраман та ін.

Працюючи над цим дослідженням, основним завданням стояло дослідити наявні методики оцінки ризику діяльності об'єктів аудиту, запропонувати шляхи їх удосконалення або створити нову модель оцінювання.

Результати дослідження. Відповідно до стандартів, створених Міжнародним інститутом внутрішніх аудиторів (ІІА), план завдань (перевірок, консультацій) внутрішнього аудиту повинен базуватися на документально оформленій оцінці ризиків. Вважається, що така оцінка має проводитися щонайменше раз на рік.

Оцінка ризику – це систематичний процес оціночних і комплексних професійних суджень про можливі несприятливі умови або події. Процес оцінки ризику повинен являти собою інструмент організації та об'єднання професійних суджень для розроблення календарного графіка аудиторських робіт. Керівник напряму внутрішнього аудиту здебільшого повинен установлювати першочерговість проведення аудиторських перевірок тих видів діяльності (об'єктів аудиту), ступінь ризику в яких вищий.

Зазвичай науковці робіт [1; 3] роль визначення категорії ризику покладають на експертів та їхні оцінки. На їхню думку, оцінка ризику для відбору об'єкта аудиту важлива з двох позицій. З однієї, для визначення пріоритетності проведення внутрішнього аудиту, а з другої – для встановлення його періодичності.

Потреба визначення та оцінки ризику для внутрішніх аудиторів зумовлена можливим негативним впливом, що може спричинити: ухвалення помил-

кового рішення в результаті використання неправильної, несвоечасної, неповної або часткової недостовірної інформації; неправильне введення записів, викривлення даних бухгалтерського обліку, шахрайську фінансову звітність і збитки; нездатність належного збереження активів; незадоволення клієнтів, негативну суспільну думку про банк або його послуги, порушення позитивної репутації банку; нездатність дотримання планів і процедур банку; недотримання відповідних законів, постанов чи внутрішніх розпорядчих документів; нездатність досягнути програмних чи операційних цілей і завдань.

Традиційно автори наукових праць з метою визначення пріоритетності аудиту здійснення оцінки ризику описують як послідовність таких дій:

- вибір факторів ризику щодо кожного з яких оцінюється рівень ризику від «1» (невеликий ризик) до «3» (великий ризик) (P_p);
- визначення рангу фактору ризику (P_{ϕ}) експертним шляхом щодо кожного з них;
- визначення попередньої оцінки ризику ($O_p = P_p \cdot P_{\phi}$), яку, у свою чергу, коригують на коефіцієнт давності аудиту, виходячи з терміну його попереднього проведення. Таким чином, отримуємо загальну оцінку ризику, яка є підставою для пріоритетного вибору об'єктів внутрішнього аудиту (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення періодичності внутрішніх аудиторських перевірок у банку, виходячи з категорії ризику об'єкта аудиту

Попередня оцінка	Рейтинг бізнес-ризиків		
	високий	середній	низький
«Незадовільно»	Один раз на 6 місяців	Один раз на рік	Один раз на 1-2 роки
«Задовільно»	Один раз на рік	Один раз на 1-2 роки	Один раз на 2 роки
«Добре»	Один раз на 1-2 роки	Один раз на 2 роки	Один раз на 2-3 роки

Примітка. Складено за [3].

Для визначення періодичності проведення внутрішніх аудиторських перевірок враховуємо категорію бізнес-ризиків і результати попередніх аудиторських перевірок.

Остаточний висновок щодо визначення пріоритетності проведення внутрішнього аудиту і встановлення його періодичності, в ідеальному варіанті, має відповідати професійній думці аудитора, яка ґрунтується на врахуванні численних факторів.

У науковій і навчальній літературі традиційно в цілях оцінки ризиків при плануванні річного плану перевірок підрозділ внутрішнього аудиту наводить такі чинники: характер діяльності і специфіка об'єкта (напрям, підрозділу, процесу) аудиторської перевірки; значимість і ризиковість об'єкта внутрішнього аудиту для банку; налагодженість фінансового, податкового й управлінського обліку; наявність інформації про порушення (факти зловживань службовим станови-

щем, крадіжки, нестачі, шахрайство та ін.); складність ІТ-середовища і системи обліку; проблеми і стресові ситуації, які виникали в поточній діяльності банку; моральний клімат серед персоналу; величину активів, рівень ризиків ліквідності та обсяги операцій; конкурентоздатність банку на ринку і його прибутковість; достатність і ефективність системи внутрішнього контролю [1].

На нашу думку, чинники, які впливають на рівень ризику об'єктів аудиту, доцільно розділити на дві категорії: статичні і динамічні (рис.).

Рис. Класифікація типів ризиків, які притаманні об'єктам аудиту

Примітка. Розроблено автором

До чинників, які мають статичний вплив на рівень ризиковості об'єкта, ми відносимо ті, які мають сталий характер і не змінюються протягом деякого часу (більше ніж рік). Такими є рівень витрат або доходів на об'єкті, виконання ключових функцій в операційній діяльності (казначейство, ІТ підтримка та ін.). Такого типу ризики можуть визначатись одноразово при формуванні об'єкта (підрозділу) або при реорганізації. Рівень ризиковості доцільно визначати з максимальним виключенням людського фактору. Для всіх об'єктів аудиту (підрозділів) варто використовувати єдиний підхід до оцінки такого ризику.

На нашу думку, доцільно виділяти такі статичні фактори: розмір підрозділу, кількість працівників (або кількість задіяних людей у процесі), тип об'єкта за управлінським обліком, рівень витрат (середні за останні 12 місяців), рівень доходу (середні за останні 12 місяців), кількість упроваджених ІТ-систем, співпраця із зовнішніми контрагентами, робота з ділянками, які контролюють зовнішні органи контролю та ін. Далі коротко розглянемо суть кожного з чинників.

Розмір (об'єкта) підрозділу, кількість працівників (або кількість задіяних людей у процесі). Цей показник включаємо з позиції людського фактору, оскільки що більша кількість працівників у колективі (команді), то вищі шанси, що будуть допущені помилки в роботі, завжди присутні ризики непорозуміння між виконавцями завдань і ризик конфлікту при розподілі обов'язків.

Тип об'єкта за управлінським обліком. При розрахунку ризику ми виділяємо такі центри відповідальності: центр доходів (прибутку) – об'єкт організаційної структури за управлінським обліком (контролінгом), згідно з яким відбувається бюджетування і контроль як доходів, так і витрат; центр витрат – об'єкт організаційної структури за управлінським обліком (контролінгом), згідно з яким відбувається бюджетування і контроль витрат; центр собівартості

– об'єкт організаційної структури за управлінським обліком (контролінгом), згідно з яким відбувається бюджетування і контроль витрат у розрізі одиниці продукції (послуги). На нашу думку, цей показник важливо враховувати з позиції наявності витрат чи доходів. Оскільки вже наявність факту витрат за напрямом (об'єктом аудиту), не враховуючи витрати на заробітну плату, збільшує ризик, за рахунок можливих допущених помилок в обліку витрат чи доходів, зловживань службовим становищем, перевитрат чи крадіжок.

Рівень витрат (середні за останні 12 місяців). Цей чинник впливає прямопропорційно на ризиковість діяльності об'єкта (підрозділу, процесу). Мотивуємо це ось чим: що вищий рівень понесених витрат, то більше шансів, що були допущені помилки в їхньому обліку, недоцільне й неефективне використання коштів, крадіжки або зловживання.

Рівень доходу (середні за останні 12 місяців). Отримання доходу є основним завданням кожної приватної установи (і фінансові організації не є винятком). Саме з цієї позиції ми включаємо рівень доходу в модель оцінки ризику, оскільки недостатність доходу з центру прибутку ставить під сумнів доцільність його існування або методи керування ним і його активами. А ще неспіввимірно високий рівень прибутковості, що свідчить про нерівномірний ріст всієї організації, а це ставить під загрозу «здоров'я» всього банку. Можливим є отримання доходів злочинним шляхом чи інші неправомірні дії.

Кількість упроваджених ІТ-систем. Наявність декількох систем, особливо на базі різних платформ, несе ризик некоректного обміну інформацією між собою, сховищем даних та іншими системами чи базами даних. Існує високий рівень витрат на обслуговування різних систем і купівлю ліцензій. Тож використання кількох продуктів в одному підрозділі чи процесі змушує задуматись про оптимізацію і їх доцільність.

Співпраця із зовнішніми контрагентами. Співпраця з іншими юридичними чи фізичними особами, які не є клієнтами банку і надають певні послуги чи реалізують продукцію або товари, є полем для зловживання службовим становищем або надмірних витрат. Тут можливі помилки в договірних відносинах чи здійснених оплатах.

Робота з ділянками, які контролюються зовнішніми органами контролю. У цей чинник ми включаємо державні органи контролю і розрахунки з ними. Особливу увагу варто звернути на нарахування і сплату податків та інших обов'язкових платежів.

Курує або бере істотну участь у розподілі витрат. Цей чинник присутній в об'єктах (підрозділах, процесах). До таких об'єктів ми відносимо спеціалізовані організаційні формування, які займаються куруванням закупівель, формуванням і розміщенням тендерних пропозицій, відбором постачальників, але при цьому не є центрами витрат.

Методику оцінки названих вище факторів розглянемо в табл. 2 (максимальний бал – 10, присвоюється фактору, який найбільш негативно впливає на діяльність банку).

Таблиця 2

Фактори впливу на рівень статичного ризику об'єкта внутрішнього аудиту

Фактор	Варіанти оцінки	Бал
Розмір підрозділу, кількість працівників (або кількість задіяних людей у процесі)	Бал розраховуємо за формулою: $Y = Z \cdot 10/X$, де Z – кількість задіяних працівників (згідно зі штатним розписом або техкартою процесу); X – максимальна кількість осіб (згідно зі штатним розписом або техкартою процесу), яка на даний час задіяна в інших об'єктах аудиту (підрозділах, процесах); Y – бал	
Тип об'єкта за управлінським обліком	Центр витрат	2
	Центр доходу	4
	Центр собівартості (для процесів)	2
Рівень витрат	Бал розраховуємо за формулою: $Y = Z \cdot 10/X$, де Z – сума витрат на об'єкті (факт за 12 місяців); X – максимальна сума витрат на об'єктах аудиту (факт за 12 місяців) (підрозділах, процесах); Y – бал	
Рівень доходу	Бал розраховуємо за формулою: $Y = Z \cdot 10/X$, де Z – сума доходу на об'єкті (факт за 12 місяців); X – максимальна сума доходу (валового або трансферного) на об'єктах аудиту (факт за 12 місяців); Y – бал	
Кількість впроваджених ІТ-систем	Бал розраховуємо за формулою: $Y = Z \cdot 10/X$, де Z – кількість діючих ІТ-систем на об'єкті; X – максимальна кількість діючих систем в 1 об'єкті (підрозділі, процесі); Y – бал	
Співпраця із зовнішніми контрагентами	Так (без тендерів на суму більше ніж 10 тис. грн)	5
	Так (з тендерами на суму більше ніж 10 тис. грн)	10
	Ні	0
Робота з ділянками, які контролюють зовнішні органами контролю	Так	10
	Ні	0
Курує або бере істотну участь у розподілі витрат	Так	10
	Ні	0

Примітка. Авторська розробка.

Загальний показник статичного ризику по об'єкту аудиту використовуємо у формі коефіцієнта, у межах від 0 до 1 або у відносному значенні. Тобто сумуємо бали, присвоєні кожному факторові для об'єкта аудиту, і методом пропорції визначаємо відносний їх аналог (де за 100%, або за 1, беремо загальну суму балів ризику за всіма факторами).

Фактори впливу, які мають змінний характер або одноразовий характер, ми називаємо динамічними. До них можна віднести зміну керівного складу об'єкта аудиту (якщо це підрозділ або процес, який належить конкретному підрозділу чи конкретним посадовим особам), рівень прибутку (якщо об'єкт є центром прибутку) або витрат (перевитрати або їх незначне використання у порівнянні з планом) та ін.

Далі детальніше розглянемо суть і роль кожного з чинників, які, на нашу думку, варто враховувати в розрахунку динамічного ризику.

Відхилення від планових витрат (за наявності як недовиконання, так і перевиконання). Кожний з об'єктів аудиту (підрозділів, процесів) несе певні витрати. Ці витрати бюджетуються відповідно до його потреб. Тобто планується той рівень витрат, який потрібний для забезпечення виконання ним своїх бізнес-функцій і деякого запланованого рівня розвитку. Відповідно, якщо показник недовиконаний, то є ризик того, що підрозділ не працює на повну потужність або не виконує певних покладених на нього функцій. Перевиконання плану може бути спричинене нерів-

номірним розвитком підрозділу (у кращому разі) або зловживанням службовим становищем і безпідставними розтратами.

Відхилення від планових валових доходів (за наявності як недовиконання, так і перевиконання). Надходження надмірно великого рівня доходу (понад 150% виконання плану) може бути знаком до отримання «нездорового» прибутку, тобто такого, який отриманий у результаті проведення великої кількості високо-ризикових або незаконних операцій. Занадто низький (менше ніж 75% від виконання плану) є ознакою не-ефективності роботи підрозділу.

Звільнення за власним бажанням. Звільнення працівників є природним процесом для організацій, особливо настільки великих, як банки, але кожний відхід працівника, особливо куратора процесу чи керівника підрозділу, безумовно, несе втрату частини знань про діяльність того ж таки об'єкта. Саме з такої позиції ми включаємо цей чинник до розрахунку динамічного ризику.

Звільнення «за статтею». На відміну від звільнення за власним бажанням, для звільнення «за статтею» є причина дисциплінарного характеру, тобто невиконання працівником своїх прямих обов'язків, порушення внутрішніх правил чи законодавства, здійснення ним протиправних чи злочинних дій, що свідчить про наявність гострої проблеми на об'єкті.

Наявність доган у працівників (або наявність порушень, щодо яких ще не ухвалене рішення). Догани

у працівників є результатом порушення ними внутрішніх правил, невиконання ними своїх посадових обов'язків чи зловживання службовим становищем, що й піднімає рівень ризиковості діяльності об'єкта (підрозділу, процесу).

Коефіцієнт оборотності кадрів [5]. Як уже зазначено, плинність кадрів є природним явищем, але надмірна плинність кадрів є ознакою проблем у колективі, несе за собою великі втрати інформації про роботу об'єкта аудиту. Хочемо наголосити, що поняття «надмірна плинність» є індивідуальним для різних організацій, у банківських установах, як свідчить практика, традиційно середньорічне оновлення колективу у відділеннях становить 50–60%.

Кількість клієнтів. Кількість клієнтів має прямий вплив на рівень отриманих доходів на об'єкті (у підрозділі, процесі), також це може свідчити про високу (або низьку) завантаженість персоналу, також робота з клієнтами несе репутаційні ризики.

Упровадження ІТ-систем або вагомого блоку (такого, який розробляється і впроваджується більше ніж шість місяців) на наявній платформі. Упровадження ІТ-систем завжди несе за собою високий рівень витрат і завжди є ризики недоцільності розроблення нового блоку. У процесі впровадження можливі зловживання службовим становищем з метою отримання неправомірного доходу посадовими особами як при виборі постачальника (розробника), так і при плануванні та розробленні функціоналу.

Вартою уваги при розрахунку ризиків є дотичність до стратегії банку, або пріоритетність (пріоритетність визначається внутрішніми розпорядчими документами). Оскільки відсутність контролю над напрямом, на який покладаються основні плани, є неприйнятною.

Детальніше розглянемо методику оцінки факторів динамічного ризику (максимальний бал – 10, присвоюється фактору, який найбільш негативно впливає на діяльність банку) у табл. 3.

Таблиця 3

Фактори впливу на рівень динамічного ризику об'єкта внутрішнього аудиту

Фактор	Варіанти оцінки	Бал
Відхилення від планових витрат (за наявності як недовиконання, так і перевиконання)	Так (менше ніж 25% від плану)	5
	Так (більше ніж 25% від плану)	10
	Ні	0
Відхилення від планових валових доходів (за наявності як недовиконання, так і перевиконання)	Так (менше ніж $\pm 25\%$ від плану)	5
	Так (більше ніж $\pm 25\%$ від плану)	10
	Ні	0
Звільнення за власним бажанням	Так	5
	Ні	0
Звільнення за статтею	Так	10
	Ні	0
Наявність доган у працівників (або наявність порушень, щодо яких ще не ухвалене рішення)	Так	10
	Ні	0
Коефіцієнт оборотності кадрів [5]	Бал розраховуємо за формулою: $Y = Z \cdot 10/X$, де Z – показник за останні 12 місяців по об'єкту; X – максимальний показник по банку (по об'єктах аудиту) за аналогічний період; Y – бал	
Кількість клієнтів	Бал розраховуємо за формулою: $Y = Z \cdot 10/X$, де Z – сума доходу по об'єкту (факт за 12 місяців); X – максимальна сума доходу (валового або трансферного) по об'єктах аудиту (факт за 12 місяців); Y – бал.	
Упровадження ІТ-систем або вагомого блоку на наявній платформі	BPM	10
	CRM	8
	ERP	9
	Вузкопрофільні системи	5
Є дотичним до стратегії банку або є пріоритетним (пріоритетність визначається внутрішніми розпорядчими документами)	Так	10
	Ні	0

Примітка. Авторська розробка.

Загальний показник динамічного ризику по об'єкту аудиту розраховуємо аналогічно до показника статичного ризику. Тобто сумуємо бали, присвоєні по кожному фактору для об'єкта аудиту, і методом пропорції визначаємо відносний їх аналог (де за 100%,

або за 1, беремо загальну суму балів ризику за всіма факторами).

Якщо статичні ризики розраховувати достатньо одноразово при підготовці річного плану перевірок або при створенні об'єкта аудиту, то динамічні

ризика варто моніторити щонайменше один раз на місяць і при виявленні недопустимо високого показника відповідним чином реагувати (наприклад, вносити зміни в річний план).

Вартим уваги аудиторів при розрахунку ризиків по об'єктах аудиту є період часу, який минув від попереднього аудиту до періоду поточного планування. Ми пропонуємо включити його у формулу розрахунку ризику як збільшувальний коефіцієнт. При розрахунку цього коефіцієнта пропонуємо відштовхуватися від кількості повних місяців, де за кожний місяць його значення збільшуватиметься на 0,01 пункту, за 0 рівень приймаємо шість місяців. Наприклад, якщо минуло вісім місяців від останньої перевірки, то коефіцієнт становитиме: $1 + 0,01 \cdot (8 - 6) = 1,02$ пункту.

Отже, виходячи з вищевизначеного, можемо ввести формулу для розрахунку ризику об'єкта в цілях планування діяльності підрозділу внутрішнього аудиту ($P_{об.}$):

$$P_{об.} = (P_c + P_d) \cdot P_{\text{ч.}}$$

де P_c – статичні ризики; P_d – динамічні ризики; $P_{\text{ч.}}$ – ризик часу.

Після розрахунку показника ризику об'єкти потрібно посортувати за рівнем ризиковості і, відштовхуючись від фінансового плану і виробничої потужності підрозділу, обрати перелік об'єктів для формування річного плану.

Висновки. Отже, велику роль в ефективній організації аудиту має детальне планування, яке ґрунтується більшою мірою на оцифрованих якісних показниках діяльності об'єктів аудиту. На цьому етапі методика планування, яку пропонують вітчизняні науковці, є недосконалою. На нашу думку, найоптимальнішим є максимальне вилучення експертної думки і введення тільки уніфікованих алгоритмів. Модель, яку запропонували ми, є лише орієнтовною й узагальненою. Для кожного з банків у силу їхньої специфіки потрібно вводити інші фактори, і їхня кількість може досягати сотень. Нашу модель розрахунків ризиків можна використовувати тільки за умов інтегрованої системи обліку.

Список використаної літератури

1. Внутрішній аудит у банку : навч. посіб. / [О. І. Кіреєв, О. С. Любунь, В. М. Кравець та ін.]. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 220 с.
2. Любенко А. М. Загальні вимоги до стандартів зовнішнього фінансового контролю / А. М. Любенко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2014. – № 1 (19). – С. 238–241.
3. Внутрішній аудит у банку : навч. посібник / [Н. П. Погореленко, О. М. Сидоренко, Л. В. Сердюк та ін.]. – Львів : Новий Світ – 2000, 2012. – 270 с.
4. Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України : Постанова Правління НБУ № 311 від 10.05.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0311500-16.
5. Управлінські інформаційні системи в обліку, аналізі та аудиті : навч. посіб. / [В. С. Рудницький, Т. В. Давидюк, С. М. Деньга та ін.]. – Львів : УБС НБУ, 2015. – 243 с.
6. Шурпенкова Р. К. Економічний аналіз. Практикум : навч. посіб. / Р. К. Шурпенкова. – Львів : ЛБІ НБУ, 2006. – 256 с.
7. Lyubenko A. The standards for audit planning risk-based / A. Lyubenko // Банковская система: устойчивость и перспективы развития. – Пинск : ПолесГУ, 2014. – С. 195–198.

References

1. Kiryeyev, O. I., Lyubun, O. S., Kravets, V. M. et al. (2006). *Vnutrishniy audit u banku [Internal audit at the bank]*. Kyiv : Tsentr navchalnoyi literatury [in Ukrainian].
2. Lyubenko, A. M. (2014). *Zahalni vymohy do standartiv zovnishn'oho finansovoho kontrolyu [General Requirements for Standards of External Financial Control]*. *Visnyk Universytetu bankivskoyi spravy Natsionalnoho banku Ukrayiny – Journal of Banking University*, 1 (19), 238–241 [in Ukrainian].
3. Pohorelenko, N. P., Sydorenko, O. M., Serdiuk, L. V. et al. (2012). *Vnutrishniy audit u banku [Internal audit at the bank]*. Lviv : Novyy Svit – 2000 [in Ukrainian].
4. Postanova Pravlinnya NBU № 311 vid 10.05.2016 r. «Polozhennya pro zatverdzhennya Polozhennya pro orhanizatsiyu vnutrishn'oho audytu v bankakh Ukrayiny» [Resolution of the Board of the NBU «The Regulation on approval of the Regulation on the organization of internal audit in Ukrainian banks» from May 10, 2016, № 311] (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0311500-16 [in Ukrainian].
5. Rudnytsky, V. S., Davydyuk, T. V., Denha, S. M. et al. (2015). *Upravlinski informatsiyni systemy v obliku, analizi ta audyti [Management Information Systems in Accounting, Analysis and Auditing]*. Lviv : UBS NBU [in Ukrainian].
6. Shurpenkova, R. K. (2006). *Ekonomichnyy analiz [Economic analysis]*. Lviv : LBI NBU [in Ukrainian].
7. Lyubenko, A. M. (2014) The standards for audit planning risk-based. *Bankovskaya sistema: ustoychivost i perspektivy razvitiya – Banking system: sustainability and development prospects* (p. 195–198). Pinsk : PolesGU [in Belarus].

УДК 330.3:330.46

МОДЕЛЮВАННЯ ПЕРІОДИЧНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Циганчук Роман Олегович,
аспірант
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: tsyhanchuk@gmail.com

Анотація. Досліджено модель вирівнювання цін за рівнем активу. Розглянуто математичне моделювання і комп'ютерну симуляцію періодичних економічних процесів, дискретних у часі. Наведено методологію заміни диференціальних рівнянь різницевиими. Розв'язання та аналіз виконано двома чисельними способами: методом невизначених коефіцієнтів і розв'язанням крайової задачі.

Ключові слова: неперервний час, дискретний час, математична модель, вузлова функція, економічна динаміка, періодичність.

Формул: 19; рис.: 2; табл.: 0; бібл.: 3.

MODELLING OF PERIODIC ECONOMIC PROCESSES

Tsyhanchuk Roman,
Postgraduate Student
of SHEI «Banking University»
e-mail: tsyhanchuk@gmail.com

Annotation. The model of an equation of prices on asset level is investigated. Mathematical modelling and computer simulation of periodic economic processes discrete in time are considered. The methodology of replacement of the differential equations is described. The decision and the analysis are made in two numerous ways: by the method of uncertain coefficients and solution of a boundary problem.

In economic dynamics, continuous and discrete time is used. The continuous time is convenient for simulation as allows using the device of differential calculus and differential equations. The discrete time is convenient for the handling of applied problems whereas the statistical data is always discrete and belong to the specific units of time. For the discrete time, the device of the difference equations is used. By the way, the familiar models of economic dynamics exist both in the continuous and in the discrete options. In both cases, they have approximately identical accuracy and level of complexity of models is almost the same.

Keywords: continuous time, discrete time, mathematical model, nodal function, economic dynamics, periodicity.

Formulas: 19; fig.: 2; tabl.: 0; bibl.: 3.

МОДЕЛИРОВАНИЕ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ

Цыганчук Роман Олегович,
аспирант
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: tsyhanchuk@gmail.com

Аннотация. Исследована модель выравнивания цен по уровню актива. Рассмотрены математическое моделирование и компьютерная симуляция периодических экономических процессов, дискретных во времени. Приведена методология замены дифференциальных уравнений разностными. Решение и анализ выполнен двумя многочисленными способами: методом неопределенных коэффициентов и решением краевой задачи.

Ключевые слова: непрерывное время, дискретное время, математическая модель, узловая функция, экономическая динамика, периодичность.

Формул: 19; рис.: 2; табл.: 0; библи.: 3.

Вступ. Економічна наука включає як необхідні інструментальні засоби математичні методи і моделі. Їх використання дає змогу формалізувати найважливіші

зв'язки економічних систем і на цій основі проводити їх аналіз, здійснювати прогнозування та оптимізацію. Математичні й економетричні методи дозволяють

отримувати нові знання про економічний об'єкт і його поведінку, оцінити форму і параметри залежностей його змінних [1–3].

Задачі, які розв'язують економічна наука і практика, поділяють залежно від урахування фактору часу, на статичні і динамічні. Статика вивчає стан економічних об'єктів у певний момент часу без урахування зміни їхніх параметрів у часі. У динамічних задачах відображається не тільки залежність змінних від часу, а й їхній взаємозв'язок у часі. Як приклад наведемо залежність динаміки величини основного капіталу від динаміки інвестицій, що, у свою чергу, призведе до зміни обсягу випуску.

В економічній динаміці використовують неперервний і дискретний час. Неперервний час зручний для моделювання, оскільки дає змогу використовувати апарат диференціального числення і диференціальних рівнянь. Дискретний час зручний для розв'язання прикладних задач, оскільки статистичні дані завжди дискретні і їх відносять до конкретних одиниць часу. Для дискретного часу використовується апарат різницьових рівнянь. До речі, відомі моделі економічної динаміки існують як у неперервному, так і в дискретному варіантах. В обох випадках вони мають приблизно однакову точність і рівень складності самих моделей практично однаковий.

Аналіз останніх наукових досліджень. Моделювання економіки – розділ економічної науки, що займається аналізом властивостей і рішень математичних моделей економічних процесів. У деяких випадках ці моделі можуть розглядатись як частина математичної теорії на стику з економічною наукою. Моделювання економіки відділяється зазвичай від економетрики, що займається статистичною оцінкою й аналізом економічних залежностей і моделей на основі вивчення емпіричних даних. У моделюванні економіки досліджуються теоретичні моделі, засновані на певних формальних передумовах (лінійність, опуклість, монотонність і подібні залежності, конкретні формули взаємозв'язку величин). Моделювання економіки, узагалі кажучи, не займається вивченням ступеня обґрунтованості того, що дана залежність має той чи інший вид (наприклад, що величина споживання є лінійною зростаючою функцією доходу), – це залишається для економетрики. Завданням моделювання економіки є вивчення питання про існування рішення моделі, умов її невід'ємності, стаціонарності, наявності інших властивостей. Це зазвичай здійснюється, як і в математиці, шляхом дедуктивного отримання наслідків (теорем) з апріорно зроблених передумов (аксіом).

Зрозуміло, предметна область, методологія та інструментарій економічної науки не вичерпуються підходами моделювання економіки та економетрики – зазвичай в економічних дослідженнях використовуються також методи якісного аналізу, індуктивні, евристичні підходи, що перемежуються з елементами моделювання економіки та економетрики. Таким чином, моделювання економіки виступає і як самостійний розділ економічної науки, і як один з її інструментів. При цьому розділі моделювання економіки, що

досліджувалися раніше в суто теоретичному плані, усе більше стають теоретичною базою та елементами прикладних досліджень.

Серед моделей економіки можна виділити два великі класи – моделі рівноваги в економічних системах і моделі економічного зростання. Моделі рівноваги (наприклад, модель Ерроу – Дебре, модель «витрати – випуск» В. Леонтьєва) допомагають дослідити стани економічних систем, у яких рівнодіюча всіх зовнішніх сил дорівнює нулю. Це, взагалі кажучи, статичні моделі, у той час як економічна динаміка описується за допомогою моделей зростання (модель Харрода – Домара, модель Солоу, моделі магістрального типу та ін.). Ключовим моментом дослідження моделей зростання є аналіз і відшукування траєкторій стаціонарного росту (зростання з постійними, у тому чи іншому сенсі, структурними характеристиками), до виходу на які зазвичай прагне описувана моделлю економічна система. Дослідження траєкторії стаціонарного зростання є одночасно базою для аналізу більш складних типів росту і сполучною ланкою з моделями економічної рівноваги.

Детерміновані моделі передбачають суворі функціональні зв'язки між змінними моделі. Стохастичні моделі допускають наявність випадкових впливів на досліджувані показники і використовують інструментарій теорії ймовірностей і математичної статистики для їх опису.

Більшість економіко-математичних моделей характеризується статичним підходом до вивчення економіки, коли її стан досліджується в заданий момент часу. Під статичною економічною системою розуміємо таку систему, координати якої на досліджуваному відтинку часу можуть вважатися сталими. Відповідно, при формулюванні статичної економіко-математичної моделі припускаємо, що всі залежності належать до одного моменту часу, а система, що моделюється, є незмінною в часі. При цьому ігноруються можливі, а інколи неминучі зміни, оскільки їх урахування не вимагається поставленою метою моделювання.

Крім того, припускаємо, що всі процеси, які протікають у системі, не вимагають для свого аналізу розгортання в часі, оскільки можуть бути з достатнім ступенем точності схарактеризовані незалежними від часу величинами. Тому в статичній моделі час не вводиться явно. Статичні моделі характеризують економічну систему на будь-якому фіксованому моменті часу. Оскільки статичні моделі у формалізованому вигляді не містять фактору часу, вони завжди простіші від динамічних моделей тих самих економічних систем, які тією чи іншою мірою враховують цей фактор.

У практичній діяльності використовують багатогалузеві динамічні моделі розвитку економіки, виробничі функції, теорію економічного зростання.

Диференціальні рівняння знаходять достатньо широке застосування в моделях динамічної економіки, в яких відображається не тільки залежність змінних від часу, а й їхній взаємозв'язок у часі.

Аналіз динамічних систем і їхнє математичне моделювання базуються на чисельних методах розв'язування систем диференціальних рівнянь. Особливе

місце серед численних методів розв'язування динамічних моделей із дискретним часом займає метод скінчених різниць. Універсальність, можливість застосування в лінійних і нелінійних задачах роблять метод скінчених різниць найпоширенішим методом із застосовуваних у даний час наближених методів. Але не тільки надзвичайна загальність різницевого методу приваблює дослідників. Мабуть, це найбільш зручний і прозорий чисельний метод, завдяки якому майже завжди можна отримати уяву про шуканий розв'язок.

Мета дослідження. Для зменшення кількості кінцево-різницевого рівнянь, які апроксимують диференціальні рівняння, при збереженні потрібної точності результатів дослідження, варто скористатися апроксимаціями, які враховують не тільки перший член розкладання шуканого рішення в ряд Тейлора, а й наступні його члени. Коефіцієнти таких апроксимацій можна знайти за методом невизначених коефіцієнтів. *Метою роботи* є розроблення раціонального способу, що значно спростує й полегшує процедуру апроксимації диференціальних рівнянь економічного процесу, дискретного в часі, різницевиими рівняннями.

Результати дослідження. Апробація теоретичних результатів на прикладі розв'язування моделі вирівнювання цін за рівнем активу (де q – рівень активу; s – пропозиція; d – попит; p – ціна).

Зміна рівня активу q' пропорційна різниці між пропозицією і попитом:

$$q' = k(s - d), k > 0. \quad (1)$$

Зміна ціни p' пропорційна відхиленню активу q від деякого фіксованого рівня q_0 тобто

$$p' = -m(q - q_0), m > 0. \quad (2)$$

Модель вирівнювання цін за рівнем активу є такою:

$$\frac{dq}{dt} = k(s_{(p)} - d_{(p)}), \quad (3)$$

$$\frac{dp}{dt} = -m(q - q_0) = m(q_0 - q). \quad (4)$$

Залежність пропозиції і попиту від ціни записуємо так:

$$s_{(p)} = ap + s_0; d_{(p)} = cp + d_0. \quad (5)$$

Для значень $k = 0,3$; $m = 0,1$; $q_0 = 20$; $a = 20$; $s_0 = 10$; $d_0 = 50$; $c = -10$.

Початкові умови: $q_{(0)} = 19$, $p_{(0)} = 2$.

Розв'язок

$$\begin{cases} \frac{dq}{dt} = 0,3 \cdot [(20 \cdot p + 10) - (-10 \cdot p + 50)]; \\ \frac{dp}{dt} = 0,1 \cdot (20 - q); \end{cases} \quad (6)$$

$$\begin{cases} \frac{dq}{dt} = 9 \cdot p - 12; \\ \frac{dp}{dt} = 2 - 0,1 \cdot q. \end{cases} \quad (7)$$

Кінцево-різницевий метод

Визначення наступного значення невідомого через попереднє значення за заданих початкових умов $q_{(0)} = 19$, $p_{(0)} = 2$ – це розрахунок *перехідного процесу*.

$$\begin{cases} \frac{q_{n+1} - q_n}{\Delta t} = 9 \cdot p_n - 12; \\ \frac{p_{n+1} - p_n}{\Delta t} = 2 - 0,1 \cdot q_n; \end{cases} \quad (8)$$

$$\begin{cases} q_{n+1} = q_n + (9p_n - 12) \cdot \Delta t; \\ p_{n+1} = p_n + (2 - 0,1q_n) \cdot \Delta t. \end{cases} \quad (9)$$

Якщо не фіксувати період T , то графічні зображення результатів обчислення виразів (9) за початкових умов будуть такими, як це відображено на рис. 1.

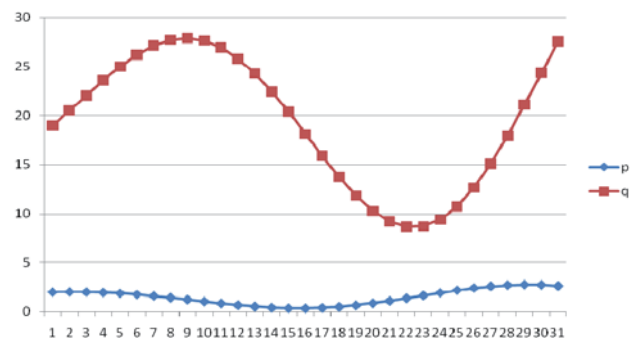

Рис. 1. Результат моделювання вирівнювання цін за рівнем активу (кінцево-різницевим методом)

З наведених результатів можна зробити висновок про перехідний процес.

Розв'язання крайової задачі на основі моделі вирівнювання цін за рівнем активу

Різницевий триточковий шаблон для функції $\frac{dy}{dt} = f(y; t)$, де y – це q або p , буде такий:

$$-y_{m-1} + y_{m+1} = \frac{h}{3} \cdot (y'_{m-1} + 4y'_m + y'_{m+1}). \quad (10)$$

Тоді

$$-q_{m-1} + q_{m+1} = \frac{h}{3} \cdot [9p_{m-1} - 12 + 4 \cdot (9p_m - 12) + 9p_{m+1} - 12]; \quad (11)$$

$$-p_{m-1} + p_{m+1} = \frac{h}{3} \cdot [2 - 0,1q_{m-1} + 4 \cdot (2 - 0,1q_m) + 2 - 0,1q_{m+1}]. \quad (12)$$

Візьмемо 10 точок на періоді,

де $n = 10$ – число вузлів на періоді;

$N = 2$ – число диференціальних рівнянь;

$n \cdot N = 20$ – порядок системи різницевого рівняння;

після чого різницеві рівняння (11) і (12) перетворяться у систему різницевого рівняння для триточкового шаблону і будуть такими:

$$\begin{cases} -q_1 + q_3 = h \cdot (3p_1 + 12p_2 + 3p_3 - 24); \\ -q_2 + q_4 = h \cdot (3p_2 + 12p_3 + 3p_4 - 24); \\ -q_3 + q_5 = h \cdot (3p_3 + 12p_4 + 3p_5 - 24); \\ -q_4 + q_6 = h \cdot (3p_4 + 12p_5 + 3p_6 - 24); \\ -q_5 + q_7 = h \cdot (3p_5 + 12p_6 + 3p_7 - 24); \\ -q_6 + q_8 = h \cdot (3p_6 + 12p_7 + 3p_8 - 24); \\ -q_7 + q_9 = h \cdot (3p_7 + 12p_8 + 3p_9 - 24); \\ -q_8 + q_{10} = h \cdot (3p_8 + 12p_9 + 3p_{10} - 24); \\ -q_9 + q_{11} = h \cdot (3p_9 + 12p_{10} + 3p_{11} - 24); \\ -q_{10} + q_{12} = h \cdot (3p_{10} + 12p_{11} + 3p_{12} - 24); \end{cases} \quad (13)$$

$$\begin{cases} -p_1 + p_3 = \frac{h}{3}(12 - 0,1q_1 - 0,4q_2 - 0,1q_3); \\ -p_2 + p_4 = \frac{h}{3}(12 - 0,1q_2 - 0,4q_3 - 0,1q_4); \\ -p_3 + p_5 = \frac{h}{3}(12 - 0,1q_3 - 0,4q_4 - 0,1q_5); \\ -p_4 + p_6 = \frac{h}{3}(12 - 0,1q_4 - 0,4q_5 - 0,1q_6); \\ -p_5 + p_7 = \frac{h}{3}(12 - 0,1q_5 - 0,4q_6 - 0,1q_7); \\ -p_6 + p_8 = \frac{h}{3}(12 - 0,1q_6 - 0,4q_7 - 0,1q_8); \\ -p_7 + p_9 = \frac{h}{3}(12 - 0,1q_7 - 0,4q_8 - 0,1q_9); \\ -p_8 + p_{10} = \frac{h}{3}(12 - 0,1q_8 - 0,4q_9 - 0,1q_{10}); \\ -p_9 + p_{11} = \frac{h}{3}(12 - 0,1q_9 - 0,4q_{10} - 0,1q_{11}); \\ -p_{10} + p_{12} = \frac{h}{3}(12 - 0,1q_{10} - 0,4q_{11} - 0,1q_{12}). \end{cases} \quad (14)$$

Задаємо визначальні величини $Y = (q_1, q_3, p_1, p_3)^T$.

Далі записуємо розв'язки за рекурентними формулами:

$$\begin{cases} p_2 = 2 - \frac{(q_1 - q_3)}{12h} - \frac{(p_1 + p_3)}{4}; \\ p_3 = 2 - \frac{(q_2 - q_4)}{12h} - \frac{(p_2 + p_4)}{4}; \\ p_4 = 2 - \frac{(q_3 - q_5)}{12h} - \frac{(p_3 + p_5)}{4}; \\ p_5 = 2 - \frac{(q_4 - q_6)}{12h} - \frac{(p_4 + p_6)}{4}; \\ p_6 = 2 - \frac{(q_5 - q_7)}{12h} - \frac{(p_5 + p_7)}{4}; \\ p_7 = 2 - \frac{(q_6 - q_8)}{12h} - \frac{(p_6 + p_8)}{4}; \\ p_8 = 2 - \frac{(q_7 - q_9)}{12h} - \frac{(p_7 + p_9)}{4}; \\ p_9 = 2 - \frac{(q_8 - q_{10})}{12h} - \frac{(p_8 + p_{10})}{4}; \\ p_{10} = 2 - \frac{(q_9 - q_{11})}{12h} - \frac{(p_9 + p_{11})}{4}; \\ p_{11} = 2 - \frac{(q_{10} - q_{12})}{12h} - \frac{(p_{10} + p_{12})}{4}; \end{cases} \quad (15)$$

$$\begin{cases} q_2 = 30 - \frac{(q_1 + q_3)}{4} + \frac{15 \cdot (p_1 - p_3)}{2h}; \\ q_3 = 30 - \frac{(q_2 + q_4)}{4} + \frac{15 \cdot (p_2 - p_4)}{2h}; \\ q_4 = 30 - \frac{(q_3 + q_5)}{4} + \frac{15 \cdot (p_3 - p_5)}{2h}; \\ q_5 = 30 - \frac{(q_4 + q_6)}{4} + \frac{15 \cdot (p_4 - p_6)}{2h}; \\ q_6 = 30 - \frac{(q_5 + q_7)}{4} + \frac{15 \cdot (p_5 - p_7)}{2h}; \\ q_7 = 30 - \frac{(q_6 + q_8)}{4} + \frac{15 \cdot (p_6 - p_8)}{2h}; \\ q_8 = 30 - \frac{(q_7 + q_9)}{4} + \frac{15 \cdot (p_7 - p_9)}{2h}; \\ q_9 = 30 - \frac{(q_8 + q_{10})}{4} + \frac{15 \cdot (p_8 - p_{10})}{2h}; \\ q_{10} = 30 - \frac{(q_9 + q_{11})}{4} + \frac{15 \cdot (p_9 - p_{11})}{2h}; \\ q_{11} = 30 - \frac{(q_{10} + q_{12})}{4} + \frac{15 \cdot (p_{10} - p_{12})}{2h}; \end{cases} \quad (16)$$

Прирівнюємо наші визначальні величини до 0.

Тепер по два рівняння систем (13), (14), тобто дев'яти і десяти, визначають остачу розв'язку, тобто нев'язки:

$$\begin{cases} \Delta_{11}^0 = h \cdot (3p_9 + 12p_{10} + 3p_{11} - 24) + q_9 - q_{11}; \\ \Delta_{12}^0 = h \cdot (3p_{10} + 12p_{11} + 3p_{12} - 24) + q_{10} - q_{12}; \end{cases} \quad (17)$$

$$\begin{cases} \Delta_{21}^0 = \frac{h}{3}(12 - 0,1q_9 - 0,4q_{10} - 0,1q_{11}) + p_9 - p_{11}; \\ \Delta_{22}^0 = \frac{h}{3}(12 - 0,1q_{10} - 0,4q_{11} - 0,1q_{12}) + p_{10} - p_{12}. \end{cases} \quad (18)$$

Нульові нев'язки $\Delta_0 = (\Delta_{11}^0, \Delta_{12}^0, \Delta_{21}^0, \Delta_{22}^0)$ після розв'язку систем рекурентних рівнянь будуть такими:

$$\Delta_0 = (-61,28006144; -58,32972217; 9,961630512; 9,839955372).$$

Аналогічно знаходимо нев'язки для чотирьох випадків, по чергово прирівнюючи одну з визначальних величин до 1, а решту до 0. Після цього формуємо систему рівнянь нев'язок

$$Y = \Delta^{-1} \cdot \Delta_0. \quad (19)$$

Підставивши істинні значення в систему рекурентних рівнянь, проілюструємо отримані результати на рис. 2.

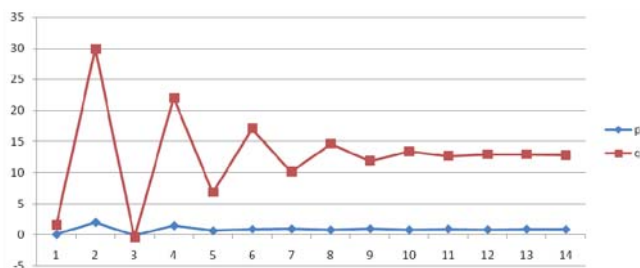

Рис. 2. Результат моделювання вирівнювання цін за рівнем активу (розв'язання крайової задачі)

Висновки. Розроблено раціональні способи апроксимації диференціальних рівнянь різницевиими при моделюванні економічних процесів, дискретних у часі. Отримано різницеві рівняння підвищеної точності, які дають змогу ціною незначного ускладнення розрахункових формул суттєво скоротити загальне число прораховуваних вузлів і в кінцевому підсумку вимагають менших обчислювальних затрат.

Розв'язання кінцево-різницевих рівнянь підвищеної точності відносно вузлових функцій значно спрощує й полегшує процедуру апроксимації диференціальних рівнянь економічного процесу різницевиими рівняннями.

Запропонований метод отримання різницевих рівнянь підвищеної точності є загальним і може бути поширений на будь-яку кількість вузлів дискретної сітки.

Чисельне рішення моделі вирівнювання цін за рівнем активу підтвердило високу точність запропонованих кінцево-різницевих рівнянь.

Список використаної літератури

1. Математические методы в экономике : учебник / О. О. Замков, А. В. Толстопятенко, Ю. Н. Черемных. – М. : МГУ, Изд-во «ДИС», 1997. – 453 с.
2. Лотов А. В. Введение в экономико-математическое моделирование / А. В. Лотов. – М. : Наука, 1984. – 283 с.
3. Шелобаев С. И. Математические методы и модели в экономике, финансах, бизнесе : учеб. пособие для вузов / С. И. Шелобаев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 240 с.

References

1. Zamkov, O. O., Tolstopjatenko, A. V., & Cheremnyh, J. N. (1997). *Matematicheskie metody v jekonomike* [Mathematical Methods in Economics]. Moscow : MGU DIS [in Russian].
2. Lotov, A. V. (1984). *Vvedenie v jekonomiko-matematicheskoe modelirovanie* [Introduction to Economic and Mathematical Modeling]. Moscow : Nauka [in Russian].
3. Shelobaev, S. I. (2000). *Matematicheskie metody i modeli v jekonomike, finansah, biznese* [Mathematical methods and models in economics, finance, business]. Moscow : JuNITI-DANA [in Russian].

УДК 336.732(477)

ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КРЕДИТНИХ СПІЛОК УКРАЇНИ

Швець Наталія Романівна,
доктор економічних наук, професор,
директор Інституту банківських технологій та бізнесу
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: shvetzn@gmail.com

Осадець Олександра Миколаївна,
аспірант
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
e-mail: AleksOsadets@gmail.com

Анотація. Присвячено діяльності кредитних спілок України, а саме соціальній ефективності їх функціонування. Досліджено об'єктивний зміст ефективності як оцінювальної категорії. Запропоновано показники оцінки соціальної ефективності діяльності кредитних спілок. Проведено аналіз у розрізі запропонованих показників оцінки соціальної ефективності діяльності вітчизняних кредитних спілок, що дозволив комплексно охарактеризувати її рівень і визначити основні вектори подальшої діяльності в напрямі підвищення соціального ефекту від роботи кредитних спілок на ринках фінансових послуг України.

Ключові слова: кредитна спілка, ринок фінансових послуг, ефективність, соціальна ефективність, показники оцінки соціальної ефективності діяльності кредитних спілок.

Формул: 0; рис. 9; табл.: 4; бібл.: 8.

INCREASE OF SOCIAL EFFECTIVENESS OF FUNCTIONING OF CREDIT UNIONS OF UKRAINE

Shvets Nataliia,
Doctor of Economics, Professor,
Director of the Institute of Banking Technologies and Business
of SHEI «Banking University»
e-mail: shvetzn@gmail.com

Osadets Oleksandra,
Postgraduate Student
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
e-mail: AleksOsadets@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the activity of credit unions of Ukraine, namely, the social effectiveness of their functioning. The objective content of efficiency as an estimation category is investigated. The indicators of social effectiveness of credit unions activity are offered. An analysis was carried out in the context of the proposed indicators of the assessment of the social effectiveness of domestic credit unions, which allowed to comprehensively characterize its level and determine the main vectors of further activities aimed at increasing the social effect of the work of credit unions in the markets of financial services in Ukraine.

Keywords: credit union, financial services market, efficiency, social efficiency, indicators of social performance evaluation of credit unions.

Formulas: 0; fig.: 9; tabl.: 4; bibl.: 8.

ПОВЫШЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ КРЕДИТНЫХ СОЮЗОВ УКРАИНЫ

Швец Наталья Романовна,
доктор экономических наук, профессор,
директор Института банковских технологий и бизнеса
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: shvetzn@gmail.com

Осадец Александра Николаевна,

аспирант

Чернивецького національного університету імені Юрія Федьковича

e-mail: AleksOsadets@gmail.com

Аннотация. Посвящено деятельности кредитных союзов Украины, а именно социальной эффективности их функционирования. Исследована объективное содержание эффективности как оценочной категории. Предложены показатели оценки социальной эффективности деятельности кредитных союзов. Проведенный анализ в разрезе предложенных показателей оценки социальной эффективности деятельности отечественных кредитных союзов позволил комплексно охарактеризовать ее уровень и определить основные векторы дальнейшей деятельности в направлении повышения социального эффекта от работы кредитных союзов на рынках финансовых услуг Украины.

Ключевые слова: кредитный союз, рынок финансовых услуг, эффективность, социальная эффективность, показатели оценки социальной эффективности деятельности кредитных союзов.

Формул: 0; рис. 9; табл.: 4; библи.: 8.

Вступ. Діяльність кредитних спілок на ринках фінансових послуг, на відміну від інших фінансово-кредитних посередників, має виражену соціальну спрямованість. Саме тому не тільки прибуток може бути основним показником ефективності роботи спілки. Така ефективність, поряд з економічною доцільністю, повинна оцінюватися за спроможністю кредитної спілки задовольняти потреби своїх членів у кредиті та сприяти підвищенню ефективності виробничої сфери за рахунок надання дешевших позик. Тобто на передній план в оцінці ефективності діяльності суб'єктів кредитної кооперації виходить оцінка їхньої соціальної ефективності.

Кредит, будучи економічною категорією, частиною фінансово-кредитних відносин, перетворився у продукт масового споживання. Загальновідомим є той факт, що кредит став частиною життя великої кількості українців, відповідно існує безліч установ та організацій кредитного спрямування, де можна його оформити й отримати на різні потреби. Слід відмітити, що, крім класичних учасників ринку фінансових послуг – комерційних банків, важливими суб'єктами також є кредитні спілки. Кредитні спілки займають набагато меншу частку на ринку щодо послуг кредитування в порівнянні з банківськими установами, проте саме кредитним спілкам притаманне збільшення обсягів виданих кредитів. Ефективна діяльність кредитних спілок на ринку фінансових послуг може забезпечити стабілізацію соціально-економічного становища країни, що зумовлює актуальність обраної теми.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Теоретико-методологічні основи функціонування кредитних спілок і перспективи їх розвитку досліджували багато науковців, зокрема Б. А. Дадашев, О. І. Гриценко, А. Дука, Г. М. Терещенко, Р. Р. Коцовська, О. Г. Волковата ін. Вітчизняні науковці висвітлювали у своїх працях актуальні питання становлення кредитних спілок, теоретичні та практичні аспекти їх діяльності в Україні.

Метою нашої статті є дослідження поняття соціальної ефективності діяльності кредитних спілок, аналіз показників оцінки соціальної ефективності діяльності кредитних спілок України і на основі цього аналізу – обґрунтування напрямів підвищення рівня соціальної ефективності спілок на вітчизняних ринках фінансових послуг.

Результати дослідження. Від рівня соціальної ефективності функціонування кредитних спілок залежить їхня життєздатність і функціональна повноцінність. У найзагальнішій формі ефективність як соціальне явище відображає взаємозв'язок між людською діяльністю та її наслідками. Маючи такий об'єктивний зміст, ефективність виступає як оцінювальна категорія.

Якщо звернутися до теоретико-методологічних основ поняття соціальної ефективності, то виходить варто із загальноновизнаного поняття соціальності. Визначення «соціальний» стосовно якогось явища означає, що воно є втіленням певної системи суспільних відносин і виявляє свою сутність через ці відносини [1, с. 104]. Поряд із цим, категорія «соціальна ефективність» трактується як відповідність результатів господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства [2, с. 186–192]. Виходячи з цього, соціальну ефективність діяльності кредитних спілок можна визначити як міру цільових можливостей її (діяльності КС) реального впливу на характер і стан соціальних відносин у країні та на їхні зміни.

Важливими показниками соціальної ефективності є поліпшення умов і змісту праці, усебічний розвиток здібностей людини, її сутнісних сил, поліпшення навколишнього середовища та ін. Інтегруючим показником соціальної ефективності є підвищення народного добробуту, якості та рівня життя населення у країні.

Рівень життя населення – це соціально-економічна категорія, яка характеризує можливості суспільства щодо забезпечення життя, діяльності та всебічного розвитку. Він виражається сукупністю суспільних відносин і умов, що характеризують життя, працю, побут та інтелектуально-культурний розвиток людей, їхню свободу і правову захищеність. Рівень життя населення – це одна з найважливіших соціальних категорій, що формується під впливом взаємодії всіх суб'єктів економічних відносин. Його підвищення (соціальний прогрес) має бути пріоритетним напрямом державної соціально-економічної стратегії, зокрема спрямованої на реалізацію засад соціально орієнтованої ринкової економіки.

Категорія «рівень життя» акумулює широкий спектр соціально-економічних відносин, котрі виявляються через багаторівневу систему індикаторів

стану та умов життєдіяльності особи, домогосподарства, соціальних груп, населення країни та її регіонів. Цю категорію можна розмежувати на три взаємозалежні поняття: умови життя, власне рівень життя, якість життя. Представлені елементи компонент рівня

й якості життя населення можна виміряти за допомогою відповідних показників, застосовуваних в офіційній статистиці. Загальну систему показників оцінки рівня й якості життя населення України зображено на рис. 1 [3, с. 72].

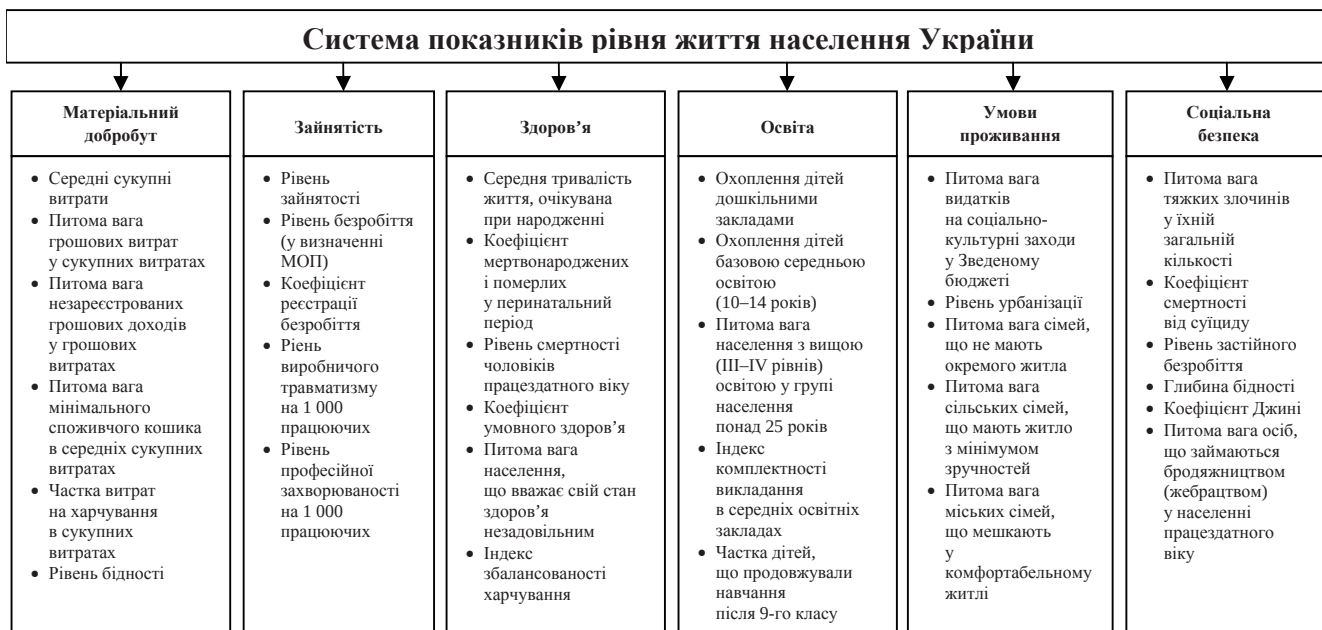

Рис. 1. Система показників рівня життя населення України, що застосовується в офіційній статистиці

Якщо ж із представлених нами показників виокремити ті, що стосуються безпосередньо діяльності кредитних спілок, то, опираючись на здобутки інших науковців [4, с. 44–47] і зважаючи на власні погляди, можемо до таких індикаторів віднести: розширення системи зайнятості (збереження і створення но-

вих робочих місць; розвиток бізнесу позичальників – зростання оборотів бізнесу, диверсифікація, зміна структури зайнятості (від індивідуальної та сімейної зайнятості до залучення найманих працівників); зростання особистих і сімейних доходів позичальників (табл. 1)

Таблиця 1

Запропоновані авторами показники оцінки соціальної ефективності діяльності кредитних спілок України

Назва	Показник	Порядок розрахунку	Бажана поведінка показника
CE1	Капітал кредитних спілок		Зростання
CE2	Ступінь кооперування населення	Кількість членів КС / Чисельність працездатного населення	Зростання
CE3	Індекс зміни кількості членів кредитних спілок	Кількість членів КС у звітному році / Кількість членів КС у попередньому році	Зростання
CE4	Обсяг виданих кредитів у розрахунку на одного члена КС	Обсяг виданих кредитів / Кількість членів КС	Зростання
CE5	Середня сума виданих кредитів	Обсяг виданих кредитів / Кількість членів КС, що мають чинні кредитні договори	Зростання
CE6	Індекс зміни обсягів кредитування	Обсяг виданих кредитів у звітному році / Обсяг виданих кредитів у попередньому році	Зростання
CE7	Частка кредитів в активах кредитних спілок	Обсяг виданих кредитів / Обсяг активів	Зростання
CE8	Середньозважена відсоткова ставка за кредитами		Спадання
CE9	Рівень прострочення і неповернення кредитів	Заборгованість за простроченими і неповерненими кредитами / Обсяг наданих кредитів · 100%	Спадання
CE10	Середня сума розміщених депозитів	Обсяг внесків на депозитні рахунки / Кількість членів КС, що мають внески	Зростання
CE11	Індекс зміни обсягів депозитів	Обсяг внесків у звітному році / Обсяг внесків у попередньому році	Зростання

Джерело: [5, с. 82].

Переконані, що подальший проведений нами аналіз у розрізі запропонованих показників рівня соціальної ефективності діяльності вітчизняних кредитних спілок дозволить комплексно, детально і всебічно охарактеризувати її рівень та визначити основні вектори подальшої діяльності в напрямі підвищення соціального ефекту від роботи кредитних спілок на ринках фінансових послуг України.

Отож, динаміка показника капіталу кредитних спілок (CE1), представлена на рис. 2, засвідчує спадну тенденцію в період 2012–2015 рр., з дуже незначним поліпшенням ситуації 2016 року, а отже, і фінансового підґрунтя для зростання і розширення діяльності кредитних спілок на ринках фінансових послуг України немає і, як наслідок, гіпотетично можемо стверджувати про спадання соціальної ефективності їхньої роботи.

Цю ж гіпотезу підтверджує динаміка показника CE2 рівня соціальної ефективності діяльності кредитних спілок, яку представлено на рис. 3. Рівень коопе-

Рис. 2. Динаміка показника CE1 соціальної ефективності діяльності кредитних спілок України за 2011–2016 рр.

Примітка. Розраховано за офіційними даними Нацкомфінпослуг.

рування населення України з 2012 до 2016 рр. знизився з 0,034 до 0,025, а отже, знизилася частка населення, залученого до кредитної кооперації.

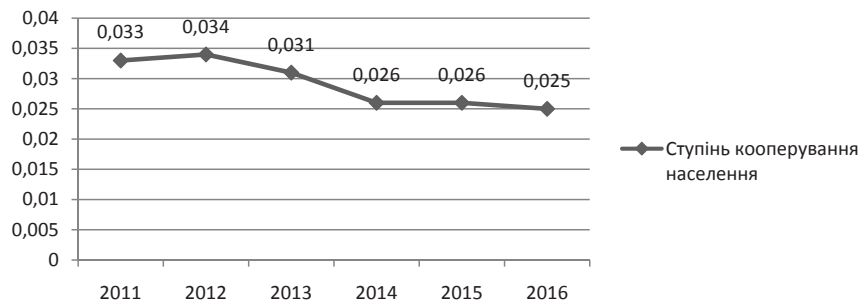

Рис. 3. Динаміка показника CE2 соціальної ефективності діяльності кредитних спілок України за 2011–2016 рр.

Примітка. Розраховано за офіційними даними Нацкомфінпослуг і Державної служби статистики України.

Оцінка показника CE3 соціальної ефективності діяльності кредитних спілок України, представлена в табл. 2, дозволяє також стверджувати про значні спадні тенденції з деяким їх уповільненням 2015 року. Індекс зміни кількості членів кредитних спілок у порівнянні з 2014 роком значно уповільнив своє спадання і зріс до 0,93 у порівнянні з 0,84 у 2014 році, але при цьому все ж значення його менше від одиниці. А вже 2016 року значення цього показника значно знизилася до значення 2014-го і становило 0,84.

Таблиця 2

Оцінка показника CE3 соціальної ефективності діяльності кредитних спілок України за 2011–2016 рр.

Рік	Кількість членів кредитних спілок, тис. ос.	Індекс зміни кількості членів кредитних спілок
2010	1 570,3	-
2011	1 062,4	0,68
2012	1 095,9	1,03
2013	980,9	0,89
2014	821,6	0,84
2015	764,6	0,93
2016	642,9	0,84

Примітка. Розраховано за офіційними даними Нацкомфінпослуг.

Динаміка показника CE4 соціальної ефективності діяльності вітчизняних кредитних спілок, представлена на рис. 4, дещо відрізняється від тенденцій попередніх показників.

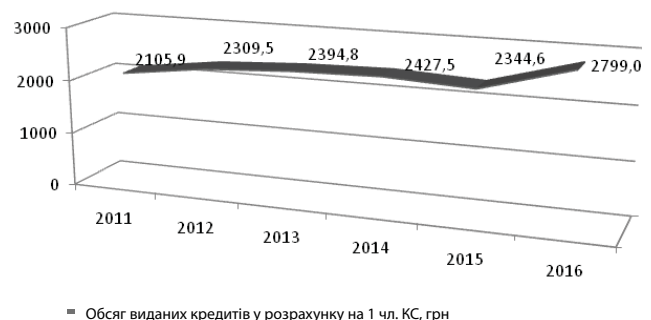

Рис. 4. Динаміка показника CE4 соціальної ефективності діяльності кредитних спілок України за 2011–2016 рр.

Примітка. Розраховано за офіційними даними Нацкомфінпослуг.

Так, обсяг виданих КС кредитів у розрахунку на одного члена зростав протягом 2011–2014 рр., і тільки 2015 року спостерігаємо спадання з 2 428 грн до 2 345 грн, з відновленням зростаючої тенденції 2016

року аж майже до 2 800 грн на одного члена КС. Така тенденція спричинена не скільки значним збільшенням обсягів кредитування спілками, скільки значним зменшенням чисельності їхніх членів. Описана нами ситуація впливає на висунуту раніше гіпотезу про падіння соціальної ефективності діяльності кредитних спілок України в період 2012–2016 рр. у частині проведення наступного ретельнішого аналізу тенденцій динаміки інших показників.

Позитивні тенденції також засвідчує динаміка показника СЕ5 соціальної ефективності діяльності вітчизняних кредитних спілок на ринках фінансових послуг (табл. 3). Середня сума виданих КС кредитів у період з 2011 до 2016 рр. постійно зростала з 8 975 грн до 12 109 грн. Така тенденція може свідчити на користь гіпотези про підвищення соціальної ефективності діяльності спілок у період 2011–2015 рр. за інших рівних умов. Однак якщо проаналізувати глибше, то бачимо, що й обсяги наданих вітчизняними спілками кредитів і кількість членів КС, які мають чинні договори, у період з 2012 до 2016 рр. невпинно зменшувалися.

Таблиця 3

Оцінка показника СЕ5 соціальної ефективності діяльності кредитних спілок України за 2011–2016 рр.

Рік	Обсяг наданих кредитними спілками кредитів, млн грн	Кількість членів кредитних спілок, що мають чинні кредитні договори, тис. ос.	Середня сума виданих кредитів, грн
2011	2 237,4	249,3	8 974,7
2012	2 531,0	254,0	9 964,6
2013	2 349,1	233,6	10 056,1
2014	1 994,4	186,6	10 688,1
2015	1 792,7	162,2	11 052,4
2016	1 799,5	148,6	12 109,7

Примітка. Розраховано за офіційними даними Нацкомфінпослуг.

Поряд із цим динаміка індексу зміни обсягів кредитування (показника СЕ6), представлена в табл. 4, з 2012 до 2015 рр. мала значний спадний тренд і сягнула значення 0,9 у порівнянні з 1,13 у 2012 році. При цьому 2016 року все ж обсяг кредитування вітчизняних спілок незначно зріс і індекс зміни обсягів кредитування сягнув значення 1,004, що може свідчити про незначне підвищення соціальної ефективності діяльності КС.

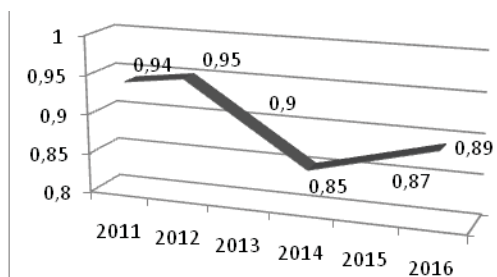
Таблиця 4

Оцінка показника СЕ6 соціальної ефективності діяльності кредитних спілок України за 2011–2016 рр.

Рік	Обсяг наданих кредитів, млн грн	Індекс зміни обсягів кредитування
2010	3 349,5	-
2011	2 237,4	0,67
2012	2 531,0	1,13
2013	2 349,1	0,93
2014	1 994,4	0,85
2015	1 792,7	0,90
2016	1 799,5	1,004

Примітка. Розраховано авторами за офіційними даними Нацкомфінпослуг.

Динаміка показника СЕ7 соціальної ефективності діяльності вітчизняних кредитних спілок, представлена на рис. 5, засвідчує значне спадання частки кредитів в активах кредитних спілок у період з 2012 до 2014 рр. з поступовим нарощуванням значення цього показника у 2015–2016 роках з 0,85 до 0,89.

■ Частка кредитів в активах кредитних спілок

Рис. 5. Динаміка показника СЕ7 соціальної ефективності діяльності кредитних спілок України за 2011–2016 рр.

Примітка. Розраховано за офіційними даними Нацкомфінпослуг

Така ситуація може свідчити про поступове відновлення ринку споживчого кредитування в Україні та підвищення соціальної ефективності діяльності вітчизняних кредитних спілок.

Аналіз динаміки середньозваженої відсоткової ставки за кредитами спілок (показника соціальної ефективності СЕ8) у порівнянні із середньозваженою відсотковою ставкою за кредитами банків показує вкрай низьку соціальну ефективність діяльності перших, оскільки відсоткова ставка за кредитами спілок майже удвічі перевищує ставку за кредитами банків, та ще й 2016 року вона показує зростання з 39,6 до 41,8 відсотка.

Разом з тим про значне підвищення соціальної ефективності діяльності кредитних спілок України на ринках фінансових послуг може свідчити динаміка рівня прострочення і неповернення кредитів (по-

казника соціальної ефективності СЕ9), яка 2016 року показує значне зниження на 4,9 п. п. – з 25,4 до 20,5%. Такий стан засвідчує поліпшення якості кредитного

портфеля спілок і, як результат, може свідчити про можливість підвищення соціального ефекту від їхньої діяльності.

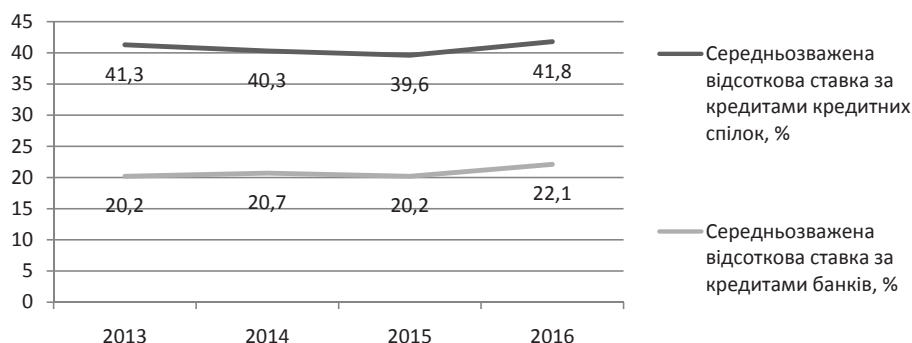

Рис. 6. Оцінка динаміки середньозважених відсоткових ставок за кредитами кредитних спілок і банків України за 2013–2016 рр.

Примітка. Розраховано за офіційними даними Нацкомфінпослуг і Національного банку України.

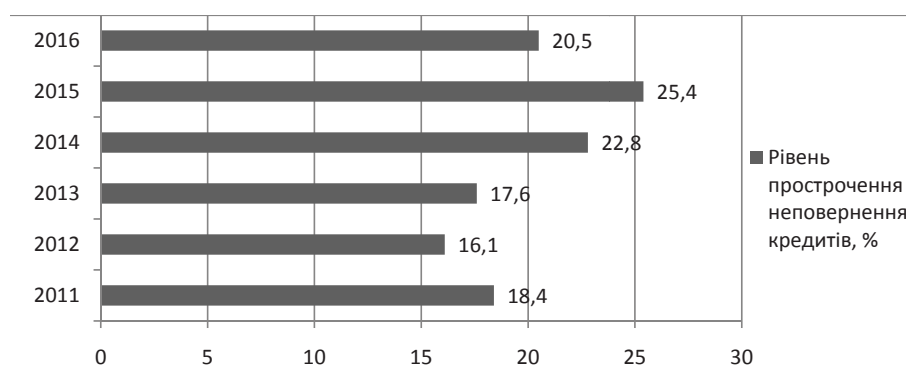

Рис. 7. Динаміка показника СЕ9 соціальної ефективності діяльності кредитних спілок України за 2011–2016 рр.

Примітка. Розраховано за офіційними даними Нацкомфінпослуг.

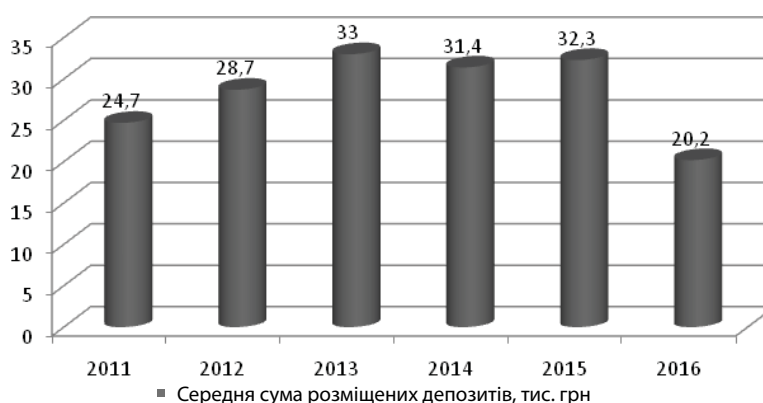

Рис. 8. Динаміка показника СЕ10 соціальної ефективності діяльності кредитних спілок України за 2011–2016 рр.

Динаміка середньої суми розміщених депозитів кредитних спілок (показника соціальної ефективності СЕ10) показує значне зниження у 2016 році до 20,2 тис. грн у порівнянні з 32,3 тис. грн. у 2015-му, причому це значення стало найнижчим у період з 2011 до 2016 рр. Така ситуація, на наш погляд, засвідчує зниження довіри до кредитних спілок, а відтак може

слугувати доказом зниження соціальної ефективності їхньої роботи. Разом з тим, якщо звернутися до останніх даних Нацкомфінпослуг, то вони свідчать, що на 30.06.2017 середній депозитний вклад у вітчизняну кредитну спілку вже становив 39,1 тис. грн. Отож, можна стверджувати про поступове відновлення довіри до діяльності кредитних спілок і, як результат,

незначне підвищення їхньої соціальної ефективності у площині депозитної діяльності.

Зображена на *рис. 9* динаміка індексу зміни обсягів депозитів, розміщених у кредитних спілках (показника соціальної ефективності CE11), має позитивний тренд до підвищення з 2014 до 2016 рр., хоча й не перевищує критичного значення одиниці. Зрозуміло, що така ситуація не може свідчити на користь зростання соціальної ефективності діяльності кредитних спілок на фінансових ринках України, однак усе ж слугує доказом активізації їхньої депозитної діяльності, а отже, і поліпшенням соціального ефекту від наданих членам спілок послуг.

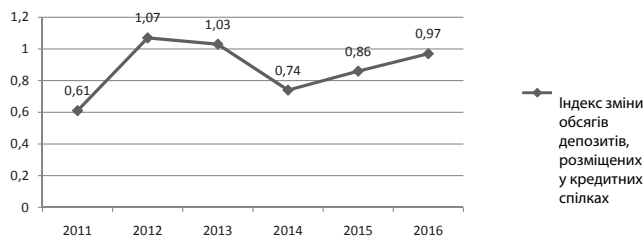

Рис. 9. Динаміка показника CE11 соціальної ефективності діяльності кредитних спілок України за 2011–2016 рр.

Примітка. Розраховано за офіційними даними Нацкомфінпослуг.

Отож, завершивши аналіз динаміки запропонованих нами в *табл. 1* показників соціальної ефективності діяльності вітчизняних кредитних спілок, хочемо зробити такі висновки. Негативні тенденції у своїй динаміці, які можуть свідчити про низький рівень соціальної ефективності діяльності кредитних спілок на вітчизняних ринках фінансових послуг, показують показники CE1, CE2, CE3, CE8, CE10, функціональність яких лежить у площині капіталоутворення, рівня кооперації населення та депозитної діяльності спілок. Навпаки ж, позитивні тенденції має динаміка таких показників, як CE4, CE5, CE6, CE7, CE9, CE11, які стосуються в основному кредитної діяльності та частково депозитної діяльності спілок України. На наш погляд, такий стан речей свідчить про недостатню довіру з боку населення до діяльності кредитних спілок, яка спричинена як необізнаністю з принципами кредитної кооперації, так і негативним досвідом втрати коштів на рахунках банківських і небанківських фінансових установ, а також незначною «капіталомісткістю» українського населення, тобто незначним середнім рівнем заощаджень домашніх господарств. Разом з тим можемо стверджувати про достатню функціональну ефективність діяльності вітчизняних кредитних спілок, пов'язану з кредитною

діяльністю [6, с. 36–37]. Так, усі індикатори кредитної та один індикатор депозитної діяльності показують в останні роки значне поліпшення, що свідчить на користь підвищення їхньої соціальної ефективності, оскільки саме надані кредити і поліпшення якості кредитного портфеля більшою мірою сприяють підвищенню добробуту населення України. Переконані, що активізація просвітницької роботи з населенням із питань кредитної кооперації, а також поступове нарощування заощаджень вітчизняного населення дозволить збільшити капітал кредитних спілок, а відтак підвищити соціальну ефективність їхньої діяльності на ринках фінансових послуг України [7, с. 80–88].

Висновки. Оскільки кредитні спілки віднесено до неприбуткової форми організації фінансової діяльності, результат їхньої роботи можемо оцінювати їх соціальною ефективністю. Під соціальною ефективністю діяльності кредитних спілок пропонуємо розуміти міру цільових можливостей її (діяльності КС) реального впливу на характер і стан соціальних відносин у країні та на їх зміни.

Для кількісного та якісного виміру соціальної ефективності діяльності кредитних спілок на ринках фінансових послуг України ми запропонували комплекс із 11 показників, динаміку яких за 2011–2016 роки було проаналізовано в цій статті. Проведений аналіз засвідчив стан недовіри з боку населення до діяльності кредитних спілок, а також недостатній рівень капіталізації вітчизняних спілок. Разом з тим їхня діяльність показала достатню функціональну ефективність, пов'язану з кредитною діяльністю. Такий стан засвідчує хоча і незначне, усе ж підвищення соціальної ефективності діяльності кредитних спілок. Як пропозиції ми запропонували активізацію просвітницької роботи з населенням із питань кредитної кооперації, а також поступове нарощування капіталу кредитних спілок шляхом ширшого залучення заощаджень населення.

Крім того, щодо підвищення соціальної ефективності діяльності кредитних спілок на вітчизняних фінансових ринках ми пропонуємо створення ефективної ринкової та державної інфраструктури кредитної кооперації, що включатиме механізми ринкового перерозподілу вільного капіталу домашніх господарств, ефективну систему захисту вкладів кредитних спілок, дієву систему фінансового моніторингу та оптимальний державний пруденційний нагляд. Це сприятиме довірі до діяльності кредитних спілок України, підвищенню соціально-економічного становища населення, задіяного у кредитній кооперації, в посткризовий період.

Список використаної літератури

- Осипова Н. П. Соціологія : підручник / Н. П. Осипова, В. Д. Воднік, Г. П. Клімова та ін. ; за ред. Н. П. Осипової. – К.: ЮрінкомІнтер, 2003. – 336 с.
- Економічна енциклопедія : у трьох т. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – Т. 1 / за ред. С. В. Мочерного. – 864 с.
- Іляш О. І. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч. посіб. / О. І. Іляш, С. С. Гринкевич. – К. : Знання, 2010. – 476 с.

4. Іваненко О. Статистична оцінка ефективності діяльності кредитних спілок в регіональному розрізі / О. Іваненко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2014. – № 4. – С. 44–47.
5. Дадашев Б. А. Кредитні спілки України : навч. посібник / Б. А. Дадашев, О. І. Гриценко. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 112 с.
6. Дука А. Реалізація захисної функції кредитних спілок в умовах подолання наслідків фінансової кризи в Україні / А. Дука // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. – 2009. – № 107–108. – С. 34–37.
7. Терещенко Г. М. Шляхи забезпечення захисту вкладів членів кредитних спілок / Г. М. Терещенко, О. О. Луцишин // Фінанси України. – 2010. – № 12. – С. 80–88.
8. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : <https://nfp.gov.ua>.

References

1. Osypova, N. P. (Eds.), Vodnik, V. D., Klimova, H. P. et al. (2003). *Sotsiologhiia [Sociology]*. Kyiv : Yurinkom Inter [in Ukrainian].
2. Mochernyi, S. V. (Eds.). (2000). *Ekonomichna entsyklopediia [Economic Encyclopedia]*. (Vol. 1). Kyiv : Vydavnychitsentr «Akademiia» [in Ukrainian].
3. Iliash, O. I., & Hrynkevych, S. S. (2010). *Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny [Economics of Labor and Social-Labor Relations]*. Kyiv : Znannia [in Ukrainian].
4. Ivanenko, O. (2014). Statystychna otsinka efektyvnosti diialnosti kredytnykh spilok v rehionalnomu rozrizi [Statistical evaluation of the efficiency of credit unions in the regional section]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika – Bulletin of Taras Shevchenko National University. Economy*, 4, 44–47 [in Ukrainian].
5. Dadashev, B. A., & Hrytsenko, O. I. (2010). *Kredytni spilky Ukrainy [Credit Unions of Ukraine]*. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury
6. Duka, A. (2009). Realizatsiia zakhysnoi funktsii kredytnykh spilok v umovakh podolannia naslidkiv finansovoi kryzy v Ukraini [Realization of the protective function of credit unions in the context of overcoming the consequences of the financial crisis in Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika – Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy*, 107–108, 34–37 [in Ukrainian].
7. Tereshchenko, H. M., & Lutsyshyn, O. O. (2010). Shliakhy zabezpechennia zakhystu vkladiv chleniv kredytnykh spilok [Ways of providing protection of deposits of members of credit unions]. *Finansy Ukrainy – Finances of Ukraine*, 12, 80–88 [in Ukrainian].
8. Ofitsiynyi sait natsionalnoi komisii, shcho zdiisniue derzhavne rehuliuвання u sferi rynkiv finansovykh posluh [Official site of the national commission that carries out state regulation in the market of financial services markets]. (n.d.). *nfp.gov.ua*. Retrieved from <https://nfp.gov.ua> [in Ukrainian].

УДК 37.04:065:014[658]

ФОРМУВАННЯ ДІЛОВИТОСТІ І ТВОРЧОСТІ У ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Гіптерс Зінаїда Василівна,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри менеджменту та соціальних наук
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: gipterszina@gmail.com

Анотація. Розглядається проблема підготовки фахівців економічного профілю – ділових людей, виховання їхньої духовності, формування морально-психологічного прагнення до самовдосконалення, здатності до творчого пошуку і прийняття неординарних рішень.

Ключові слова: діловитість, економічна освіта, психолого-педагогічна підготовка, самовдосконалення, фахівці економічного профілю.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 10.

FORMATION OF BUSINESS AND CREATIVE CHARACTER OF THE SPECIALISTS OF THE ECONOMIC PROFILE IN THE CONDITIONS OF SOCIO-ECONOMIC TRANSFORMATIONS

Hipters Zinaida,
Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor of the Department of Management and Social Sciences
of the Lviv Institute
of SHEL «Banking University»
e-mail: gipterszina@gmail.com

Abstract. The problem of preparation of specialists of the economic profile – business people, education of their spirituality, formation of moral and psychological desire for self-perfection, ability to creative search and acceptance of original decisions is considered. The urgency of the problem of the formation of business activity and creativity of the specialists of the economic profile as an important feature of the development of the financial and economic sphere is due to modern socio-economic transformations.

The modern stage of society's development is a knowledge society. Under this condition it is important to teach a person to understand the meaning of knowledge, to be able to possess information, universal values. This is based on the expediency of broad humanitarian education. The urgency of this problem is noted in the research by many scholars, in particular, O. Aksonov, I. Zyazun, V. Kozakov, I. Kolesnikov, V. Kremen, N. Nychkalo, N. Pobirchenko, S. Sysoev, P. Terekhov, G. Tovkanets, T. Chernigovskaya.

In modern conditions, the ideas of scientists of the nineteenth and twentieth centuries about the practice of using psychological factors in production are actualized. Gradually, in all developed countries, serious general psychological training became an integral part of the training of skilled professionals in economics and management.

Modern managers of enterprises should know the theoretical and practical positions of the organization of labor manager, the forms and methods of building the entire mechanism of management of the organization.

Professional psychological and pedagogical training provides the development of general and professional culture, creative thinking, communicative qualities of future economists and banking professionals.

The prospects of the development of this problem are seen in the development of a pedagogical system based on the integrated approach of unity of basic professional and psychological and pedagogical disciplines with practical orientation, on the use of historical and pedagogical experience in accordance with the requirements of the present.

Keywords: efficiency, economic education, psychological-pedagogical preparation; self-perfection, specialists of economic profile.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 10.

ФОРМИРОВАНИЕ ДЕЛОВИТОСТИ И КРЕАТИВНОСТИ У СПЕЦИАЛИСТОВ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ТРАНСФОРМАЦИЙ

Гиптерс Зинаида Васильевна,
доктор педагогических наук,
профессор кафедры менеджмента и социальных наук
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: gipterszina@gmail.com

Аннотация. Рассматривается проблема подготовки специалистов экономического профиля – деловых людей, воспитание их духовности, формирование нравственно-психологического стремления к самосовершенствованию, способности к творческому поиску и принятию оригинальных решений.

Ключевые слова: деловитость, экономическое образование, психолого-педагогическая подготовка, самосовершенствование, специалисты экономического профиля.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 10.

Вступ. Актуальність проблеми формування діловитості і творчості спеціалістів економічного профілю як важливої особливості розвитку фінансово-економічної сфери обумовлена сучасними соціально-економічними трансформаціями. Зростає увага до використання досягнень психолого-педагогічних наук у навчанні сучасних фахівців економіки, бізнесу, підприємництва, банківської діяльності.

У Концепції розвитку економічної освіти в Україні наголошується, що головною парадигмою економічної освіти є розуміння того, що розвиток економічної сфери суспільства значною мірою зумовлений характером життєдіяльності людини, її світоглядом, соціально відповідальною поведінкою. Професійна підготовка та адаптація сучасних економістів передбачає розуміння ними закономірностей формування і розвитку відтворювальних процесів на макро- і мікрорівні [1, с. 4] у взаємозв'язку з розвитком суспільно-політичних, культурних процесів та в єдності пізнавальних, теоретичних і практичних компонентів навчання.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Сучасний етап розвитку суспільства – це суспільство знань. За цієї умови важливо, щоб навчання, за твердженням професора Т. Чернігівської, переходило від «наповнення» особистості знаннями до освіти розуміння значення знань, треба учити опанування способами поводження з інформацією, оволодіння загальнолюдськими цінностями. На цьому ґрунтується доцільність широкої гуманітарної освіти, можливо, навчати мета-науки, філософії в широкому її розумінні, навчати оперувати набутими знаннями на користь суспільства [2] і, зокрема, необхідність психолого-педагогічної підготовки студентів – майбутніх фахівців економічного профілю. Актуальність проблеми відзначають у дослідженнях багато вчених, зокрема, О. Аксьонова, І. Зязюн, В. Козаков, І. Колесникова, В. Кремень, Н. Ничкало, Н. Побірченко, С. Сисоєва, П. Терехов, Г. Товканець, Т. Чернігівська. У дослідженнях звертається увага на такі аспекти, як світова тенденція гуманізації суспільства, психологічні особли-

вості суспільства перехідного періоду, що пригнічує технократизм мислення в суспільстві, фундаменталізація підготовки фахівців для діяльності в системі «людина – людина», реалізація демографічної політики (педагогізація суспільства), удосконалення професійної підготовки у вищій школі, цілеспрямованість психолого-педагогічної орієнтації [3, с. 37–41].

Мета статті – висвітлення проблеми формування діловитості і творчості фахівців економічного профілю в умовах соціально-економічних трансформацій, роль у цьому процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Результати дослідження. У сучасних умовах актуалізуються педагогічні ідеї Дж. Локка, який вважав головним у вихованні формування характеру: «Доброчесність – складна і цінна мета виховання. Всі інші міркування, всі інші якості повинні дати дорогу доброчесності» [4]. Метою навчання Дж. Локк вважав підготовку «ділової людини»: розвиток і спрямованість її розуму, готовність до активного сприйняття нових знань та ідей. У наукових підходах, що визначали соціально-економічний розвиток держав, не відразу прийшли до розуміння ролі психологічних факторів у господарській діяльності. Багато вітчизняних і зарубіжних мислителів убачали в духовно-моральних аспектах ринкових відносин не тільки засіб підвищення ефективності виробництва, а й моральне вдосконалення людей.

Американський психолог і соціолог, один з основоположників індустріальної соціології і доктрини «людських стосунків» Елтон Мейо ще в 30-х роках XX століття обґрунтував доктрину «людських відносин», згідно з якою саме людський, психологічний фактор відіграє вирішальну роль у виробництві. Розширення практики використання психологічних чинників у виробництві привело до двох важливих наслідків у розвитку духовної сфери суспільного життя: швидкими темпами почала розвиватися система психологічних наук (соціальна психологія, психологія праці, психологія управління та ін.); успіхи в розвитку психологічної теорії і практики зумовили посилення уваги до

цієї проблематики в системі освіти. Поступово у всіх розвинених країнах серйозна загальна психологічна підготовка стала невід'ємною складовою частиною професійної підготовки кваліфікованих фахівців у галузі економіки та управління.

Поняття «ділова людина» дослідники розглядають у трьох основних аспектах: по-перше, це особистість узагалі, з набором певних рис, якостей, способів поведінки, які проявляються в повсякденному житті і діяльності; по-друге, мається на увазі представник соціальної самореалізації людства, пов'язаної з функціонуванням націй і народностей у суспільно-політичному житті; по-третє, як професіонал і фахівець у виробничій сфері. «Ділова людина» – це особистість, якій властиві специфічні риси, що обумовлюють способи її взаємодії з навколишнім середовищем і знаходять вияв у поведінці за будь-яких умов і обставин.

Традиційно ділову людину розглядали як виконавця певних функцій – поведінки, вчинків, способів мислення. Основними характеристиками поведінки ділової людини Р. Атнер і Х. Строуб називають раціональну організацію справи, забезпечення і дотримання трудової дисципліни, оптимальне використання вкладених ресурсів для отримання практичного результату [5, с. 43]. Серед визначальних якостей ділової людини дослідники передусім називають цілеспрямованість, креативність, інтелігентність, лідерські здібності та схильність до новачій. Деякі вітчизняні вчені до них зараховують товариськість, працездатність, самовладання, відкритість, творчий підхід до справи, соціальну активність і відповідальність.

Особистісно-діловий потенціал як поєднання якостей і компетентностей ділової людини обґрунтовують у дослідженнях С. Гріншпун, І. Зарецький, С. Чернер. Такий потенціал дозволяє особистості оцінити власні ресурси, визначити сферу застосування своїх здібностей, мобілізувати готовність до започаткування власної справи в умовах конкуренції і безробіття. До якостей ділової людини віднесено ініціативність, чесність, відповідальність, працьовитість, рішучість, організованість, цілеспрямованість, наполегливість, комунікабельність, самокритичність. Компетентність ділової людини визначається наявністю відповідних знань і навичок роботи в конкретній сфері діяльності [6; 7].

В окремих працях поняття «діловитість» розглядається як складне інтегративне соціально-психічне утворення особистості, пов'язане з внутрішньою потребою діяти відповідно до наявних обставин. Діловитість проявляється у здатності людини реально оцінювати і враховувати стан справ, вести пошук шляхів раціонального вирішення поставлених завдань, утілювати задуми в життя, оптимально використовуючи наявні засоби. У структурі діловитості виділяють практичність, раціональність, організованість, самостійність, аналітичний розум, критичність, рішучість, а також готовність відповідати за наслідки своєї діяльності.

У дослідженнях професійно-трудої тематики науковці приділяють увагу проблемам підприємництва, визначаючи цей вид людської діяльності як спосіб

мислення і поведінки, що поєднує здатність генерувати ідеї, починати і вести справу, долати неминучий спротив консервативного середовища, готовність до ризику і відповідальність за можливу невдачу.

За визначенням низки вчених, підприємницька діяльність пов'язана з особливою, характерною для неї етикою. Вона передбачає чесність у взаєминах з партнерами і клієнтами, обов'язковість у справах, відповідальність за своє слово і рішення, спрямованість на благодійність і меценатство, уміння і готовність цінувати свій і чужий час, доводити до кінця розпочату справу. Під час аналізу чинників успіху підприємницької діяльності фахівці виділили такі провідні якості підприємця: пошук і активність, соціальна відповідальність, організованість, практична спрямованість, воля і наполегливість. Наприклад, О. Омаров характеризує підприємців як ініціативних, творчих, організованих, упевнених у власних силах, відповідальних і порядних людей, здатних практично реалізувати складні і сміливі ідеї, рішення, ризикувати заради їхньої реалізації [8].

Нові умови господарювання в незалежній Україні вимагають від власників, керівників, менеджерів уміння розробляти стратегію і тактику розвитку своєї організації, долати конфлікти. Тому сучасні керівники підприємств повинні знати теоретичні і практичні положення організації праці менеджера, форми та методи побудови всього механізму управління організацією. Здійснити практичну підготовку і сформувати низку відповідних професійних і особистісних якостей майбутнім фахівцям допоможе вивчення дисципліни «Самоменеджмент». Адже завданням вивчення дисципліни є теоретична і практична підготовка студентів із питань: визначення особистісних цінностей та цілей менеджера; управління саморозвитком особистості; розвинення навичок ефективного керівництва; організації управлінської діяльності менеджерів різних рівнів; застосування сучасних принципів і напрямів наукової організації діяльності менеджера; використання часу як ресурсу [9, с. 4]. Як наголошують укладачі навчального посібника І. Лорві і В. Морохова, одним з яскравих показників успішності менеджменту і всієї організації є самомотивація співробітників, оволодіння управлінськими прийомами, що сприяють розвиткові навичок самомотивації у співробітника і, таким чином, вони будуть відігравати в його житті позитивну роль. Рефреймінг – це спеціальний прийом, який дозволяє побачити ситуацію, факт, дію під іншим, незвичним для людини кутом зору. У класичному прикладі оптиміст бачить склянку з водою, наполовину заповненою, песиміст же вважає її наполовину порожньою. Так керівники за допомогою спеціальних прийомів можуть допомагати формуванню позитивного сприйняття дійсності у підлеглих, розвивати в них уміння бачити інший бік подій, моделювати успішне майбутнє [9, с. 100–101].

Серед важливих якостей ділової людини дослідники виділяють організованість, відповідальність і практичність, що допомагає синтезувати моральну і раціонально-прагматичну спрямованість мислення, вчинків і поведінки. Утвердження моральної цінності

праці – одна з найважливіших завдань гуманітарної підготовки майбутніх фахівців.

Цикл психолого-педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах економічного профілю інтегрує сукупність усіх тих явищ, які можна умовно назвати «людинознавством». Професійна психолого-педагогічна підготовка забезпечує розвиток загальної і професійної культури, творчого мислення, комунікативних якостей майбутніх економістів і фахівців банківської справи.

Інноваційні процеси в економіці актуалізують відродження кооперативних традицій, залучення історико-педагогічного досвіду і кооперативної думки до організації економічного і соціального прогресу. Сьогодні, як і в 30-ті роки ХХ століття, актуальні слова педагога Д. Коренця з його характеристикою фахівця-економіста: «Потрібні нам люди рухливі, повні ініціативи, самостійності думання, знайомі з госпо-

дарським розвитком світу, з технікою торгівлі, знанням чужих мов. Це повинні бути люди, що наскрізь перейнялися любов'ю до високої мети. Тільки вона зробить їх чесними і характерними» [10, с. 262].

Висновки. Науковий аналіз професійних якостей фахівця економічного профілю надзвичайно багатогранний. Основою формування діловитості студентів-економістів у ринкових умовах мають бути положення інтеграції науки, освіти і виробництва, моніторингу ринку праці та взаємодії з потенційними працевлагодатцями, уміння долати конфлікти, створювати організаційну культуру, творчий інноваційний клімат. Перспективи розвитку проблеми вбачаємо в розробленні педагогічної системи, заснованої на інтегрованому підході єдності базових професійних і психолого-педагогічних дисциплін із практичною спрямованістю, на використанні історико-педагогічного досвіду відповідно до вимог сучасності.

Список використаної літератури

1. Концепція розвитку економічної освіти в Україні // Освіта України. – 2004. – № 6. – С. 4.
2. Черниговская Т. Как научить мозг учиться : конспект лекций [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://maxcherepitsa.ru/blog/lekciya-chernigovskoy>.
3. Козаков В. А. Психолого-педагогічна підготовка фахівців у непедагогічних університетах / В. А. Козаков // Вища освіта України. – 2002. – № 3. – С. 37–41.
4. Локк Д. Мысли о воспитании / Д. Локк // Педагогическое наследие. – М., 1987. – С. 140–147.
5. Чабан Н. І. Характеристика поняття «ділова людина» та її якостей у сучасних дослідженнях / Н. І. Чабан // Таврійський вісник освіти. – 2003. – № 1. – С. 43.
6. Гриншпун С. Личностно-деловой потенциал школьника / С. Гриншпун // Школа. – 1998. – № 5. – С. 25–31.
7. Зарецкая И. Взаимосвязь экономического и нравственного воспитания школьников / И. Зарецкая, С. Чернер // Школа. – 1998. – № 4. – С. 34–40.
8. Омаров А. М. Предприимчивость и хозяйственный риск. Отраслевое и территориальное управление в условиях перестройки / А. М. Омаров. – М. : Система, 1991. – 154 с.
9. Лорви І. Ф. Самоменеджмент : конспект лекцій / І. Ф. Лорві. – Луцьк : ЛНТУ, 2011. – 136 с.
10. Коренець Д. Торговельно-кооперативне шкільництво в Польщі / Д. Коренець // Кооперативна республіка. – Львів, 1931. – Ч. 7–8. – С. 262.

References

1. Kontseptsiiia rozvytku ekonomichnoi osvity v Ukraini [Concept of development of economic education in Ukraine]. (2004). *Osvita Ukrainy – Education of Ukraine*, 6, 4 [in Ukrainian].
2. Chernigovskaya, T. Kak nauchit mozg uchitsya [How to teach the brain to learn]. (n.d.). *maxcherepitsa.ru*. Retrieved from <http://maxcherepitsa.ru/blog/lekciya-chernigovskoy> [in Russian].
3. Kozakov, V. A. (2002). Psykholoho-pedahohichna pidhotovka fakhivtsiv u nepedahohichnykh universytetakh [Psychological and pedagogical training of specialists in non-pedagogical universities]. *Vyshcha osvita Ukrainy – Higher education of Ukraine*, 3, 37–41 [in Ukrainian].
4. Lokk, D. (1987). Myisli o vospitanii [Thoughts about education]. *Pedagogicheskoe nasledie – Pedagogical heritage*. (p. 140–147). Moscow [in Russian].
5. Chaban, N. I. (2003). Kharakterystyka poniattia «dilova liudyna» ta yii yakosteï u suchasnykh doslidzhenniakh [Characteristics of the concept «business man» and its qualities in modern studies]. *Tavriiskyi visnyk osvity – Tavriysky Journal of Education*, 1, 43 [in Ukrainian].
6. Grinshupun, S. (1998). Lichnostno-delovoy potentsial shkolnika [The personal and business potential of a schoolboy]. *Shkola – School*, 5, 25–31 [in Russian].
7. Zaretskaya, I., & Cherner, S. (1998). Vzaimosvyaz ekonomicheskogo i нравstvennogo vospitaniya shkolnikov [Interconnection of economic and moral upbringing of schoolchildren]. *Shkola – School*, 4, 34–40 [in Russian].
8. Omarov, A. M. (1991). *Predpriimchivost i hozyaystvennyi risk. Otrasleye i territorialnoe upravlenie v usloviyah perestroiki* [Subjectivity and economic risk. Branch and territorial management in conditions of perestroika]. Moscow : System [in Russian].
9. Lorvi, I. F. (2011). *Samomenedzhment* [Self-management]. Lutsk : LNTU [in Ukrainian].
10. Korenets, D. (1931). *Torhovelno-kooperatyvne shkilnytstvo v Polshchi* [Trading and cooperative school in Poland]. *Kooperatyvna respublika – Cooperative republic*. (part 7–8), (p. 262). Lviv [in Ukrainian].

УДК 378.018.43

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ: МІЖНАРОДНИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Кліпа Юлія Володимирівна,
асистент кафедри економіки та управління
Інституту банківських технологій та бізнесу
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: yu.klipa@gmail.com

Анотація. Досліджено теоретичні та практичні аспекти дистанційного навчання в Україні та у світі. Проаналізовано переваги і недоліки дистанційного навчання і масових відкритих онлайн курсів. Визначено певні ресурси для підвищення ефективності навчання студентів економічних спеціальностей. Надано інформацію про онлайн ресурси для дистанційного навчання, де студенти економічних спеціальностей можуть підвищити рівень своїх професійних знань.

Ключові слова: дистанційне навчання, онлайн навчання, безоплатна освіта, підвищення кваліфікації, масові відкриті онлайн курси.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 11.

EFFECTIVENESS IMPROVEMENT OF DISTANCE LEARNING OF STUDENTS: INTERNATIONAL AND LOCAL EXPERIENCE

Klipa Yuliia,
Assistant of Department of Economy and Management
Institute of Bank Technologies and Business
of SHEI «Banking University»
e-mail: yu.klipa@gmail.com

Abstract. the theoretical and practical aspects of distance learning in Ukraine and in the world are studied. The Ukrainian legal basis about distance learning was deeply analyzed. The author gives the history of development of distance learning and mass open online courses. The advantages and disadvantages of distance learning and mass open online courses were analyzed. Information about online resources for distance learning, where students can improve their personal knowledge was provided. Information about famous international free online courses is given by the author.

Keywords: distance learning, online study, free education, competence development in economics, mass open on-line courses.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 11.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ СТУДЕНТОВ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ И ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ ОПЫТ

Клипа Юлия Владимировна,
ассистент кафедры экономики и управления
Института банковских технологий и бизнеса
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: yu.klipa@gmail.com

Аннотация. Исследованы теоретические и практические аспекты дистанционного обучения в Украине и в мире. Проанализированы достоинства и недостатки дистанционного обучения и массовых открытых онлайн курсов. Обозначены конкретные ресурсы для повышения эффективности обучения студентов экономических специальностей. Предоставлена информация об онлайн ресурсах для дистанционного обучения, где студенты экономических специальностей могут повысить уровень своих профессиональных знаний.

Ключевые слова: дистанционное образование, онлайн образование, бесплатное образование, повышение квалификации, массовые онлайн курсы.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 11.

Вступ. Інформатизація суспільства – це глобальний соціальний процес, особливість якого полягає в тому, що домінуючим видом діяльності у сфері суспільного виробництва є збір, накопичення, обробка, зберігання, передавання і використання інформації, здійснювані на основі сучасних засобів обчислювальної техніки, а також на базі різноманітних засобів інформаційного обміну. Процеси, що відбуваються у зв'язку з інформатизацією суспільства, сприяють не тільки прискоренню науково-технічного прогресу, інтелектуалізації всіх видів людської діяльності, а й створенню якісно нового інформаційного середовища соціуму, що забезпечує розвиток творчого потенціалу індивіда.

Один із напрямів процесу інформатизації суспільства є інформатизація освіти – процес дослідження і забезпечення освіти методологією і практикою розроблення та оптимального використання інформаційних технологій, орієнтованих на реалізацію психолого-педагогічних цілей навчання.

З кінця ХХ століття досить актуальною темою досліджень стало дистанційне навчання, яке набуває швидкого поширення.

Відповідно до загальних тенденцій розвитку університетської освіти у країнах світу, впровадження дистанційних технологій та педагогічного експерименту щодо трансформації традиційного заочного навчання в дистанційну форму впродовж тривалого часу відбувається й у вищих навчальних закладах України. Цей процес базується на досягненнях у галузі комп'ютеризації та інформатизації освітньої, насамперед навчальної діяльності, знаннях і досвіді науково-педагогічних працівників і фахівців у галузі комп'ютерно-мережових технологій, які здатні і бажають його реалізувати. На користь висновку про необхідність дистанційного навчання свідчить тривалий процес його впровадження в багатьох країнах у ХІХ–ХХ століттях, коли були створені перші засоби зв'язку, що дозволяли на відстані здійснювати навчальну співпрацю учня і вчителя.

Аналіз досліджень і постановка завдання. На законодавчому рівні ще 2001 року ухвалено Концепцію розвитку дистанційної освіти в Україні [1], а згодом Положення про дистанційне навчання (наказ Міністерства освіти і науки від 21.01.2004 № 40) [2], де окреслено ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти за дистанційною формою навчання (Проект схвалено за основу на засіданні ДАК 21.06.2005) [3].

Теоретичні основи дистанційної освіти заклали Дейв Корм'є, Джордж Сіменс, Стівен Даунс. В англійській літературі тема дистанційного навчання дуже актуальна, її активно розвивають такі науковці, як: Т. Фенвік, Д. Левін, Н. Хаггарт. Тему дистанційного навчання також досліджують М. В. Кухаренко, В. Ю. Биков, Н. Г. Сиротенко. Особливості впровадження онлайн курсів у вищій школі є предметом аналізу О. Н. Олейникова, І. Ю. Травкіна та ін. Великий внесок у розвиток дистанційної освіти внесли О. О. Андреев [4], який розкрив теорію, технологію і способи організації дистанційної освіти; Д. А. Іванченко [5] дослідив

проблеми і шляхи практичної реалізації дистанційної освіти; Є. С. Полат [6] проаналізувала конкретні педагогічні технології дистанційного навчання.

Однак, попри численні публікації на тему дистанційної освіти, бракує комплексних досліджень розвитку дистанційної освіти в Україні та у світі.

Метою статті є проведення аналізу організації дистанційної освіти в українських і зарубіжних навчальних закладах для студентів економічних спеціальностей, а також обґрунтування пропозицій щодо активізації дистанційної форми навчання в Україні.

Результати дослідження. Перший заклад дистанційного навчання (Берлінський інститут вивчення іноземних мов) 1856 року створили викладачі іноземних мов Берлінського університету Ч. Тусен і Г. Ланченштейдт, навчання в ньому відбувалося за листуванням. Потім 1858-го Лондонський університет дозволив допуск пошукачів до захисту дипломних робіт від осіб, які навчалися самостійно або за листуванням. А 1877 року шотландський університет Святого Андрія розпочав заочну підготовку жінок із різних країн світу на звання ліцензіата мистецтв.

В Україні першими на шлях упровадження дистанційної форми навчання стали Національний технічний університет України (КПІ), Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національна академія внутрішніх справ, Харківський політехнічний інститут, Херсонський державний університет та ін.

В Україні також створено інститути дистанційної освіти – Інститут заочної та дистанційної освіти (Київський національний університет технологій та дизайну); Інститут заочної та дистанційної освіти (Придніпровська державна академія будівництва та архітектури), Навчально-науковий інститут заочного і дистанційного навчання (Національна академія внутрішніх справ) та ін.

Для вирішення проблемних питань стосовно організації дистанційного навчання створено відповідні лабораторії: віртуального дистанційного навчання Харківського технічного університету радіоелектроніки, дистанційної освіти в Сумському державному університеті, у Київському національному торговельно-економічному університеті та ін.

Розвиток дистанційної освіти в Україні визначається Концепцією, що затверджена наказом Міністерства освіти і науки України (МОНУ) від 20 грудня 2000 року. Виходячи з основних положень Концепції, дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання.

Незначна за часом та обсягом частина навчального процесу дистанційної освіти може здійснюватися за певною формою (складання іспитів, практичні, лабораторні тощо). Кількісні та змістовні показники цієї частини залежать від напряму підготовки (спеціальності) та етапу розвитку дистанційної освіти і визначаються нормативними документами [1].

Відповідно до Концепції дистанційна освіта в Україні орієнтується: на учнів старших класів, які

бажають одержати додаткові знання паралельно з навчанням у школі; осіб, які готуються до вступу до вищих навчальних закладів; молодь, яка не має можливості одержати високоякісні освітні послуги у традиційній системі освіти через обмеженості пропускну здатності цієї системи, необхідності суміщення навчання з роботою, географічної віддаленості від обласних центрів і престижних навчальних закладів; осіб, які мають медичні обмеження для одержання регулярної освіти; військовослужбовців, які звільняються зі Збройних Сил України, МВС України і Прикордонних військ України; фахівців конверсійних підприємств, які підлягають звільненню; безробітних; керівників державних органів управління різних рівнів; студентів, які бажають отримати паралельно другу вищу освіту; осіб, які бажають отримати післядипломну освіту; осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі; українсько- і російськомовних громадян зарубіжних країн [9].

Обираючи дистанційну освіту, студент отримує деякі переваги, а саме:

- гнучкість – можливість займатися у зручний час, у зручному місці та темпі;
- модульність – можливість формувати навчальний план, що відповідає потребам студента;
- паралельність – можливість поєднувати основну професійну діяльність із навчанням (без відриву від виробництва);
- дистанційність – відстань студента до навчального закладу не впливає на ефективність навчального процесу;
- асинхронність – можливість для студента і викладача працювати за зручним для кожного графіком;
- охоплення – кількість студентів не є критичним параметром;
- рентабельність – економічна ефективність для всіх учнів навчального процесу;
- інноваційність – можливість доступу до новітніх інформаційних та освітніх технологій;
- соціальність – забезпечення рівних можливостей отримання освіти незалежно від місця проживання і матеріальних можливостей студентів;
- інтернаціональність – забезпечення зручності можливості експорту та імпорту освітніх послуг у світовому масштабі.

Але, попри велику кількість переваг, дистанційна освіта має й деякі недоліки, а саме:

- знеособлене спілкування студента з викладачем;
- дистанційна освіта триваліша і менш ефективна порівняно з очною через брак у студентів необхідної самодисципліни та мотивації;
- орієнтація на технічні засоби та віртуальне середовище, що відображається на внутрішньому стані студента і може призвести до психічних порушень;
- складність об'єктивної оцінки знань студентів.

Попри неоднозначну оцінку дистанційної освіти, провідні вищі навчальні заклади світу активно розвивають подібні ресурси.

Коли ми говоримо про онлайн освіту, то маємо на увазі масово відкриті онлайн курси (МВОК) – безоплатні відеолекції, інтерактивні завдання і форуми для обговорення навчальних матеріалів. Сам термін «масовий відкритий онлайн курс» (англійською мовою *Massive Open Online Course*) складається із чотирьох основних компонентів:

1) *Massive* (масовий) – мається на увазі, що навчатися студенти можуть з різних куточків світу;

2) *Open* (відкритий / безплатний) – будь-який навчальний матеріал надають безоплатно, до навчання може приєднуватися будь-хто в будь-який час;

3) *Online* (онлайн) – усі курси є у відкритому доступі у мережі «Інтернет» на спеціальній мережевій платформі;

4) *Course* (курс) – кожен курс має свої правила, свою структуру і свою мету навчання [7].

Історія розвитку онлайн освіти у форматі відкритих онлайн курсів розпочалася на початку 90-х років ХХ століття, коли переважно американські університети почали викладати електронні бази даних своїх курсів у мережу «Інтернет», роблячи їх доступними для широкої аудиторії. Сам термін «масовий відкритий онлайн курс» був введений 2008 року Дейвом Корм'є для означення відкритого онлайн курсу Джорджа Сіменса і Стівена Даунса в Університеті Манітоба. А 2011-го у Стенфорді Себастьян Трун відкрив курс, присвячений штучному інтелекту, на який записались більше ніж 160 тисяч слухачів із 190 країн світу. Саме з 2011 року у світі почали активно говорити про онлайн освіту як самостійне явище і ефективну альтернативу традиційним методам навчання. А 2012-го були запущені перші онлайн курси. Газета «The New York Times» назвала 2012-й – роком масових відкритих онлайн курсів.

Спинимось на конкретних проектах безплатної онлайн освіти, де студенти економічних спеціальностей можуть удосконалити свої знання та отримати величезний досвід у галузі можливостей навчатися за кордоном.

Першим проектом безплатної онлайн освіти став MIT Open Course Ware (MIT OCW) [8] – проект Масачусетського технологічного університету, відкритий 2003 року. Це спеціальний ресурс, де інститут публікує всі матеріали лекцій у відкритому доступі, на якому зібрані майже всі навчальні курси, лекції та семінари. Завдяки Open Course Ware викладачі можуть удосконалити свої курси, а студенти – знаходити додаткові навчальні матеріали, а незалежні слухачі – пізнавати нове і використовувати отримані знання в найрізноманітніших галузях. Open Course Ware має матеріали більш ніж 2 000 курсів. На сайті можна знайти аудіо- і відеокурси, пошук за каталогами, за номером курсу, за назвою дисципліни, усі предмети та ступінь складності розподілені в окремі рубрики.

Попри всі досягнення, проект MIT Open Course Ware (MIT OCW) не можна вважати повноцінним онлайн ресурсом безплатної освіти. Так, адміністрація і викладачі формально не відносять його до програми дистанційного навчання, а позиціонують як статичне представлення викладення певного предмета

в певний період. Проект MIT Open Course Ware (MIT OCW) не видає дипломи і не дає змоги зв'язатись із викладачами курсу. Але всі бажаючі можуть використовувати сайт як додатковий ресурс для самоосвіти.

Наступним кроком у розвитку безплатної онлайн освіти став відкритий 2012 року проект EDx [9] – спільна розробка двох провідних закордонних вищих навчальних закладів: Массачусетського технологічного і Гарвардського університетів.

На відміну від MIT Open Course Ware (MIT OCW), платформа EDx є більш досконалим ресурсом безплатної онлайн освіти, що доступна через Інтернет усім бажаючим із різних куточків світу. Серед особливостей: дискусійні клуби за фахом, оцінки за вивчення курсів, онлайн лабораторії.

Ті студенти, які показали у процесі навчання хороші результати і успішно склали випускні іспити, можуть отримати сертифікат. Його видаватимуть під маркою того університету, звідки ви проходили курс, тобто або MIT, або Harvard, або Berkeley. Але отримати сертифікат – завдання не з легких. Вимогливість до студентів на курсах EDx така ж висока, як і при навчанні в університетах – учасниках проекту. Підкреслюється, що хоча доступність і зростає в геометричній прогресії, строгість і вимогливість залишаються на колишньому рівні.

Окремим феноменом серед систем безплатної онлайн освіти є Академія Салмана Кхана [10], започаткована 2006 року, коли була опублікована перша відеолекція на You Tube. Академія побудована дуже просто: публікуються короткі (10–20 хвилин) відеоролики, що ліквідовують прогалини у знаннях із різних наук, включаючи економічні.

У ролі лектора виступає сам Салман Кхан. Його манера вести уроки і здатність пояснювати складне через просте завоювала безліч симпатій студентів і викладачів. Але слід звернути увагу, що Кхан не робить це як викладач, тут він виступає більш як популізатор дистанційної освіти. Попри переваги щодо онлайн ресурсу, можна зробити висновок, що за рахунок тільки коротеньких відеоуроків не можливо досконало вивчити будь-який матеріал. Адже Кхан не ставить таке завдання. Важливо те, що матеріали доступні як англійською, так і українською мовами.

Ще одним світовим лідером у галузі безплатної онлайн освіти є стартап Coursera [11], заснований 2012 року професорами Стендфорського університету Ендрю Нг і Дафною Келлер. Авторами представлених безплатних онлайн курсів є викладачі 33-х світових університетів, серед яких Пристонський, Колумбійський, Пенсильванські університети, Університет Торонто тощо.

Coursera пропонує не окремі лекції, а повноцінні курси, які включають відеолекції, домашні завдання, що повинні бути зроблені за певний час. По закінченню, за умови успішного складання іспиту, за певну плату студент може отримати сертифікат про проходження курсу. Сайт доступний також українською і російською мовами.

Висновки. Сьогодні з'явилась альтернатива традиційній освіті у формі онлайн навчання. В Україні подібна система ще недостатньо розвинута, але у світовій практиці онлайн навчання має велику популярність. Основні ознаки: безплатність, доступність, видача сертифікатів, але за певну плату і за умови успішного складання фінального екзамену. Основною перешкодою для українського студента можуть стати недостатні знання англійської мови, тому що більшість курсів викладаються англійською мовою. Але зараз, завдяки волонтерській роботі, деякі сайти вже перекладені на українську мову.

Якщо аналізувати роль онлайн освіти на сучасному етапі розвитку, то вона найкраще підходить для самоосвіти і поки що не може повністю замінити академічну освіту.

Іншою проблемою онлайн навчання стало те, що успішно складають іспити тільки 5–10% студентів із тих, хто зареєструвався. Це пов'язано з тим, що більшість курсів розраховані на самостійну роботу студентів, а це потребує високої самоорганізації, мотивації та самоконтролю. Але це дуже вдалий ресурс для підвищення кваліфікації студентів.

Також серйозним недоліком вважається брак офіційного визнання сертифікатів про закінчення курсів роботодавцями. Хоча останнім часом відбуваються зрушення, і все частіше наявність сертифікатів стає додатковим аргументом на користь претендента на посаду.

Список використаної літератури

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>.
2. Про затвердження Положення про дистанційне навчання : Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.01.2004 № 40 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0464-04>.
3. Ліцензійні умови надання освітніх послуг у сфері вищої освіти за дистанційною формою навчання : Проект схвалено за основу на засіданні ДАК 21.06.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-p>.
4. Андреев А. А. Дидактические основы дистанционного обучения [Электронный ресурс] / А. А. Андреев. – Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/31473>.
5. Иванченко Д. А. Системный анализ дистанционного обучения [Электронный ресурс] / Д. А. Иванченко. – Режим доступа : <http://cdn.sciencepeople.com/materials/740/Системный%20анализ%20ДО.pdf>.
6. Полат Е. С. Теория и практика дистанционного обучения [Электронный ресурс] / Е. С. Полат. – Режим доступа : http://www.academia-moscow.ru/ftp_share/_books/fragments/fragment_20163.pdf.

7. Бацуровська І. В. Історія розвитку масових он-лайн курсів в освіті [Електронний ресурс] / І. В. Бацуровська, Ю. А. Джаландінова // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – 2015. – Вип. 1. – С. 63–64. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2015_1_7.
8. MIT Open Course Ware [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ocw.mit.edu/index.htm>.
9. EDx [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.edx.org>.
10. Khan Academy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.khanacademy.org>.
11. Coursera [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.coursera.org>.

References

1. Kontseptsiiia rozvytku dystantsiinoi osvity v Ukraini [Concept of development of distance education in Ukraine]. (n.d.). www.osvita.org.ua. Retrieved from : <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html> [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro dystantsiine navchannia : Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 21.01.2004 № 40 [On Approval of the Regulations on Distance Education : Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated January 21, 2004, № 40]. (n.d.). zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0464-04> [in Ukrainian].
3. Litsenziini umovy nadannia osvitnikh posluh u sferi vyshchoi osvity za dystantsiinoiu formoiu navchannia : Proekt pryiniaty za osnovu na zasidanni DAK 21.06.2005 [Licensing conditions for the provision of educational services in the field of higher education through distance learning: The project was adopted as a basis at a meeting of the State Certification Commission from June 21, 2005]. (n.d.). zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-p> [in Ukrainian].
4. Andreev, A. A. Dydaktycheskye osnovy dystantsyonnoho obuchennia [Didactic bases of distance learning]. (n.d.). www.twirpx.com. Retrieved from : <http://www.twirpx.com/file/31473>.
5. Yvanchenko, D. A. Systemnyi analiz dystantsyonnoho obuchennia [System analysis of distance learning]. (n.d.). cdn.sciencepeople.com. Retrieved from : <http://cdn.sciencepeople.com/materials/740/Systemnyi%20analiz%20DO.pdf> [in Russian].
6. Polat, E. S. Teoriya y praktyka dystantsyonnoho obuchennia [Theory and practice of distance learning]. (n.d.). www.academia-moscow.ru. Retrieved from : http://www.academia-moscow.ru/ftp_share/_books/fragments/fragment_20163.pdf [in Russian].
7. Batsurovska, I. V., & Dzhalandinova, Yu. A. (2015). Istoriia rozvytku masovykh on-lain kursiv v osviti [The history of the development of mass online courses in education]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia, pedahohiky ta psykholohii* – Actual problems of public administration, pedagogy and psychology, 1, 63–64. Retrieved from : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2015_1_7 [in Ukrainian].
8. MIT Open Course Ware (n. d.). ocw.mit.edu. Retrieved from : <https://ocw.mit.edu/index.htm> [in USA].
9. EDx (n.d.). www.edx.org. Retrieved from : <https://www.edx.org>.
10. Khan Academy (n.d.). www.khanacademy.org. Retrieved from : <https://www.khanacademy.org>.
11. Coursera (n.d.). www.coursera.org. Retrieved from : <https://www.coursera.org>.

ШАНОВНІ НАУКОВЦІ!

ЗАПРОШУЄМО ВАС І ВАШИХ КОЛЕГ ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

ДВНЗ «Університет банківської справи» видає збірник наукових праць «Вісник Університету банківської справи» (сайт збірника: visnuk.ubsnbu.edu.ua). У Віснику висвітлюються тенденції та напрями розвитку фінансово-економічної науки, фінансових систем, результати аналізу особливостей функціонування банківської системи України і зарубіжних країн.

Мови публікації: українська, англійська або російська. Періодичність видання – три номери на рік.

Тематичні рубрики збірника:

- *Теоретичні засади та макроекономічні аспекти розвитку фінансових систем;*
- *Проблеми і перспективи розвитку банків та небанківських фінансових установ у сучасних умовах;*
- *Проблеми обліку, аналізу і аудиту;*
- *Економіко-математичне моделювання та інформаційні технології;*
- *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку фінансово-економічних систем.*

Вісник розрахований на науковців, працівників НБУ, комерційних банків, підприємств та фінансових установ, студентів.

Вісник представлено в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

До публікації приймаємо статті, які відповідають таким вимогам

1. Стаття має бути написана на актуальну тему, містити результати глибокого наукового дослідження та обґрунтування отриманих наукових висновків.
2. Стаття має бути написана українською, англійською або російською мовами, ретельно вичитана автором, відповідати тематичному спрямуванню збірника наукових праць і включати всі структурні елементи (з дотриманням вказаної послідовності) відповідно до п. 3 Постанови ВАК України від 15.01.2003 № 7-05/1, а саме:
 - на першій сторінці зліва – індекс Універсальної десятикової класифікації (УДК), що розміщується на початку статті;
 - посередині – назва статті;
 - метадані (інформація про автора (ів) статті та її реферативна частина), що розміщуються по-спільовно українською, англійською і російською мовами та включають:
 - відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи або навчання, e-mail);
 - анотація українською, російською (від 30 до 100 слів); обсяг анотації англійською мовою (Abstract): 100–250 слів;
 - ключові слова (5–8 слів);
 - кількість формул, таблиць, рисунків і літературних джерел зазначаємо так: для української мови (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; бібл.: 12); для англійської (Formulas: 2; fig.: 3; tabl.: 1; bibl.: 12); для російської мови (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; библи.: 12);
 - текст статті, який повинен вміщати взаємопов'язані розділи, які починаються вказаним заголовком, виділенням напівжирним шрифтом:
 - **Вступ** (постановка проблеми в загальному варіанті і її зв'язок з останніми дослідженнями і публікаціями, а також із важливими науковими і практичними завданнями, з обов'язковими посиланнями в тексті на використану літературу. Автор повинен виділити із загальної проблеми ту частину, яку він досліджує, і показати її актуальність);
 - **Аналіз досліджень і постановка завдання** (формулювання мети і методів дослідження теми, що розглядається);
 - **Результати дослідження** (виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням одержаних наукових результатів);
 - **Висновки** (наукова новизна, теоретичне і практичне значення досліджень, соціально-еко-

номічний ефект, який виникає внаслідок упровадження наукових результатів. Перспективи подальших наукових розробок у цьому напрямі);

- **Список використаної літератури**, складений відповідно до українського стандарту бібліографічного опису (ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання»). **До списку літератури** додається її переклад англійською мовою (**References**), де розміщуються ті ж самі джерела англійською мовою, оформлені за міжнародним бібліографічним стандартом **APA-2010**. Назви періодичних українських і російських видань (журналів, збірників та ін.) подаються транслітерацією, а в дужках – англійською мовою. Назва статей допускається транслітерацією, згідно з правилами транслітерації (Постанова від 27 січня 2010 року № 55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею»). **Назви джерел у списку літератури розміщуються в порядку цитування в тексті (а не за абеткою).**
- 3. Обсяг статті має становити не менше ніж 15 сторінок формату А4, набраних шрифтом «Times New Roman», 14 кеглем (розмір шрифту), через 1,5 інтервала, верхнє і нижнє поля – 1,5 см, ліве – 3 см, праве – 1 см, абзацний відступ – 1 см.
- 4. Файл статті слід готувати за допомогою текстового редактора Word. У файлі не використовувати стилі тексту, сторінки нумерувати. Слова друкувати без переносів.
- 5. Усі нетекстові об'єкти створювати вбудованими засобами Word. При створенні таблиць, діаграм, графіків потрібно використовувати шрифт «Times New Roman», 12 кегль (розмір шрифту).
- 6. Цитати, таблиці, ілюстрації, всі цифрові дані подаються з обов'язковими посиланнями на джерело. Під кожною таблицею і рисунком має бути зазначено джерело. Для подання джерела потрібно використовувати шрифт «Times New Roman», 10 кегль (розмір шрифту).
- 7. Математичні формули мають бути чіткими, із загальноприйнятим використанням символів, написані за допомогою текстового редактора Microsoft Word із застосуванням шрифту Symbol при написанні математичних символів та грецьких букв. При наборі складних формул слід застосовувати Редактор формул. Усі символи повинні пояснюватися.
- 8. У кінці статті автор має вказати, що вона надсилається для публікації лише до збірника наукових праць «Вісник Університету банківської справи», поставити підпис і дату.
- 9. До статті додаються зовнішня рецензія доктора наук, якщо автор або один із співавторів не має вченого ступеня доктора наук, і довідка про автора (авторів).
- 10. Статті, що оформлені з відхиленнями від вказаних вимог, редакція не розглядатиме. Редакція залишає за собою право скорочувати і виправляти статті.

Статтю, довідку про автора (ів) і скановану рецензію надсилати на електронну адресу редакції: visnuk_ubs@ukr.net.

Публікації Вісника захищені міжнародним законодавством і не можуть бути відтворені у будь-якій формі без письмового дозволу видавця.

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

У Довідці про автора треба вказати:

- 1) прізвище, ім'я та по батькові автора (співавторів);
- 2) посаду, науковий ступінь, учене звання, для аспірантів – рік навчання і ПІБ, науковий ступінь, учене звання, посаду, контактний телефон наукового керівника;
- 3) назву статті та її обсяг (вказати кількість сторінок);
- 4) точну поштову адресу (з поштовим індексом);
- 5) контактні телефони;
- 6) електронну скриньку, яка буде зазначена у збірнику.

З повагою і надією на плідну співпрацю
редакція збірника наукових праць
«Вісник Університету банківської справи».

Зміст

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ

Барановський Олександр Іванович
Сутність і функціональне призначення
фінансового сектору національної економіки 3

Другов Олексій Олександрович
Трансформація іноземного капіталу
в банківському секторі України 14

Вовчак Ольга Дмитрівна,
Бедненко Владислав Миколайович
Банківське регулювання і банківський нагляд
як складові системи державного регулювання
банківської діяльності 21

Соловаров Андрій Валерійович
Сутність боргової безпеки банківського сектору
національної економіки 27

Уткіна Олександра Володимирівна
Зарубіжний досвід протидії легалізації злочинних
доходів із застосуванням ризик-орієнтованого
підходу в банківському секторі 34

Тяжкороб Ірина Володимирівна,
Євтух Любов Богданівна,
Лежан Марія Миколаївна
Передумови розвитку інвестиційного консалтингу
на українському ринку фінансових послуг (англ.) 39

Новікова Тетяна Вікторівна,
Гайдар Ірина Іванівна
Інвестиційна привабливість України:
основні проблеми і шляхи їх розв'язання 45

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВ ТА НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Пишик Богдан Іванович
Антикризове управління у фінансовій діяльності банку:
теоретико-методологічні аспекти 50

Козьмук Наталія Ігорівна,
Демченко Андрій Михайлович
Класифікація ризиків банківського ритейлу
та чинників, що на них впливають 55

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І АУДИТУ

Боярко Ірина Миколаївна
Організація руху інформаційних потоків
у праксеологічно-катактичній моделі інформаційного
забезпечення стратегічного управління 62

Кійко Юрій Тарасович
Модель оцінки ризику діяльності об'єктів внутрішнього
аудиту в банку в цілях планування 69

ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Циганчук Роман Олегович
Моделювання періодичних економічних процесів 75

СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Швець Наталія Романівна
Осадець Олександра Миколаївна
Підвищення соціальної ефективності
функціонування кредитних спілок України 80

Гінтерс Зінаїда Василівна
Формування діловитості і творчості у фахівців економічного
профілю в умовах
соціально-економічних трансформацій 88

Кліна Юлія Володимирівна
Підвищення ефективності дистанційної освіти студентів:
міжнародний і вітчизняний досвід 92

До уваги авторів! 97

Підписано до друку 30.06.2017. Формат 60 x 84^{1/8}.
Обл.-вид. арк. 10,2. Умовн. друк. арк. 11,63. Тираж 100. Зам. № 1398.

ДВНЗ «Університет банківської справи».
04070, м. Київ, вул. Андріївська, 1.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 5033 від 29.12.2015.